

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezinárodních studií Brno
Fakulta humanitních studií

Senioři, jako oběti trestných činů

Vypracoval:
Bc. Marek Matej

Vedoucí práce:
prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, PhD.

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Senioři jako oběti trestných činů zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce. Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Ve Zbýšově dne 19. 3. 2012

Podpis

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi, PhD. za velmi užitečnou metodickou pomoc a rady, které mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Bc. Marek Matej

Obsah

ÚVOD	1
1 Specifika seniorské populace	2
1.1 Postavení seniorů ve společnosti.....	5
1.2 Specifické potřeby seniorů.....	10
1.3 Tělesné změny limitující seniory	12
1.4 Shrnutí	16
2 Senioři v kontextu sociální patologie	17
2.1 Vymezení, pojmu sociální patologie	25
2.2 Senior jako pachatel trestných činů.....	29
2.3 Senior jako poškozený trestným činem.....	32
2.4 Důsledky negativních prožitků seniorů.....	35
2.5 Shrnutí	38
3 Forma pomoci seniorům	39
3.1 Komunikace jako předpoklad spolupráce	41
3.2 Státní instituce jako forma pomoci.....	45
3.3 Nestátní instituce jako forma pomoci.....	48
3.4 Rezidenční zařízení pro seniory	50
3.5 Shrnutí	52
4 Problematika násilí ve vztahu k seniorům	53
4.1 Fyzické násilí.....	55
4.2 Psychické násilí	56
4.3 Ekonomický nátlak na seniory	56
4.4 Systémové týrání a zneužívání	57
4.5 Shrnutí	57
5 Empirická část - hodnocení ohrožení seniorů	58
5.1 Použité metody a nástroje	58
5.1.1 Stanovení hypotéz.....	59
5.1.2 Metodologie DYVELOP.....	60
5.2 Modelování ohrožení seniorů metodou DYVELOP.....	67
6 Závěr	75
Resumé.....	76
Anotace.....	76
Seznam literatury.....	78

ÚVOD

Diplomová práce je zaměřena na seniorskou část populace. Uvedenou skupinu obyvatel jsem si zvolil z toho důvodu, že problematika seniorů je neodmyslitelně spojena se současným trendem a celospolečenskou hrozbou - stárnutí celé naší společnosti.

Za několik let, se i já stanu součástí této skupiny a proto mám otevřený zájem se dozvědět víc o možných úskalích spojených s tímto životním obdobím. V této práci se chci pokusit, byť jen okrajově tuto oblast přiblížit možným čtenářům. Dalším důvodem mé volby daného tématu je fakt, že ve své profesi policisty se nezdávka setkávám s uvedenou skupinou. V řešení jsou projevy jak otevřených trestných činů, tak i skryté projevy určitých handicapů, kdy si aktér často ani neuvědomuje, v jaké roli se vlastně nachází. V těchto situacích si člověk nejvíce uvědomí, o jak lehce zranitelnou skupinu se jedná.

Témata seniorů jsou dle mého názoru, v naší společnosti dosud okrajová a nevěnuje se jim dostatečná pozornost. S ohledem na demografické prognózy o zrychlujícím se tempu stárnutí a tedy značnému nárůstu počtu seniorů, nabývá problematika jejich zneužívání, nový rozměr a důležitosti. Jde o celosvětově závažný problém, který řadíme mezi extrémní formy věkové diskriminace. Jde tedy o problematiku s morálním, sociálním, kulturním, politickým a osobním následkem. S fenoménem zvaným „stárnutí populace“ můžeme tedy sledovat, zvyšující se projevy jejich týrání a zneužívání. Populace má nejen schopnost stárnout, ale naopak i mládnout. Tato skutečnost je vysvětlena tím, že stárnutí populace není biologickým procesem, ale procesem strukturálním.

Cílem mé diplomové práce je vymezit zvláštnosti ohrožení seniorů v souvislosti s trestnou činností, která je na nich páchaná. Tohoto cíle bude dosaženo následujícím způsobem: nejprve na základě přehledové studie, vymezím pojmy a vztahy entit, týkajících se problematiky seniorů. Dále poukážu na některé formy sociálních patologií, spojených s touto skupinou, nastíním možné formy aplikované pomoci, zmíním problematiku násilí ve vztahu k seniorům a jako konkrétní příklady ataků směřem k sledované skupině, uvedu několik tematických kazuistik z České republiky. Míru splnění tohoto cíle je možno zjistit tehdy, pokud se podaří verifikovat, nebo falzifikovat vyvozené hypotézy. Ke zkoumání jejich validity budiž použita vhodná metoda, implementující procesní přístup k problematice prostřednictvím metody DYVELOP – Dynamické vektorové logistiky procesů. Jako zdroj potřebných informací bude použita dostupná česká a zahraniční literatura, dále příslušné odborné dokumenty. Na závěr práce budou navržena možná opatření k potlačení diskriminace a trestné činnosti směřující proti seniorům v České republice, vyplývající z aplikace viktimologických přístupů.

1 Specifika seniorské populace

Skutečnost, že se současná civilizace nachází na přelomu třetího tisíciletí, s sebou zákonitě přináší i řadu zajímavých analýz. Tyto analýzy jsou významné nejen pro naši současnost, ale především pro naši budoucnost. Mezi zkoumané oblasti zájmu lze zařadit jistě i problematiku stárnoucí populace a to nejen v evropském kontextu, ale především v kontextech jednotlivých států (Mühlpachr, 2005).

To, že nejde o pouhé teorie, dokazují i čísla Českého statistického úřadu, který např. v roce 2001, k 1. březnu vyčíslil počet osob ve věku 60 a více let na 1,8 miliónů, což v té době představovalo 18,4 % populace. Podle této uveřejněné projekce by na našem území mělo být v roce 2010 kolem 2,3 miliónů těchto osob. Dále se v těchto úvahách hovoří o prognóze na rok 2020, kdy by se dokonce toto číslo mohlo navýšit na 2,7 milionů. Další zajímavou skutečností je fakt, že v seniorské struktuře obyvatel jsou velké regionální rozdíly. Nejvyšší počty obyvatel starších 60 let jsou v těch regionech, kde i celkově žije největší počet těchto lidí. Nejstarší obyvatelstvo v ČR, mají velkoměsta jako je Praha, Brno a Plzeň, kde je naopak nízké zastoupení dětí. Jedna z prognóz na rok 2050 hovoří dokonce o 40 % osob ve věku nad 60 let. (www.czso.cz , 15. 12. 2011).

Česká republika se jako jiné evropské státy zabývá politikou stárnutí, přípravou na stárnutí a rovnoprávnou integrací seniorů do společnosti a to v Národním programu přípravy na stárnutí, pro období let 2008 až 2012. Program stanovuje základní předpoklady pro to, aby se vytvořilo podpůrné a vstřícné prostředí důstojného soužití s těmito občany. Jako hlavní cíl je stanovena podpora solidarity a soudržnosti mezi generacemi a zájem o situace spojené se staršími lidmi v České republice. V letošní publikaci statistického úřadu nalezneme např. odkazy na oblast zdravotních a sociálních služeb, přináší však i zajímavé informace z oblasti demografických charakteristik, zdravotního stavu seniorů, jejich vzdělanostní struktury a postavení na trhu práce.

Dnešní společnost, jak již bylo zmíněno, bezesporu prochází řadou proměn. Rychlost rozvoje na vědeckém poli je neskutečný a nepředvídatelný. Prožíváme společenské začleňování do evropských struktur, globalizaci, změny výchovné nebo změny klimatu. Je bez pochyb, že sociální prostředí je nestabilní. Vznikají informační společnosti a touha po pokroku. Honba za uspokojením našich životních potřeb nás vede ke zvyšujícím nárokům, které na sebe stále klademe (Bargel, Mühlpachr, 2010).

O vědecké účasti na řešení společenských problémů hovoří např. Wolf, který tvrdí, že podstatné problémy, které se objeví v určitém období vývoje společnosti, nejen vyvolávají pozornost těchto lidí, ale narůstá zde i potřeba tyto problémy řešit. Řešení problematiky probíhá nejen na úrovni jedince, ale i celé společnosti. Tímto způsobem se tyto otázky pozvolna stávají předmětem zkoumání vědy jako formy společenského vědomí. Čím výraznější je daný problém, tím se i častěji objevuje jako kontinuální úkol v různých vědeckých výzkumech. Společnost tak nepřímou zadává „zakázku“ vědě a přitahuje její pozornost. Obdobně můžeme sledovat vývoj poměrně nových věd, jako je gerontologie a např. sociální gerontologie, které se společně zabývají studiem problematiky stárnoucích a starých lidí (Wolf a kol., 1982).

Současní psychologové se, mimo jiná témata zkoumání, zajímají také o způsob, kterým se člověk přizpůsobuje svému okolí a prostředí. Gerontopsychologové se pak zaměřují na schopnost člověka se přizpůsobit stáří. Jeden z otců gerontopsychiatrie Ajuriaguerra říká, že stáří není ničím jiným než navázáním na předcházející život: „Stárneme stejným způsobem, jakým jsme žili.“ Jestliže lidé byli během svého života vždycky energičtí a optimističtí, není zde žádný důvod, proč bychom se měli náhle změnit. Z tohoto tvrzení lze vyvodit závěr, že jestliže se u nějakého člověka náhle změní chování, postoje nebo povaha, mělo by to pro nás ostatní být jistým varováním (Pichaud, Thareauová, 1998).

Seniorská část populace je jednoznačně spojena s životním obdobím, které nazýváme stáří. Mühlpachr v obecné rovině stáří označuje jako pozdní fázi ontogeneze, přirozeného průběhu života. Dle jeho názoru jde o důsledek a projev geneticky podmíněných involučních procesů, které jsou modifikovány některými dalšími faktory. Nejvýznamnější z těchto faktorů vidí především v chorobách, způsobu života a v životních podmínkách. Do výčtu vymezujících podmínek zahrnuje dále jevy jako osamostatnění dětí, penzionování a jiné změny sociálních rolí. Všechny tyto změny se navzájem prolínají a jsou individuální u každého jedince. Z těchto výše uvedených důvodů je jakékoliv přesné vymezení tohoto pojmu velmi obtížné (Mühlpachr, 2005).

Dle různých názorů z dostupné literatury, která je spojena se seniorskou populací, můžeme vyvodit, že staří lidé si žijí svým vnitřním světem, který je tak bohatý, jako byl jejich dosavadní život. Pokud tuto skutečnost my ostatní pochopíme a dále ji přijmeme jako nezvratný fakt a tento jejich osobitý vnitřní život budeme respektovat, dostaneme se na dobrou cestu k vzájemné úctě, toleranci a pochopení (Pichaud, Thareauová, 1998).

Bakošová ve své knize „Teorie sociální pedagogiky“ vystihuje právě podstatu lidského bytí, kdy hovoří o tom, že člověk je na světě, aby plnil životní poslání. Tímto posláním má na mysli přijímání a rozdávaní lásky, nabytí vzdělání, vytváření hodnot a tím všeobecné zlepšování života. Všechny tyto a jiné úkoly můžeme plnit v souladu s okolím, které nám k tomu přináší nespočet podnětů (Bakošová, 2011).

Životní dráha jedinců je spojena s velkým množstvím interakcí s ostatními lidmi. Vlivem těchto interakcí dochází ve vývoji k tzv. procesu socializace. Učíme se žít ve společnosti, získáváme schopnost se adaptovat na životní změny. Nezastupitelnou úlohu ve vývoji člověka má bezesporu výchova a dále procesy enkulturace a edukace. Jak speciální pedagogika, tak i sociální práce, vychází z filozofického názoru, že většina lidí je kulturně a sociálně ovlivnitelná po celou dráhu svého života (Mühlpachr, 2006).

„Prožívání spokojeného stáří závisí především na tom, co je v dané společnosti považováno za vhodné nebo správné a co je odsuzováno. Nikdo přece nemůže očekávat, že stárnoucí jedinec bude mít sílu postavit se proti tlaku všeobecných kritérií a ke konci života sám náhle změni svou hodnotovou orientaci a bude čelit ostatním. Ve výkonové společnosti je, pochopitelně, zase vysoce hodnocen jen a jen výkon, a ten staří lidé nepodávají“ (Wolf a kol., 1982, s. 68).

Wolf dále tvrdí, že pokud se již dnes nepřipravíme na své stáří, pak tomuto stáří dovolíme, aby nás jednoho dne zaskočilo nepřipravené. Bylo by nemoudré se právě v ten okamžik začít ptát na další cestu a způsob jak se s danou realitou vyrovnat (Wolf, 1982).

Je evidentní, že dnešní člověk je bezesporu ovlivněn mediálním tlakem a proto může být pohled na stáří zkreslen. V současné době jsou nejfrekventovanějšími odborníky v médiích ekonomové, kteří se vyjadřují k různým životním oblastem a tyto pak hodnotí z pozice finančních přínosů či ztrát. Ekonomové často poukazují na nutnost důchodové reformy, média pak přináší negativní zprávy, kdy aktéry jsou právě lidé staršího věku. Další skupinou moderátorů jsou lékaři, kteří vyzdvihují převážně nemoci stáří a informace v globále pak utváří jakýsi stereotypní názor o tom, že starší lidé jsou jen slabí, nemocní a bezbranní, závislí na cizí pomoci a péči (Tošnerová, 2009).

Při podrobnější analýze sociálních jevů, které jsou spojeny s fenoménem stárnutí populace, můžeme spatřit i jistá ohrožující rizika. Patří mezi ně např.:

- **Pauperizace** - ekonomické zbídačování.

- **Ageismus** - věková diskriminace.
- **Segregace** - vytěsňování, nedobrovolný život vně společnosti.
- **Generační intolerance** - pracovní příležitosti, vedoucí pozice, bydlení.
- **Předsudky** - např. přeceňování nemocností a poklesu funkční zdatnosti ve stáří, apriorní podezírání z přítomnosti diskreditujících postižení.
- **Podceňování léčitelnosti** zdravotních obtíží i potřeby věkové modifikace zdravotnických i jiných služeb.
- **Maladaptace** - nepřizpůsobení se novým životním podmínkám např. stáří.
- **Osamělost** - zvláště v souvislosti s ovdověním např. ve skandinávských zemích žije osaměle 40 % osob starších 60 let.

Neschopnost seniorů akceptovat nastalé změny spočívá především v rychlém vývoji společnosti, zastarávání jejich technologických znalostí, ztrátě konkurenceschopnosti na trhu práce, zhoršení orientace ve společenském dění i mezigenerační komunikaci. S věkem přichází i vyšší nemocnost a při kombinaci a průběhu chorob ve stáří i vyšší riziko omylu (Mühlpachr, 2005).

1.1 Postavení seniorů ve společnosti

Je prokázáno, že již dnes je na trhu práce v zemích EU jedna pětina pracovníků starších padesáti let. V České republice můžeme pozorovat tento problém stárnutí populace ještě zřetelněji než v ostatních zemích EU. Nastolený trend ze začátku 90. let 20. stol., kdy se míra porodnosti začala snižovat, tak i přes dočasnou vyšší porodnost silnějších ročníků (70. léta), se tato čísla stále snižují. V současné době je u nás porodnost vedena jako jedna z nejnižších na světě (Bedrnová, Nový, 2009).

Nic není v současné společnosti konstantní. Toto tvrzení platí i o vzorcích chování současných mladších seniorů. Tyto jsou vzhledem k probíhajícím změnám odlišné, než byly vzorce chování jejich rodičů a prarodičů a vytvářejí novou sociální normu. Životy našich rodičů a prarodičů se odehrávaly po většinu času v období četných společenských proměn, které je poznamenaly, a lze říci, že v mnoha směrech i znevýhodnily. Narodili se před 2. světovou válkou, v jejím průběhu nebo těsně po ní. Dětství této skupiny bylo většinou zatíženo ekonomickým nedostatkem nebo dalším ohrožením, které se odvíjelo z válečných a poválečných proměn (Vágnerová, 2008).

Dříve než se pustíme do popisu současného stavu postavení seniorů ve společnosti, není od věci se ohlédnout do doby minulé a tím si udělat obraz o směru vývoje naší společnosti s ohledem na její starší členy.

Například v době kamenné, jak prohlašuje několik vědců, panovala přímo nepřátelská nálada proti starcům. Lidskou společnost přirovnávali k té zvířecí, kdy mladí vyháněli staré lidi do pouští, do džunglí, do hor. Výrazný posun od doby kamenné v postavení starých lidí, můžeme spatřit v pravěkém Egyptě, kde se stavěly některým starým vládcům stavby z kamenů, kdy jim tímto způsobem byla projevována vděčnost a vysoká úcta. Vysokou úctu vyššímu věku projevovali i staří Číňané a to jak taoisté, tak konfuciáni. Ti první hlásali také názor, že ženská je v přírodě nadřazena mužství, a tím si vykládali i v Číně obecný jev, že ženy žijí déle než muži. Jeden z římských lékařů druhého století našeho letopočtu Galén tvrdil, že stáří není choroba, nýbrž jen zvláštní stav lidského organismu, ve kterém nastala porucha rovnováhy. Být starý není podle něho totéž, jako být nemocný (Hovorka, 1986).

Mühlpachr v knize „Schola gerontologica“ k možným náhledům na stáří využívá postoje antických klasiků z oblastí filosofie, kteří toto období vidí následovně:

Platon chválí stáří, protože vede člověka k lepší životní harmonii, k opatrnosti a prohlubuje jeho moudrost. Starý člověk dovede lépe hodnotit kvality života, lépe jej umí prožít, má zdravý úsudek.

Sokrates se naopak obává prodloužení života, neboť má strach, že bude muset zaplatit daň stáří, oslepne, ohluchne, nebude schopen se učit a bude rychle zapomínat.

Cicero upozorňuje na to, že starý člověk musí prohloubit svoji sebekontrolu, aby nezkresleně vnímal změny, které ho ve stáří čekají jak v jeho individualitě, tak v okolní společnosti (Mühlpachr, 2005).

Každé členství jedince v sociální skupině můžeme charakterizovat jeho konkrétním místem a začleněním. Hovoříme o sociálním statusu. Sociální status je pozice člověka v sociální struktuře v konkrétní oblasti sociálního života. Status může nést jedinec i skupina lidí. Status vymezuje práva a povinnosti jedince (skupiny) ve vztahu k ostatním a zároveň také formuje očekávání okolí od držitele statusu. Se statusem se často pojí vážnost, úcta, prestiž a to v důsledku jeho pozice. Status seniorské skupiny vyplývá z jejich věku, kdy hovoříme o sociálním statusu, předepsaném biologickým vývojem (Lašek, 2003).

Určení hranice stáří je především konvencí a sociálním konstruktem, který vznikl z administrativních potřeb sociálního státu. S tímto zařazením se rozcházejí názory samotných lidí, kdy jejich vnímání stáří je zcela subjektivní a jedinečné.

Dále je možné rozdělit seniorskou populaci na pomyslné ose času tak, jako to učinil Mühlpachr, kdy tuto životní část rozdělil do 3, event. 4 velkých období, tzv. věků.

- **První věk** je označen jako předproduktivní. Zde zmiňuje období dětství a mládí. Můžeme jej charakterizovat jako období růstu, vývoje, vzdělávání, profesní přípravy, získávání zkušeností a znalostí.
- **Druhý věk** je označován jako produktivní – období dospělosti, životní produktivity biologické (založení rodiny), sociální a především pracovní.
- **Třetí věk** je vymezen jako postproduktivní, což může navodit představu o stáří nejen jako období poklesu zdatnosti a odpočinku, ale také jako představu fáze za vrcholem bez jakéhokoliv přínosu.
- **Čtvrtý věk** bývá někdy označován jako fáze závislosti. Toto označení je dle Mühlpachra nevhodné a nepřesné. Posлуhač může nabýt dojmu, že v této fázi je zákonitě být nesoběstačný, stejně jako obecně přijatá předešlá stádia. Tato představa odporuje konceptu úspěšného stárnutí, že zdravé stáří zůstává až do nejpokročilejšího věku samostatné (Mühlpachr, 2005).

Neopomenutelným faktorem, který hraje svoji roli v postavení seniorů ve společnosti, je jev zvaný „Ageismus“. Poprvé tento pojem užil Robert Butler v USA roku 1969. Ageismus si lze vyložit jako diskriminaci na základě věku, v souvislosti se společenskou skupinou seniorů. „Pojem je odvozen od anglického slova age, které znamená věk, stáří. Ageismus je potom společenský předsudek vůči stáří“ (Tošnerová, 2002).

Jak uvádí Giddens ve své knize z roku 1999, v současné době vidí ve vztahu ke starším lidem dva protichůdné procesy. V jednom mají staří lidé v moderní společnosti méně významné postavení a menší moc, než tomu bylo dříve v minulosti, kde se stáří pojilo s moudrostí a rozhodností. (Do jisté míry to platí i o současných společnostech nezápadního typu, například o Číně nebo Indii.) Na straně další, dnešní staří lidé daleko méně přijímají stárnutí jako neodvratitelný proces tělesného úpadku. Dříve byly veškeré projevy stáří považovány za neodvratitelnou daň času, ale toto se dnes pozvolna mění. Neustále nové a nové pokroky v medicíně ukazují, že co bylo dříve považováno za nevyhnutelný proces stárnutí, lze dnes odvrátit nebo přinejmenším zpomalit (Giddens, 1999).

O moudrosti všeobecně hovoří Sternberg ve své knize „Kognitivní psychologie“. „U moudrosti je velmi důležité vědět, co nevíte“. Ať už je definice jakákoli, představuje její studium nový vzrušující směr pro objevování, které schopnosti můžeme rozvíjet během pozdní dospělosti, v době, kdy tekuté schopnosti či mechanické aspekty procesu zpracovávání informací mohou ochabovat“ (Sternberg, 2002, s. 498).

„Na svou budoucnost často myslíme, v jistém smyslu lze dokonce říci, že kvůli ní – jak upozorňují např. zen-budhističtí mudrci – nedokážeme doopravdy plně prožívat přítomnost. Na budoucnost se mnohdy těšíme, máme o ní slastné fantazie, realisticky ji plánujeme. Jde však většinou o krátkodobou perspektivu blízké budoucnosti, nanejvýš o několik let“ (Říčan, 2005, s. 198).

Problematikou stárnutí populace se zabývá i Organizace spojených národů (OSN). Podněty nalezneme v projektu Agenda on Ageing for the 21st Century. Již v roce 1999 byly na vědecké konferenci ve Vídni formulovány tři prioritní oblasti: vliv stárnutí na QOL a „zdravé stárnutí“; produktivita a integrace; materiální bezpečí po celý život, podpůrné sítě, systematická péče a podpora (Mühlpachr, 2005).

Dle mého názoru je v současné době postavení seniorů ve srovnání s minulostí konstantnější a s přibývajícím časem a větším procentem zastoupení v populaci i silnější. Nebude dlouho trvat, kdy senioři budou na politické scéně uznávaným a platným hráčem.

Zkušený klinický psycholog, pedagog a výzkumník Pavel Říčan hovoří ve své knize „Psychologie“ o stáří také jako o zdravém a normálním. Dle jeho názoru by si mladí lidé měli uvědomit, že je stáří odpuzuje a děsí. Do jisté míry tomu tak bylo vždycky. S ohledem na současný trend kultu mládí, krásy, zdatnosti, je však odpor ke stáří – a zároveň strach z vlastního stáří - mimořádně silný. Každé životní stádium sebou přináší určitá poslání a je svým způsobem jedinečné. Bez ohledu na výše uvedené je stáří pro mnohé nejšťastnější životní etapou, ve které si užívají radosti a klidu (Říčan, 2005).

Postavení seniorů ve společnosti se vlivem rostoucích požadavků na každého z nás v průběhu času mění. V rodinách dochází často ke konfliktům, vznikají zákonitě poruchy ve fungování (nemanželské děti, rozvody, alkoholismus, vysoká zaměstnanost žen apod.) Nedoceňováním kvalitní úlohy výchovy v rodinách a dále základního, středního a vysokého školství, narůstá neskutečně strmě podíl kriminality mládeže. Vlivem této nekvalitní výchovy dochází k posilování dnešního trendu, priority mládí, neúcty, individualismu a prosperity (Urban a kol. 1994).

Přes výše uvedený zjištěný a nově zaváděný trend, starší pracovníci často předčasně opouštějí trh práce a zaměstnavatelé je v tomto rozhodnutí podporují. Začínají se však objevovat nové postoje a firmy si uvědomují, že tak přicházejí o kvalifikovanou a stabilizovanou pracovní sílu, které v současné společnosti pomalu ubývá. Ukazuje se jako nezbytné změnit tedy postoj k této věkové skupině starších pracovníků. Nová opatření by měla být přijata jak ze strany státu (důchodová reforma), tak i ze strany samotných zaměstnavatelů. V současné době se v souladu s prodlužováním lidského života propaguje tzv. aktivní stárnutí. Aktivním stárnutím rozumíme prodlouženou ekonomickou aktivitu jedinců a jejich pozdější odchod do důchodu (Pauknerová, in Bedrnová a kol. 2009).

Sociologové stáří v řadě výzkumů zjistili, že odchod do důchodu je pro mnohé jedince, zejména pro muže, velkou životní krizí. V tomto období se člověk střetává nejen s podstatnou změnou svého dosavadního života, ale nepřímou i s vlastním koncem. Převážnou část svého života denně chodíme do práce, máme různé povinnosti a tyto plníme s větším či menším úspěchem (Wolf a kol., 1982).

Určitým ukazatelem postavení seniorů ve společnosti je i procentuální rozložení lidí penzionovaných a lidí žijících ve vlastních bytech či domech. Velice často se můžeme setkat s názory, že většina osob nad 65 let žije v léčebnách nebo domovech důchodců. Rozšířený je i názor, že tito lidé trpí senilitou a jako pracovníci jsou méně výkonní. Dle provedených šetření např. v Británii, se ukázalo, že 95 procent těchto osob ve věku nad 65 let žije ve vlastním bytě či domě. Projevy senility je v Británii postiženo asi jen sedm procent osob od 65 do 80 let a produktivita starších pracovníků bývá v průměru dokonce vyšší než u mladších věkových skupin (Giddens, 1999).

Jedním z nepřehlédnutelných faktorů ve změně postoje některých současných seniorů, můžeme spatřit v jejich snaze se stále vzdělávat a tím držet krok s rychle se měnící společností. V současné době tedy není možné se bezproblémově začlenit do společnosti bez celoživotního učení. V souvislosti se současným fenoménem „Globalizace“ je aktuální snaha o neprohlubování izolace jedinců, ale naopak o jejich spojení a tím utváření společných záměrů. Definujeme-li pedagogiku jako obecnou vědu o výchově a vzdělávání, pak pedagogika se zabývá dětmi a mládeží, andragogika dospělými a gerontopedagogika seniory. Stejně jako vše spojené s lidmi není jednoznačné, není ani toto rozlišení vzdělávání jedinců nebo skupin všeobecně přijímáno. Dle provedených výzkumů je dokázáno, že vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení. Dále k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví (Mühlpachr, 2009).

1.2 Specifické potřeby seniorů

Skupina seniorů je vnitřně velmi heterogenní skupinou. Mimo jiné i díky značnému věkovému rozpětí, které toto období zahrnuje. Jistě cítíme, že existují markantní rozdíly mezi čerstvými padesátníky na straně jedné a lidmi pětáosmdesátiletými či staršími na straně druhé. Je tedy možné pozorovat rozdíly ve stárnutí i uvnitř věkových skupin. Vzhledem k předešlému jsou i potřeby těchto osob rozdílné a nelze tedy spojovat různé potřeby v závislosti na věku.

Americký psycholog A.H. Maslow v roce 1943 shrnul základní lidské potřeby, které rozčlenil do pěti kategorií a sestavil je názorně do tvaru pyramidy. Maslow se snažil objasnit, proč jsou lidé taženi určitými potřebami v určitou dobu. Jedná se vzestupně o tyto potřeby:

- **Fyziologické potřeby** (hlad, žízeň)
- **Potřeba bezpečnosti** (ochrana, bezpečí)
- **Společenské potřeby** (pocit sounáležitosti, láska)
- **Potřeba uznání** (sebeúcta, uznání, status)
- **Potřeba seberealizace** (rozvoj osobnosti)

Tato teorie hovoří o předpokladu, kdy jedna uspokojená potřeba není motivátorem, ale jakmile je tato potřeba uspokojena, objevuje se jiná a ta také vyžaduje své uspokojení (Pichaud, Thareauová, 1998).

Mezi potřeby s nejvyšší prioritou pro seniory, patří potřeba udržení spolehlivých a jistých citových vazeb, které těmto osobám slouží jako zdroj komplexní opory, ale současně dochází k dalším redukcím jejich sociálních sítí. Starší senioři mají značnou potřebu bezpečí. Nárůst této potřeby je podmíněn úbytkem kompetencí a obavou z možnosti jejich dalšího zhoršení. Největšími strašáky často bývají např. úrazy nebo choroby. Uspokojení těchto potřeb právě velmi závisí na okolí, na poskytované péči a pomoci i pocitu její dostupnosti (Vágnerová, 2008).

Pokud se vrátíme k základní potřebě dle Maslowa, tedy potřebě fyziologické, zjistíme, že jejich projevy nemusí být na první pohled zřetelné. Některé z těchto potřeb starší lidé téměř nepocítují. Například pokud jde o pití, o toto si starší lidé říkají jen vzácně i přesto, že jde o důležitou potřebu. V tomto případě jde o důležitá zjištění, protože jestliže klesne příjem tekutin, může to mít i neblahé následky (dehydratace). Potřebou tedy nemusíme rozumět

pouze něco, co člověku chybí, ale také a hlavně to, k čemu člověk skrze ni směřuje (Pichaud, Thareauová, 1998).

Jestliže ve výše uváděné pyramidě potřeb stojí na nejvyšším místě potřeba seberealizace, potom v starším věku se tato potřeba stává již méně důležitou. Starší člověk už není zaměřený tolik na výkon, který byl chápán v určitém jeho období, jako projev soupeření a měl pro něj leckdy víc formální význam, než skutečnou vnitřní hodnotu. Ve stáří již necítí takovou povinnost udržovat své profesně společenské postavení a dost často k tomuto posunu dochází po odchodu do důchodu.

S nabytým volným časem si může dovolit realizovat dosud nenaplněné vnitřní potřeby a dělat to, co jej zajímá. Naplnění těchto potřeb může mít různou podobu od studia univerzit třetího věku, péči o vnoučata, cestování nebo chov králíků. Důležitým faktorem je, že již nejsou tyto lidé pod tlakem společnosti, ale oddávají se svým autentickým potřebám, které mohou být z hlediska společenského standardu bezvýznamné, riskantní či pro jiné směšné (Vágnerová, 2008).

„Jak uvádí Bruckert, vnímání vnitřní bezpečnosti je ovlivněno změněnou podobou kriminality tak jak krystalizovala na sklonku minulého století. V této souvislosti považuje za významné zejména dva momenty: pro občany hrozivě vyhlížející masovou kriminalitu, silné objektivní ohrožení organizovanou kriminalitou“ (Zapletal, 2009, s. 75).

V souvislosti s pocitem bezpečí uvádí právě Zapletal zajímavý postřeh. Čím více je jedinec o realitě páčání trestných činů informován, tím méně u něj lze předpokládat iracionálně a emocionálně laděné obavy. Tento často virtuální strach může ovlivňovat pokojný život občana více nežli skutečné riziko. Je přirozené, že osoby obávající se možných negativních událostí, mají snahu riziko minimalizovat nebo zcela eliminovat. Takový postoj je z hlediska prevence kriminality v obecné rovině sice žádoucí, ale narušuje harmonické žití. Zejména ženy a starší lidé mění v důsledku pocitovaného strachu ze zločinu svůj životní styl nebo rutinní činnosti (Zapletal, 2009).

Ve vyšším věku intenzivněji jako dřív, lidé vnímají některé své změny jako zásadní a nezvratné. Toto vnímání s sebou přináší určité zatížení organismu, který naopak vyvolává obranný mechanismus pro zvládnutí této zátěže. Jako významný faktor zde pozorujeme citové prožívání. V závislosti s touto zátěží Klevetová a Dlabalová připomínají model vývojových životních potřeb podle Alberta Pessa a Diany Boydenové. Hovoříme o těchto potřebách:

- **Potřeba místa** – jde o potřebu mít „své“ místo v životě. Starý člověk má přirozenou potřebu vytvořit si iluzi „svého“ domova.

- **Potřeba bezpečí a ochrany** – jde o potřebu, která mj. umožňuje seniorovi být sám sebou a věřit, že mu v případě potřeby bude nabídnuta pomoc.
- **Potřeba podpory** – jde o potřebu, která zároveň člověka povzbuzuje, ale též mu dovoluje projevit jeho přání. Ve stáří se jedná zejména o podporu tělesnou, citovou, finanční i společenskou.
- **Potřeba výživy a péče** – jde o potřebu, která kromě přijímání potravy dodává podněty pro život, a to zejména vhodnou péčí, něhou a potřebnými informacemi, kterým bude starý člověk rozumět
- **Potřeba hranic a limitů** – jde o potřebu, která souvisí s instinktivní touhou člověka být limitován.

Ve stáří člověk potřebuje poznat a dále objevit hranice svých možností. Jde o to ujistit se o tom, co umí, co dokáže, co vydrží, co je schopen změnit. Právě opakování vymezení těchto hranic přináší starému člověku důvěru ve vlastní schopnosti, pocit vyrovnanosti a spokojenosti. S ohledem na jedinečnost každého z nás je třeba různých časových limitů k tomuto jedinečnému poznání (Klevetová, Dlabalová, 2008).

1.3 Tělesné změny limitující seniory

Věda, která se zabývá stárnutím a stářím se nazývá Gerontologie. Název je odvozen z řeckého **Gerón** – starý člověk, logos – nauka. Má tři hlavní části:

- **Gerontologie teoretická** – vytváří teoretický základ pro praktickou činnost kolem starého člověka. Hledá, třídí a řadí do systému poznatky o hlavních mechanismech stárnutí. Vytváří hypotézy a teorie stárnutí.
- **Gerontologie klinická** – zabývá se stárnoucím a starým člověkem jako jedincem, jeho komplexním hodnocením a posuzováním ve zdraví, hlavně však v nemoci. Ta část klinické gerontologie, která se orientuje na zvláštnosti chorob ve stáří, se označuje jako geriatricke či geriatricke medicína.
- **Gerontologie sociální** (populační) – orientuje se na vzájemné vztahy mezi starou populací a společností jako celkem.

Gerontologie soustřeďuje poznatky z různých vědních disciplín a ty poté syntetizuje ve prospěch starého člověka. Další obor a to **Geriatricke** (správnější by asi bylo gerontoiatricke) je částí klinické medicíny, která se zabývá starým nemocným člověkem jako jedincem.

Zakladatelem oboru je obvykle označován Ignaz Leo Nasser (nar. 1863). Hlavním posláním odvozených oborů je orientace na nemocného starého člověka, nikoliv však pouze ve fázi, kdy je na lůžku v ústavním zařízení (jak se na geriatrii tradičně nazírá), ale i na pacienta ambulantního (Pacovský, 1990).

Příkladů zvládnutí různých omezení a častých příčin funkční nezdatnosti a závislosti ve stáří je celá řada. S ohledem na stále se zdokonalující péči a farmakologii, bude tento trend pokračovat. K velkým úspěchům, které se ve zdravotnictví podařilo zvládnout, patří např.:

- Omezení výskytu hemodynamicky významných chlopenních vad.
- Zlepšení prognózy diabetické retinopatie (poškození oční sítnice u rohovky).
- Zlepšení prognózy a funkčních důsledků zlomenin horní části stehenní kosti (tzv. krčku stehenní kosti).
- Odstranění důsledků dysplazie (poruchy vývinu).
- Prevence deformit kostry v důsledku rachitis (křivice, nedostatek vitamínu D v dětském věku) a tuberkulózy páteře.
- Prevence kretenismu.
- Korekce některých případů těžké nedoslýchavosti naslouchadly.
- Kontrola vysokého krevního tlaku, která ještě není na patřičné úrovni.

(Mühlpachr, 2009)

Tělesné změny, které limitují nejen seniory, ale každého z nás jsou spojeny s pojmem zdraví. Co si lidé vlastně představují pod pojmem zdraví?

Křivohlavý, zmiňuje např. Davida Seedhouse , který uvádí čtyři různé pohledy na toto téma:

- **Lékař** – pojmem „zdravý“ rozumí nepřítomnost nemoci, choroby či úrazu.
- **Sociolog** – rozumí pojmem „zdravý člověk“ člověka, který je schopen dobře fungovat ve všech jemu příslušných sociálních rolích.
- **Humanista** – slovy „zdravý člověk“ označuje takového člověka, který je schopen pozitivně se vyrovnávat s životními úkoly, které se před ním naskytnou.
- **Idealista** – pod pojmem „zdravý člověk“ si představuje člověka, kterému je dobře –

tělesně, duševně, duchovně i sociálně (Křivohlavý, 2001).

Dle tělesných změn, které limitují seniory, identifikujeme zhruba 7 hlavních okruhů chorobných poruch funkčního stavu.

Arteroskleróza (kornatění tepen) a její orgánové projevy:

- Ischemická choroba srdeční
- Postižení mozkových tepen
- Postižení dolních končetin
- Obstrukční choroba bronchopulmonální
- Osteoartróza
- Osteoporóza
- Alzheimerova nemoc
- Poruchy zraku
- Poruchy sluchu

Stárnutí s sebou přináší zhoršení nejen somatického, ale i psychického stavu jedince. Významnou roli zde hrají interakce dědičných předpokladů a důsledků různých exogenních vlivů. Tyto vlivy se postupem času kumulují a následně projevují. Z dosavadních výzkumů se odvozuje, že lidé mají ve svém osobitém genetickém programu zakódován jak počátek a průběh stárnutí, tak i pravděpodobně konec života. Dědičnost je jedním nikoliv jediným faktorem ovlivňujícím rychlost a kvalitu stárnutí (Vágnerová, 2008).

Dle výzkumů z oblasti stárnutí se ukazuje, že zhoršování zdravotního stavu a pokročilý věk nemusí být na sobě v přímé závislosti. V současné době, čteněji jako dřív, můžeme pozorovat osoby starší 65 let, které se těší výbornému zdraví. Tělesné stárnutí je sice ovlivněno i sociálními vlivy, ale genetický faktor je zde nezastupitelný. Biologové se shodují v názoru, že člověk má svoji maximální délku života zakódovanou v genech a že toto maximum činí okolo 120 let. Jako všechno živé na této planetě mají i lidé geneticky naprogramován konec vlastního žití (Giddens, 1999).

Je bez pochyb, že pro kvalitu našeho života a to v každém věku, ale ve stáří obzvlášť, je rozhodujícím faktorem náš zdravotní stav. Naše zdraví nebo naopak nemoc, bude vždy výrazným determinantem našeho způsobu prožívání života. Dochází k celkovému zpomalení jak našich reflexů, tak i smyslových orgánů. Zpomalení a tudíž i horší funkčnost smyslových

orgánu se převážně u starého člověka dotkne všech jeho pěti smyslů (zrak, sluch, chuť, čich, hmat). Změny můžeme ale pozorovat i ve zhoršeném vnímání citlivosti na bolest.

- **Zrak** – probíhající změny se týkají především ztráty pružnosti čočky a s tím spojenou ztrátou schopnosti zaostřovat. Dochází ke ztrátě zrakové ostrosti. Podle odhadů 75% starých lidí potřebuje brýle. Dochází ke zmenšení zorného pole a k pomalejšímu zpracovávání zrakových podnětů. Tento fakt může být rozhodujícím např. v dopravě.
- **Sluch** - závažnější změny můžeme pozorovat ve středním uchu, kde v důsledku přibývajících věku dochází ke ztvárnění ušních kůstek, což ovlivňuje kvalitu přenosu zvuku. Nejvýraznější zhoršení pozorujeme ve vnímání zvuku o vysokých a nízkých frekvencích.
- **Chuť** – ke změnám na tento smysl nepanuje jednotný názor. Někteří odborníci tvrdí, že s rostoucím věkem dochází ke zhoršení citlivosti, naopak citlivost na hořkou chuť s věkem stoupá. Opačný názor míní, že klesá na hořké a slané chutě, ale změny na kyselou a sladkou chuť nejsou až tak výrazné.
- **Čich** - v oblasti čichu nejsou s přibývajícím věkem u zdravých lidí zaznamenány výrazné změny. Nicméně u nemocných starých lidí je slábnutí čichu prokázáno.
- **Hmat** - ke změnám v citlivosti dochází především v důsledku ztenčování a zvrásnění kůže. U starých lidí se zvyšuje hmatový práh citlivosti. Citlivost na teploty předmětů klesá.
- **Bolest** - u starších lidí zaznamenáváme zvýšený práh citlivosti na bolest. Starší lidé jsou schopni snášet bolestivější podněty, aniž by je vnímali jako bolest.

Další tělesné změny, které lze pozorovat, jsou změny na funkcích orgánových soustav. Soustava vylučovací zpomaluje svoji činnost a ztrácí výkonnost při vylučování škodlivin a toxinů. Trávicí soustava je méně zdatná při vstřebávání živin. Dýchací soustava vykazuje menší přísun kyslíku jako dřív. Někteří vědci předpovídají, že dnešní smrtelné choroby budou přemoženy a lidé tudíž budou umírat teprve až po dosažení maximálního věku, jehož hranici vidí vysoko nad 100 lety (Hamilton, 1999).

Nejfrekventovanější příčinou úmrtí osob starších 65 let jsou kardiovaskulární, cerebrovaskulární a nádorová onemocnění. Je prokázáno, že ženy žijí v průměru déle než muži. V jejich případě je zde ale větší riziko, že kvalita jejich života nebude v době pozdního stáří příliš vysoká. Toto tvrzení vychází z faktu, že velké procento těchto žen jsou vdovy,

často ve špatném zdravotním stavu, bezmocné a závislé (Vágnerová, 2008).

Jedno z chybných hledisek například tvrdí, že srdeční výkonnost se zpomaluje s prodlužujícím se věkem. Toto tvrzení se v současné době ukazuje jako mylné, protože výsledky byly odvozeny z vyšetření lidí trpících srdečními chorobami. Obdobné se tvrdilo o ledvinové filtraci a pak se ukázalo, že ledviny starého člověka udržují rovnováhu vnitřního prostředí v organismu jiným způsobem než u mladého člověka.

Jedním z mnoha tělesných omezení starých lidí je například Parkinsonova choroba. Nejčastěji tato choroba začíná mezi 50. a 65. rokem života. Mezi tři nejvýraznější projevy této choroby patří třes, svalová ztuhlost a nepohyblivost. U takto nemocného člověka se střídají období, kdy se může pohybovat a kdy již nemůže (Pichaud, Thareauová, 1998).

1.4 Shrnutí

Díky stále se prodlužující aktivní délce života obyvatel, představuje etapa stáří časově významnější fázi života člověka. Období stáří nabývá na důležitosti a nelze jej brát jen jako pouhé předznamenání konce životní cesty. Jedním z nepřehlédnutelných faktorů ve změně postoje některých současných seniorů, můžeme spatřit v jejich snaze se stále vzdělávat a tím držet krok s rychle se měnící společností. V současné době tedy není možné se bezproblémově začlenit do společnosti bez celoživotního učení. V souvislosti se současným fenoménem „Globalizace“ je aktuální snaha o neprohlubování izolace jedinců, naopak o jejich spojení a tím utváření společných záměrů. Mezi potřeby s nejvyšší prioritou pro seniory, patří potřeba udržení spolehlivých a jistých citových vazeb, které těmto osobám slouží jako zdroj komplexní opory, ale současně dochází k dalším redukcím jejich sociálních sítí.

Je evidentní, že dnešní člověk je bezesporu ovlivněn mediálním tlakem a proto může být pohled na stáří zkreslen. V současné době jsou nejfrekventovanějšími odborníky na stáří v médiích preferováni ekonomové, kteří se vyjadřují k různým životním oblastem a tyto pak hodnotí z pozice finančních přínosů či ztrát.

2 Senioři v kontextu sociální patologie

Jak již bylo zmíněno v dřívějších kapitolách, v současné době pozorujeme rozvoj civilizovaných společností, kdy dochází k nárůstu jejich negativních stránek či projevů. Tato negativa postihují celou společnost, seniory nevyjímaje. Lidé řeší množství životních situací a z toho plynou komplikovanější mezilidské vztahy. Někteří jedinci proto logicky hledají řešení těchto situací a naplnění vlastního života nesprávným způsobem. Výsledkem je vznik sociálně patologických jevů (Jilčík a kol. 2005).

Důsledkem postupného prorůstání globálních problémů do společnosti vystupují na povrch jevy jako lhostejnost k sobě samým, ke svému okolí i k budoucím generacím. Ve srovnání s přibývajícím agresivitou ve společnosti jde sice o vlastnost zdánlivě méně ohrožující, ale o to více nebezpečnou. Vzájemná lhostejnost totiž plodí identické následky jako agresivita, kdy se tyto jevy vzájemně umocňují. Jak si jinak vysvětlit odevzdanost, s jakou lidstvo přijímá devastaci svého duchovního i hmotného světa (Urban, 2006).

Právě s globalizací a postupným úpadkem, vidíme odklon od tradičních hodnot, kdy naše současnost se dá charakterizovat jako ekonomický teror. Sledujeme jak, bez vážnějšího varování se mění společenská atmosféra a vnitřní hodnoty natolik, že vláda peněz zaskočila mnoho jedinců. Právě společnost seniorů je tou nejvíce ohroženou skupinou, z důvodu její omezené možnosti obrany. Většinou se jedná o lidi již penzionované bez možnosti výrazného navýšení svých finančních prostředků. Nejedná se jen o tlak ekonomický, ale jde o komplexnější dopady. Mnozí z těchto lidí poté hledají únik, kdy redukují svou tenzi a nespokojenost náhradními řešeními (Mühlpachr, 2003).

V průběhu 20. století byly považovány za sociálně patologické jevy sebevraždnost, alkoholismus, homosexualita, prostituce, rozvodovost, nezaměstnanost, válka, později narkomanie, násilí, agresivita a extremismus. Ve spojitosti se sociální patologií hovoříme také o tzv. patologizaci. Pod tímto pojmem rozumíme situace, kdy jistému deviantnímu chování, nebo některým znakům takového chování připisujeme charakter choroby. Jedním z doprovodných negativních jevů patologizace je odnětí kompetencí sociální pedagogiky. Jde o změnu v úsilí, o nápravu jedince na terapii a kuratelu (Pančocha, 2006).

Mezi nejvíce uváděné sociálně patologické jevy, které postihují, seniorskou populací patří:

- závislost na alkoholu, lécích
- zanedbávání a týrání (jak v rodinném tak i v nerodinném prostředí)
- násilí (psychické, fyzické, sexuální, sociální)
- bezdomovectví, žebráctví
- sebevražednost
- domácí násilí.

V případě domácího násilí, toto můžeme identifikovat jako sociálně patologické, již ve chvíli, kdy se ho dopustí izolovaný jedinec. Takové jednání lze totiž označit jako chování asociální, které vybočuje a porušuje hodnoty a normy společnosti (Mühlpachr, Vavřík, 2010).

Alkoholismus patří mezi další nejrozšířenější patologické jevy dnešní společnosti.

V České republice, alkohol řadíme k legálním drogám. Pití alkoholických nápojů má u nás letitou tradici, kdy je součástí mnoha rituálů a společensky sankcionováno je až jeho nadměrné užívání. Co se týče spotřeby alkoholu ve stáří, je statisticky prokázán jeho pokles, tato skutečnost je spojena s jeho horším snášením těchto osob.

Riziko seniorů ve vztahu k užívání alkoholu, spočívá v nebezpečí pádů a zlomenin s ohledem na častou osteoporózu, zhoršení průběhu mnoha nemocí vyskytujících se ve starším věku. Další negativa spojená s užíváním jsou, deprese, poruchy paměti, atp. (Mühlpachr, 2005).

Jedno z mnoha nebezpečí spočívá v tom, že alkohol je jednoduchá chemická látka, která snadno proniká k různým orgánům, včetně mozku. Obsah alkoholu v nápojích kolísá dle různých druhů v rozmezí od 2-3 % do nejčastěji 40 %. S přibývajícím procentem obsahu alkoholu v nápoji se zvyšuje jeho účinnost na lidské orgány (Mühlpachr, Vavřík, 2010).

Přes všechna známá negativa patří alkohol do skupiny tolerovaných drog. Lidé již od dávných časů používali drogy k tomu, aby změnili svůj stav vědomí, aby se stimulovali nebo uvolnili. Historie užívání drog se datuje již od dob prvních lidských civilizací, kdy se vždy také objevovalo nadměrné užívání těchto látek až závislost na nich. Mezi nejstarší užívanou drogu považujeme opium, které bylo používáno výlučně k lékařským účelům jako omamná látka – narkotikum. Drogy se staly neodmyslitelnou součástí naší kultury v polovině minulého století (Pančocha, 2006).

Jilčík (2005) uvádí, že drogovou závislost můžeme definovat jako stav, nikoli tedy jako „sklon, touhu či nutkání“ požívat psychotropně působící látky. Z rozsáhlých studií poslední doby, lze toto tvrzení považovat již za překonané. Současná literatura zabývající se touto tematikou, hovoří o závislosti ve spojení téměř s veškerými psychofarmaky, z čehož je evidentní, že problematika návykových látek a s tím související chování lidí je velice široké. (Jilčík. 2005)

Hrozeb plynoucích z užívání alkoholu je mnoho. Mezi jeden z negativních projevů spojený s užitím alkoholu je sklon k agresi a násilí (viz příloha č. 2). Statistiky ovšem dávají těmto názorům za pravdu pouze z určité části. Je sice prokázáno, že člověk ovlivněný alkoholem má mnohem větší sklony k agresi a násilí, ale jen v 50 %, je toto tvrzení podpořené studii například v Německu a ve Švýcarsku (Buskotte, 2008).

Obecně je alkoholismus chápán jako nadměrné či pravidelné konzumování alkoholických nápojů, které je spojeno s nebezpečím návykového chování, jako druh sociální deviace. Jde tedy o sociálně patologický jev s negativním dopadem na jedince, rodinu a společnost. Právě ve spojení s rodinou je jeho největší nebezpečí (Jilčík a kol., 2005).

Na sklonku šedesátých let, byl v ohnisku pozornosti západních výzkumníků alkohol právě ve spojení s rodinou. Většina prací pojednává o souvislostech mezi alkoholismem a rodinou, v nichž jsou alkoholiky muži. Zajímavým výsledkem těchto výzkumů je fakt, že existenci rodiny ohrožuje víc alkoholismus žen. Některé z těchto výzkumných údajů mluví dokonce o desetkrát větší pravděpodobnosti rozvodu v rodinách alkoholiček než v rodinách alkoholiků. Počet žen, které ve zvětšené míře užívají alkohol, dle dostupných studií stoupá. Tento fenomén je pozorován nejen v ČR, ale i v ostatních civilizovaných zemích (Matoušek, 1993).

Zanedbávání a týrání je pro většinu z nás, spojeno především s dětmi a ženami jako osobami nejzranitelnějšími. Z tohoto důvodu je právě této skupině věnována v médiích a literatuře největší pozornost. Tento postoj se ovšem pomalu mění a také seniorům a jejich problémům se dostává patřičné pozornosti.

Můžeme se domnívat, že dosavadní postoj společnosti k seniorům, pramení ze skutečnosti, že tato sociální skupina nevytváří věrohodný obraz skupiny sebevědomé a vitální. V současné době platí pro značnou část naší populace, že pokud se vysloví slovo „stáří“ či „senior“, vybaví se nám nejdříve termíny jako nemoc, osamělost, nemohoucnost, závislost (Mühlpachr, 2005).

Zanedbávání může mít příznaky, které jsou způsobeny činností či nečinností jiné osoby nebo vlastním přičiněním. Nejčastějším projevem jsou somatické obtíže. Nejčastěji uváděné jsou

stavy dehydratace, nedostatečná výživa a s tím spojená podvýživa. Nejvýraznějším projevem je nedostatek hygieny, který se projevuje zápachem nebo nevhodným či špinavým oblečením. V důsledku právě nevhodného oblečení nebo nedostatečnému topení může dojít ke vzniku hypotermie či hypertermie. U seniorů nejsou ojedinělé problémy s užíváním léků, a to ve smyslu nadměrného množství nebo naopak jejich neužívání (Tošnerová, 2002).

Vymezit pojem týrání není zcela jednoduché. V odborné literatuře nacházíme definice, které se doplňují nebo úplně liší. Do těchto definic je promítnut momentální postoj společnosti v určitém období jejího vzniku.

Haškovcová ve své knize „Manuálek o násilí“ vidí týrání jako „úmyslné použití či hrozbu použití fyzické síly nebo moci proti sobě, jiné osobě, proti skupině či komunitě, a to síly (moci), která má, nebo s vysokou pravděpodobností bude mít za následek poranění, smrt, psychickou újmu, poruchu vývoje či osobnosti (Haškovcová, 2004).

Mezi jeden z charakteristických rysů týrání je jeho opakování. Opakování daného jednání, má svůj vývoj a je charakteristický svojí dlouhodobostí. S přibývajícím časem, se intervaly mezi jednotlivými napadeními zkracují, kdy se ve výjimečných případech mohou tyto útoky opakovat i několikrát denně. Dalším z typických rysů pro týrání je postupný nárůst jeho intenzity. Postupuje zpravidla od psychického násilí k násilí fyzickému až po útoky směřující proti lidské důstojnosti nebo zdraví. Nejzávažnější formou jsou útoky proti životu. Při rozlišování pozic aktérů jsou ukazatelem jejich neměnné role.

Právě s týráním je spojena další specifická kategorie sociálně patologického chování a tou je týrání osob ve společném obydlí, známé pod pojmem „domácí násilí“.

Domácí násilí má své specifické úskalí. Z tohoto důvodu není možné toto téma jednoznačně definovat. Termín „domácí“ používáme z důvodu začlenění tohoto jevu do určitého prostředí. Nejde o zcela nový společenský problém, ale v současné době se mu věnuje větší pozornost. Tato pozornost skýtá obětem naději na zaslouženou pomoc. Definice termínu „násilí“ je ještě složitější. Jedná se celou škálu fyzického jednání, které se obecně považujeme za násilné (Conweayová, 2007).

Domácí násilí je jednou z nejrozšířenějších kapitol násilí vůbec. Jeho nebezpečnost spočívá převážně v tom, že se odehrává skrytě a opakovaně mimo dosah veřejnosti v domácím prostředí. Jde o jednostranné násilí, kdy si agresor a oběť nikdy nemění své role. Oběti mohou být bez rozdílu pohlaví všichni, seniory nevyjímaje. Právě starší lidé, kteří dosud stojí na okraji zájmu, bývají často terčem těchto útoků.

O násilí a týrání seniorů se skutečně hovoří jen velmi málo, a přesto existuje. Dle provedených šetření bylo prokázáno pouhých 16% případů, kdy zbytek zůstává utajen. Skutečností je i fakt, že mnoho seniorů, kteří jsou oběťmi ani netuší, jak špatně je s nimi zacházeno. Častým důvodem, proč se neobrátní o pomoc, jsou obavy a strach, že se agresivita ze strany násilníka bude stupňovat. Dalším z důvodů je jejich stud za jednání svých dětí, vnoučat. Paradoxně jejich hrubé zacházení považují za svá selhání.

Mezi nejrozšířenější formy týrání patří:

- **Tělesné** týrání (nejhrubší a nejzjevnější forma násilí).
- **Psychické** týrání (nejčastější forma týrání, nejhůře postižitelná).
- **Finanční** a materiální (typické pro seniorskou populaci).
- **Sexuální** zneužívání (převážně v ústavní péči).
- **Institucionální** (tzv. systémové týrání).

I v domácím násilí vystupuje jako významný faktor alkohol. Vazba mezi agresivním chováním a alkoholem bezpochyby existuje. Podle dostupné studie odborného periodika British Medical Journal, má 74 agresorů ze sta problémy s alkoholem. Jiné studie, zejména americké, naznačují, že 36-52 % mužů, kteří bijí ženy, zároveň pijí.

Přímo (v roli ohrožené osoby) se domácí násilí dotýká 16% lidí starších 15 let. Z pozdějšího srovnávacího výzkumu, prováděného nejenom v Česku, vyplynulo, že cca 38% žen v České republice se v průběhu svého života stalo obětí fyzického nebo psychického násilí ze strany svého partnera (viz Mezinárodní výzkum násilí na ženách, k prvním výsledkům šetření v ČR, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Conweayová, 2007).

Široce zaměřená sociální prevence, která postihuje nejen domácí násilí, se snaží o vytvoření svobodné demokratické společnosti, kde jedním z nejdůležitějších práv bude zachování základního lidského práva a svobody tak, jak je garantuje Listina základních práv a svobod. Tato prevence je uskutečňována především prostřednictvím různých výchovných a vzdělávacích aktivit realizovaných jak státními, tak i neziskovými organizacemi. Preventivní opatření jsou podmínkou k potlačování ostatních druhů kriminality. Nezbytnou podmínkou potřebnou ke kvalitnímu a úspěšnému zvládnutí tohoto problému je jeho dokonalá znalost a komplexní pochopení (Zapletal a kol. 2009).

„Jako u každého dlouhodobě studovaného společenského fenoménu, neexistuje ani u sociálně patologického chování shoda ohledně jeho souvislostí s ostatními společenskými jevy a

procesy. Zejména to platí o jeho etiologii (zkoumání příčin)“.(Mühlpachr, Vavřík, 2010, s. 27).

Možnosti jak by mohla sociální pedagogika pomoci při řešení některých sociálně patologických jevů, můžeme vidět například ve speciální přípravě. Vysokoškolská příprava sociálních pedagogů umožňuje považovat sociálního pedagoga v interdisciplinární pomoci za rovnocenného odborníka. Jeho kompetence jsou nejobsáhlejší v oblasti výchovy a vzdělávání, prevenci, poradenství a intervenci (Bakošová, 2008).

Sebevražednost, je sociální jev, který byl a stále je závažným společenským problémem. Výsledky o vysvětlení takového jednání se podařilo objasnit jen z části. Tímto jevem se zabývají obory např. psychologie, psychiatrie, sociologie, pediatrie, lékařské disciplíny, demografie, kriminologie aj. Sebevražda (suicidum) je nejčastěji pojímána jako úmyslná, záměrná agrese proti vlastní osobě s cílem přivodit si smrt. Prokázán je častější výskyt tohoto jevu spíše u mužů jako u žen (Jilčík a kol., 2005).

Sebevraždy jsou často spojeny s depresí nebo životním traumatem. Počet dokonaných sebevražd převyšuje počet sebevražedných pokusů. Nejčastější způsoby sebevražd jsou oběšení (u mužů 80 %), skoky z výše, svítiplyn. Mezi nejčastější příčiny mnoha gerontů, kteří se uchýlí k sebevraždě, jsou pocity bezútěšnosti, opuštěnosti, při potížích z různých somatických onemocnění a potíží, které se jim zdají nesnesitelné a neřešitelné (Pacovský, 1990).

Seniory netrápí jen somatické choroby, ale také psychické potíže. Z lékařského pohledu tyto problémy nebývají vždycky správně diagnostikovány. Často bývají skryty, popřípadě jsou považovány za reakce na somatické onemocnění nebo životní traumata. Takovým způsobem bývají často hodnoceny např. depresivní rozklady seniorů. Četnost těchto duševních onemocnění je ve stáří až překvapivě velká. Přesná čísla samozřejmě nelze uvést, ale předpokládá se, že postihují přibližně 20 % starých lidí (Baštecký, Pacovský, in Vágnerová, 2008).

U somatických problémů seniorů, pozorujeme zvyšující se tendenci jak pokusů, tak dokonaných sebevražd. Jedná se převážně o osoby těžce nemocné nebo nevléčitelné. Další kategorií tvoří tzv. bilanční sebevraždy. Jde o osoby zdrcené osobními katastrofami a nezdary. Tito lidé zbilancují svůj život a jako jediné východisko vidí právě v sebevraždě. Toto patologické jednání, bývá často důsledkem depresivních stavů projevujících se zejména u alkoholiků a u některých druhů psychických onemocnění (Mühlpachr, 2003).

Při nedokonaných pokusech o sebevraždu se může vedle objektivního selhání uplatnit i více či méně vědomá či nevědomá tendence „volání o pomoc“. Pokusy o sebevraždu se mohou

opakovat, popřípadě vyústit až v dokonání sebevraždy. Nejčastější obecné příčiny sebevražedného jednání jsou osobní konflikty, pocit osamělosti, erotické problémy, ekonomické neúspěchy, sociální konflikty, rodinné konflikty, manželské konflikty, neúspěchy ve škole, v zaměstnání, v partě, ztráta prestižního postavení, onemocnění nevléčitelnou nemocí, duševní onemocnění popř. duševní poruchy.

Vnějšími příčinami sebevražd se mimo jiné zabývají obory např. filozofie a sociologie. Z pohledu teologie můžeme sebevraždu chápat jako hřích nebo jako poruchu pudu sebezáchovy či patologie v medicíně a v psychiatrii. Sebevraždou rozumíme provedení jednání, kterým došlo k úmrtí z vlastní vůle a vlastního přičinění zemřelého. U demonstrativních pokusů o sebevraždu, subjekt podstupuje riziko úmrtí, aby v případě jeho přežití mu vznikla nějaká výhoda. U předstíraných pokusů, s cílem citového vydírání, není toto jednání považováno za sebevražedné chování (Mühlpachr, Vavřík, 2010).

„Statisticky je prokázáno, že největší množství sebevražd připadá na měsíc duben, dále následuje březen, květen a leden. Nejméně sebevražd je v prosinci. U mužů je sebevražda nejčastěji realizována mezi 7. - 12. hodinou dopolední a pak mezi 18. - 22. hodinou, tato doba je nejčastější chvílí u sebevražd žen. Vedle zdravotníků patří mezi ohrožené skupiny pracovníci ve školství, zaměstnanci kultury, nepracující důchodci a dělníci“ (Mühlpachr, 2003, s. 61).

Naše země patří v celosvětovém srovnání ke společnostem s vysokým výskytem sebevražednosti. Zdá se, že významnou roli v tomto postavení sehrává geografická poloha naší země. Vysoký průměr sebevražd má souvislost většinou se společenskopolitickou situací. Jeden z největších vrcholů se objevuje okolo roku 1930, kdy poté následoval pokles, aby se po roce 1970 vrátil na podobná průměrná čísla. Po roce 1989 se celková situace nijak výrazně nemění, na rozdíl od jiných sociálních deviací (Hroncová, Kraus, 2006).

Bezdomovectví není novým termínem dnešní doby. Bezdomovcem, se většinou označují osoby, které nemají domov, či možnost dlouhodobě využívat nějaké přístřeší. Bezdomovectvím pak označuje způsob života této osoby a existenci tohoto jevu. Tento jev je nejvíce patrný v chudších a odlehlejších částech měst a velkoměst. Domovem v této souvislosti chápeme obecně místo, kam jeho vlastník může jinému člověku, umožnit nebo zakázat přístup.

Lidé bez domova v naší společnosti existovali již v období první republiky, socialismu a existují i dnes. Historický vývoj veřejné chudinské péče je v našich zemích spojen s chudinským právem, kdy jeho kořeny sahají do poloviny 16. století. Po vzniku

Československa v r. 1918 byly převzaty normy z Rakouska – Uherska a každý občan musel mít v některé obci své domovské právo (Hroncová, Kraus, 2006).

Nejčastější příčiny vzniku tohoto stavu je nezaměstnanost, nekonkurenceschopnost na trhu práce, absence finančně dostupného bydlení. Mezi další subjektivní příčiny tohoto fenoménu, může být, např. i zmiňované domácí násilí, psychiatrická diagnóza (často alkoholismus, toxikomanie, maniodepresivní projevy, schizofrenie), nebo porucha chování (emoční labilita).

Bezdomovectví, můžeme rozdělit dle rozlišných projevů na veřejnosti:

Zjevné bezdomovce chápeme jako osoby, které viditelně žijí mimo standardní hranice sociálních skupiny a jejich norem. Lidé nedodržující stanovené návyky, často žijící v parcích a na nádražích.

Skryté mezi skryté bezdomovce řadíme lidi, kteří jako bezdomovci sice žijí, ale toto jejich jednání nejsme schopni na první pohled rozlišit.

Pod pojmem „bezdomovec“ již nevnímáme jen mužskou část populace, ale i ženy, tzv. „bezdomovkyně“. Dle statistických průzkumů je v ČR prokázáno okolo 15% žen bez domova. V porovnání s údaji ze zahraničí je to o 10% méně. Předložené údaje jsou orientační vzhledem ke skrytým případům lidí bez domova. Tito lidé často využívají dočasných ubytování u svých příbuzných nebo azylových domech (Hradecká, Hradecký, 1996).

Patologická sexuální agresivita je typická deviace v aktivitě. Řadíme ji mezi tzv. "courtship disorders". Deviant potřebuje ke svému uspokojení, aby jeho oběť byla anonymní, neznámá a sexuálně nevytvořená. V tomto případě na rozdíl od sadismu, vždy důsledně vynechává sbližovací fázi. Nejčastější forma uspokojení je v náhlém napadení cizí ženy, kterou náhodně potká. Někdy dojde k ukojení již v okamžiku sražení ženy, jindy až během následné násilné soulože.

Verbální projevy patologické sexuální agresivity mohou být např. obscénní hovory po telefonu, v poslední době jejich obdoba – psaní obscénních SMS zpráv. V případě, že mají takové SMS adresáta vystrašit, může jít o projev sadismu. U méně nebezpečných projevů patologické sexuální agresivity obecně platí, že se postupem času zvyšuje.

Mezi sexuální deviace v aktivitě řadíme tyto patologické jevy:

- **Exhibicionismus** (obnažování genitálu před cizími osobami).
- **Voayerství**, slídičství (touha, vidět cizí osoby při svlékání, či pohlavním styku).

- **Tušerství** (dotýkání se genitálu a prsou cizích lidí).
- **Frotérství** (tření se tělem o cizí osoby).
- **Patologická sexuální agresivita** (agresivní sexuální chování různé intenzity s vynecháním úvodních fází koketování, dvoření apod. Patří sem např. Znásilnění – nejčastější forma patologické sexuální agresivity).
- **Transvestitismus** (převlékání se do šatů či prádla osob druhého pohlaví za účelem sexuálního vzrušení).
- **Masochismus** (vyžadování bolestivých nebo ponižujících sexuálních aktivit od druhého partnera).
- **Sadismus** (vzrušování se při působení bolesti nebo trýznění, ponižení objektů sexuálního zájmu. Nejčastějším projevem této úchyvky je sadistická vražda).
- **Kandaulismus** (potřeba ukazovat objekt svého sexuálního zájmu nahý jiným osobám).
- **Saliromanie** (potřeba znečistit sebe či objekt při sexuálním styku močí nebo výkaly).
- **Telefonní skatologie** (vzrušování se oplzlými řečmi v telefonu s neznámými osobami). (Jilčík a kol., 2005).

2.1 Vymezení, pojmu sociální patologie

Sociální patologie je termín, který označuje škodlivé jevy či chování. Zpravidla se uvádí, že autorem pojmu sociální patologie je anglický filosof Herbert Spencer (1820 – 1903).

V tomto raném pojetí bylo chápání sociální patologie spjato s tzv. organicismem. Sociální patologie jako odvětví studia tak dnes integruje širokou škálu témat jako např.: problémy makro i mikrosociální, ekonomické, i morální (Mühlpachr, Vavřík, 2010).

„Pro lepší pochopení problému je vhodné pokračovat v krátkém exkurzu do dějin sociální patologie. Emile Durkheim, považoval sociální patologii za vědu o chorobných a nepříznivých skutečnostech, činech, způsobech chování, jež se odchyľují od stanovených norem, ale zároveň jsou organickou komponentou života sociálních celků. V tomto smyslu pak nemoc nelze stavět proti zdraví, neboť to jsou komplementární, vzájemně se osvětľující projevy biologického a sociálního života. Durkheim poukazoval i na některé pozitivní funkce sociálně patologických jevů. Obtížnost vymezení patologického jednání v sociální i biologické sféře vyplývá z obtížnosti definování normality (Jilčík a kol., 2005).

Na přelomu 20. století byly mezi sociálně patologické fenomény řazeny především kriminalita, sebevražednost, alkoholismus, homosexualita a jiné sexuální odchylky, prostituce, rozvodovost, nezaměstnanost, válka a později sem přibyly narkomanie a chuligánství. Například (Podgorecki) považuje sociální patologii za spíše soubor problémů různých druhů deviací, jejich determinant a funkcí.

V první polovině 20. století, byly hledány příčiny sociálních patologií ve faktorech biologických, dědičných či vrozené zátěži (kriminální antropologie). Dále byl předmětem výzkumu vliv rasy (genealogické studie, teorie rasové nerovnosti), ve faktorech psychologických, jako jsou poruchy struktury osobnosti, extrémní psychická zátěž, nesoulad mezi id, ego a superego (psychoanalytická škola), v naučeném sociálním chování (teorie učení, teorie nápodoby) a ve faktorech sociálních, zejména v patologické struktuře rodiny a dalších primárních skupin. Další oblastí výzkumu byla např. industrializace, vliv masových médií, vznik společenského blahobytu v koncentraci obyvatel ve velkoměstech apod. (Jilčík a kol., 2005).

Termín sociální patologie použil i A. I. Bláha, který zdůrazňoval poruchy sociálních procesů a sociálních zařízení. Pančocha, rozšiřuje výčet patologických jevů o široké spektrum závislostí násilí, agresivity a extremismu, který představuje dnes jedno z největších nebezpečí. Vzhledem k jejich všeobecnému rozšíření, zde hrozí nebezpečí rezignace lidí na jejich odstraňování, resp. jejich eliminaci. Sociální patologii dále vidí jako negativní deviaci. Sociální patologie (angl. socialpathology, něm. sozialpathologie, fr. pathologie sociale) je souhrnný pojem pro označení chorobných, nenormálních, všeobecně nežádoucích společenských jevů (Pančocha, 2006).

Všude tam, kde existují pravidla a sociální normy, jejichž dodržování je sledováno, existuje také institut sociální kontroly. Pod touto kontrolou se ocitá chování, které má být konformní s danou společností, ze které vychází. Obecně lze říci, že veškeré deviantní chování představuje takové jednání, které není konformní s obecně přijatými normami. V případě nedodržení ustanovených pravidel chování je většinou toto jednání doprovázeno sankcemi. Sankce mohou mít různou podobu, od formálních, neformálních, pozitivních až po negativní. To, co je v určitém časovém období označeno za deviantní, se v průběhu času může změnit. Posuzování daných patologií je determinováno prostředím, situací a sociálním statutem samotného aktéra (Mühlpachr, 2003).

Sociální normy lze považovat za obecná pravidla, která vymezují určité hranice chování. Vznik sociálních norem řadíme do procesu sociální interakce a komunikace mezi členy sociální jednotky. Sociální normy se vztahují na všechny členy společenství a platí bez ohledu na to, jaké je chování jednotlivých členů. Lze říci, že mají nadindividuální charakter a objektivní platnost. Aby se mohli členové společenství normami ve vzájemných vztazích řídit, musí jimi být tyto normy sdílené.

K optimalizaci a konformitě přispívá socializace osobnosti. Jde o proces učení, v němž si člověk osvojuje určitý systém poznatků, norem a hodnot, jež mu umožňují začlenit se do společnosti. Morálními aspekty socializace se zabývá etika. Hlavním cílem socializace je tedy vytvoření jedinečné osobnosti, která se bude samostatně chovat tak, jako by byla pod stálým sociálním dohledem, pod stálou kontrolou (Kohoutek, 1998).

Paradoxně se i sociální kontrola může za určitých okolností stát příčinou deviantního chování. Jde o případy, kdy její mechanismy neplní dostatečně svojí funkci. V extrémním případě může dojít i k rozpadu konsensu ve společnosti a nástupu anarchie. Obrazně řečeno laxní přístup ať už oficiální, nebo neoficiální, nepřímo podporuje jeho vznik. Na druhé straně, příliš tvrdá kontrola může sice deviance snížit, ale zároveň hrozí omezení lidských práv a svobod. Tímto postojem se do společnosti vnáší prvky totalitarismu (Urban, 2006).

Člověk je stále nucen po dobu svého života usilovat o integritu, jednotu, celistvost, neporušenost své osobnosti tím, že se přizpůsobuje nejrůznějším náročným životním situacím, vnějšímu prostředí i svému vnitřnímu světu, který prožívá (Kohoutek, 1998).

Dalším regulátorem našeho jednání jsou právní normy. Konformní jednání jedince ve společnosti, nelze uplatnit bez pochopení souvztažnosti právního řádu s jinými systémy společenských norem. Právní normy, stejně tak jako ostatní sociální normy, plní především funkci sociální kontroly sociálního chování. Právní normy se jedince dotýkají převážně v oblasti důsledků právního chování (zejména pokud jde o právní odpovědnost za nesplnění právní povinnosti), ale nelze opomenout i oblast právní motivace, tj. při organizaci každodenního sociálního života.

Faktory, které odkloní jedincovo jednání od dodržování právních norem, může být např. to, že zdůrazňuje věrnost ve vztahu k jiným lidem (podezřelý „zatlouká“, neprozradí své spolupachatele). Tímto jednáním prezentuje své pojetí správnosti a užitečnosti vlastních rozhodnutí (rodič týrá dítě, „aby z něj něco bylo“). Abstraktnějším odůvodněním nekonformního jednání může být tvrzení, že zákony nejsou morální, z důvodu, že nadržují jedněm v neprospěch druhých a proto se nemusí dodržovat (Lašek, 2003).

V debatě o sociální patologii je třeba také zmínit pojem sociální deviace. Všeobecně je deviace chápána jako jednání odchýlené od normálního stavu daného jevu a to nejen ve společnosti, ale i např. v přírodě. Pojem sociální deviace nemusí mít nutně negativní základ. Vždyť například genialita a mimořádná poctivost jsou kategorie vybočující ze standardu společnosti, přesto nejsou touto společností nijak sankcionovány. Z tohoto důvodu jsou často deviace rozlišovány na pozitivní a negativní. Pozitivní deviací rozumíme přehnané dodržování norem a negativní jejich překračování. Proto je vhodné rozlišovat mezi pojmy sociální deviace a sociální patologie. První z pojmů vymezuje spíše odchylku od schvalovaného normálu, kdy druhý uijeme v případě negativní, škodlivé a rizikové souvislosti jevu nebo chování. (Mühlpachr, Vavřík, 2010).

V důsledku neustálých změn a zvyšující se zátěže působící na jednotlivce se často tito jedinci potýkají s komplexem méněcennosti, pocitu snížené vlastní hodnoty, nízké sebeúcty, nízkého sebevědomí. V mnoha případech tato přesvědčení primárně vyvěrají z jiných oblastí. Někdy kořeny problémů sahají hlouběji a jsou spleťtější, než si člověk sám nebo jeho okolí může uvědomovat (Kohoutek, 1998).

Vyústěním všech tlaků současné společnosti na jedince i skupiny, mohou být právě patologická chování, která nezřídka dojdou až po jednání, které hraničí s trestní odpovědností. Odrazem stavu společnosti je tedy i existence zločinnosti, která je její odvěkou součástí. Již starověcí filozofové a mudrci zdůrazňovali, že moudrý zákonodárce nebo vládce raději zločinu předchází. Následné tresty jsou do budoucna pro společnost ekonomicky více zatěžující. Již v minulosti, byla zdůrazněna prevence jako nezbytný proces boje proti zločinnosti (Urban a kol. 1994).

2.2 Senior jako pachatel trestných činů

V současné psychologii se o osobě pachatele nejčastěji hovoří, jako o organizovaném, dynamickém a interindividuálním celku psychofyzických dispozic. Tyto dispozice determinují průběh a projevy psychických procesů (reakcí), které se odrážejí v chování a jednání. Obrazně řečeno, osobnost každého člověka je jedinečným (od osobností jiných lidí odlišným) zcela funkčním souborem vlastností a pocitů, které se projevují navenek určitým chováním a jednáním (Scheinost, 2010).

Kdo může být zločincem nebo pachatelem? Koho je třeba se bát?

Je třeba si uvědomit, že se člověk zločincem nebo pachatelem nějakého činu nerodí. Jde o proces postupný, který ovšem do tohoto stádia nemusí nikdy dojít. V případě, že má člověk určité předpoklady ke zločinnosti nebo se již zločinu dopustil, hovoříme o kriminogenní osobnosti. Tato osobnost je formována svým okolím, a to převážně sociálním, i když nelze vyloučit působení přírodních, technických a dalších podmínek (Urban a kol. 1994).

Věda, která se zabývá studiem zločinu a jeho příčin a jejímž praktickým účelem je nalezení nejúčinnějších prostředků boje proti zločinnosti se jmenuje kriminologie. Jako samostatný vědecký obor vznikla teprve v 18. Století (Jüttner, 1968).

Kriminologii vymezujeme jako disciplínu, která se zabývá zkoumáním zločinu, společenskou reakcí na něj a způsoby prevence před ním. Dále zkoumá vlivy, jaké má na zločin prostředí, dědičnost a psychologické faktory, jak probíhá pátrání a soudní procesy a jak účinné jsou různé formy trestu (Jandourek, 2001).

Stejně tak jako neexistuje jasné vymezení oběti trestného činu, neexistuje ani přesná charakteristika typického pachatele. Rozdělení není ani možné ve vztahu ke společenské skupině na základě sociálních, rasových nebo jiných uspořádání. Stejně jako každý pachatel trestného činu, jsou i senioři odpovědní za své protiprávní jednání. Dle určitého pohledu, bychom mohli říct, že věk zde hraje přitěžující skutečnost (viz. příloha č. 3). Přihlédneme-li k jejich sociálnímu postavení a dalším možnostem, jako jsou duševní a někdy i mentální schopnosti rozeznávat nebezpečnost svého jednání, je právě toto postavení nevýhodné. Určitou výhodu lze spatřovat u starších pachatelů trestných činů, ve výši nebo způsobu jejich potrestání. Opačný pohled vidíme právě u obětí stejného věku, kdy dopady po prožité události jsou často zásadnější než u mladších osob.

Pachatelé trestných činů či jiný deliktů, představují pro své okolí určitou hrozbu nebo nebezpečí. Co ale rozumíme hrozbou? Doslovný význam hrozby hovoří o jakémsi prohlášení určitého záměru jedince o tom, že druhému bude nebo může být způsobeno něco nepříjemného. Hrozbu můžeme chápat jako určité sdělení. Hrozba zastrašuje. Hrozba má určitou autoritu. Nezapomínejme na jeden z aspektů hrozby a to, že hrozba není trestem. Jde pouze o signál, který má sdělovací význam, ne trestající funkci (Křivohlavý, 1973).

Psychologickému zkoumání osobnosti pachatele je věnována velká pozornost. Je to zcela logický důsledek teorie, která hovoří o kriminalitě jako o interdisciplinárním problému.

Ve velkém množství kriminologických koncepcí se hovoří o některých teoriích, které jsou podrobeny empirické verifikaci. Jde např. o tyto teorie:

- **Sociostrukturální teorie** (navazuje na sociologickou školu v kriminologii).
- **Teorie sociální dezorganizace.**
- **Teorie anomie.**
- **Socioprosesuální teorie.**
- **Kognitivní teorie** sociálního učení.
- **Teorie kontroly.**
- **Labeling.**
- **Teorie životní cesty.**
- **Viktimologicky orientovaná teorie.**
- **Model zranitelnosti** vyplývající ze životního stylu.
- **Teorie rozdílných struktur příležitostí.**

Z uvedeného výčtu některých teorií vyplývá, že problematika výzkumu osobnosti pachatele je velice pestrá, stejně tak jako jsou pestré projevy našeho duševního dění (Čírtková, 2004).

Co si vlastně máme představit, pod pojmem delikvence? Vychází z (lat. Delinquere = provinit se). Jde o způsob chování, který odporuje platným právním normám. Přesněji může označovat, páchaní trestných činů, přestupků nebo jiné delikty (Jandourek, 2001).

Při pohledu do minulosti zjistíme, že jednáním pachatelů se i tehdy věnovala určitá pozornost. Např. **Platon** hovořil o tom, že i rozumný člověk se může dopustit zločinu. Svoji myšlenku dokonce rozvinul, když tvrdil, že i dobří lidé sní o skutcích, které páchají zlí lidé. Jiný pohled měl řecký filozof **Demokritos**, který byl přesvědčen, že motivem veškerého lidského jednání je snaha o dosažení slasti a vyhnutí se strasti. Podstatu Demokritovy myšlenky můžeme nalézt i v současných teoriích (Urban a kol., 1994).

Kriminalita se všeobecně stala v minulých desetiletích masovým, sociálním jevem. Největší zastoupení pozorujeme u kriminality majetkové, která představuje téměř 80%, veškeré registrované trestné činnosti. Tato čísla jistě nejsou zcela přesná, z důvodu nenahlášení všech událostí. Největší koncentraci pozorujeme zejména ve velkých městech a průmyslových aglomeracích s vysokým počtem anonymních a migrujících osob, kdy jim toto prostředí zajišťuje jistou anonymitu (Mühlpachr, Vavřík, 2010).

Osoby, které se celý život zabývaly trestnou činností a větší část svého života strávily ve výkonu trestu odnětí svobody, již ve stáří nejsou schopny radikální změny. Vzhledem k tomuto zjištění se často přiklání při řešení životních problémů k užívání alkoholických či jiných návykových látek. Tyto investice následně přináší nedostatek finančních prostředků na běžný způsob života, ztrátu bydlení a postupně i páchání trestné činnosti.

U pachatelů této sociální skupiny se projevují některé psychické poruchy, jako např. nesoustředěnost, náladovost, deprese, demence a v neposlední řadě jako důsledek nastupuje alkoholismus a různé druhy závislostí (Čírtková, 2000).

Značná část kriminologů, chápe osobu pachatele širěji, než je užší vymezení dle práva. Nejen jako osobu, která se dopustila činu, který překračuje platné normy, ale věnují svoji pozornost všem osobám, které svým věkem nebo stavem překračují trestní rámec. Zabývají se rovněž osobami, které si již odpykaly trest za spáchání trestného činu, ale i potenciálními pachateli, kteří se vyznačují tzv. sociálně patologickým chováním. Předmětem jejich zájmu jsou i osoby, které jsou trestnému činu přítomny nebo o něm vědí (Marešová 1994).

To, že páchání trestné činnosti není, již výsadou jen mužské populace svědčí i poměrně velký nárůst trestné činnosti žen (viz. příloha č. 6). Kriminalita žen je zaznamenávána v souvislosti se zvýšeným ekonomicko-politickým, kulturním a sociálním rozvojem společnosti. V jednotlivých státech, dochází ke změnám tradičních vazeb ve společnosti, mění se vztahy v rodině, vznikají nové modely chování žen, modifikuje se i tradiční sociální kontrola. Přesto nejsou v současné době otázky kriminality žen jak specializované literatuře, tak v empirických výzkumech často prezentovány. Tato skutečnost může pramenit ze zažitého názoru, že ženy páchají méně závažnou trestnou činností jako muži.

Pro názornost prezentuji podíl žen stíhaných pro trestné činy v ČR v letech 1992-2008.

Rok	Ženy stíhané pro trestné činy
1992	5409
1995	9838
2000	15483
2005	17237
2008	15237

(Zapletal a kol., 2009)

Převážně starší generace, které byly vychovávány v jiném duchu a době, jsou v oblasti oznamování protiprávního jednání, které je, nebo bylo na nich pácháno velice zdrženlivé. Tento stav může souviset s jejich sníženou mobilitou a možností se dostavit na policii, schopností komunikace a přesným vyjádřením svého problému nebo prostým studem se svěřit s prožitým příkořím.

Každý trestný čin je produktem určité kombinace nebo syntézy níže uvedených faktorů: frustrace potřeb, vnitřních zábran, vnějších zábran, kontaktu s realitou, situačního potenciálu trestného činu a potencionálního uspokojení ze spáchaného trestného činu.

Skladba trestné činnosti u osob ve věku nad 60 let se výrazně odlišuje od kriminality jiných věkových skupin. V této již seniorské skupině osob, převažují násilné trestné činy nad majetkovými. Tuto skutečnost lze do jisté míry vysvětlit mezi psychiatry známou teorií, že mezi starými lidmi, ale vůbec mezi lidmi v tzv důchodovém věku se častěji objevují osoby „zlé“, které nemohou zapomenout na svá prožitá příkoří a v budoucnu, znovu a znovu upadají do zlobného afektu s agresivními tendencemi (Vondráček in Marešová 1994).

Veřejnost i odborníci se nejvíce zajímají ve spojitosti s trestnou činností o pachatele vražd. Z psychiatrického pohledu se vražedných útoků nejčastěji dopouštějí lidé různě duševně narušení nebo se tak děje po požití alkoholu. Podle diagnostikovatelných psychopatologických fenoménů stálého charakteru bývají nejčastěji uváděny psychopatie, slaboduchost nebo lehčí debilita. U pachatelů nad 60 let jsou to organické demence. Motivací těchto činů jsou převážně, rodinné konflikty, získání hodnot, msta a nenávisť, snaha vyhnout se trestní odpovědnosti, konflikty v opilosti (Marešová 1994).

V současné době se při odborných diskusích o osobnosti pachatele často hovoří o konceptu kriminální kariéry (kriminální dráhy) pachatele. Při probíhajících výzkumech se odborníci zaměřují na otázky související s tím, proč a kdy pachatelé s kriminálním jednáním začínají, proč a jak v něm pokračují. Důležitou otázkou je zjištění zda s postupujícím časem roste závažnost páchaných zločinů a zda se prohlubuje jejich „specializace“. S ohledem, na věk se zkoumá, jestli a jak se mění pachatele v individualisty (Scheinost, 2010).

2.3 Senior jako poškozený trestným činem

Již v roce 1985, kdy se konal v Miláně 7. kongres OSN o prevenci zločinnosti, byla zde věnována značná pozornost i obětem zločinu. Zde byla přijata definice obětí trestného činu

jako osob, kterým byla individuálně nebo kolektivně způsobena nějaká újma.

S pojmem oběť bývá často spojován i pojem „poškozený“. Obecně lze říci, že oběť je širší pojem než poškozený a to hlavně proto, že nezahrnuje jen osoby, které utrpěli přímou újmu, ale i v souvislosti nepřímé (Osmančík, Rozum, 1993).

Podle reprezentativního výzkumu provedeného v České republice v roce 2006 téměř dvě třetiny ze zkoumaných zhruba tři tisíc respondentů, potažmo obyvatel ČR, se staly během pěti analyzovaných let oběťmi, nejméně jednoho z deseti výzkumem sledovaných deliktů (63,5%). Poškozeno více než jedním z těchto deseti deliktů bylo během uvedeného období téměř 40% dotazovaných (Martinková, in Scheinost, 2010).

Než se pustíme, do podrobnějšího vymezení dané problematiky uvádím několik postřehů ze statistických údajů. V roce 2010 evidovala Policie České republiky 6 433 trestných činů spáchaných na osobách starších 60 let. V průměru to znamená, že každý den v roce se oběti trestného činu stane téměř 18 seniorů. Z celkového počtu trestných činů spáchaných na seniorech bylo 1 162 krádeží a podvodů, při kterých se pachatelům podařilo připravit důchodce o více než 37 milionů korun. Tato trestná činnost se stává organizovanou a zvyšuje se i agresivita pachatelů. Kromě trestné činnosti, se stále více seniorů stává obětí nemravného a neetického jednání, při kterém pachatelé zneužívají přirozených handicapů stáří.

Újmy, které nejsou finančně vyjádřitelné, bývají pro oběti často více traumatizující, než škody materiální. V úvahu musíme vzít také fakt, že stejně nastalá újma je prožívána různými oběťmi různě. Míra prožívání je odvislá od věku, pohlaví, sociálního postavení, vzdělání a jiných zvláštností osobnosti. Nejhorší jsou oběťmi prožívány trestné činy mravnostní a násilné. Nejvíce jsou tímto jednáním zasaženy skupiny dětí, mladistvů, nemocných a starých osob (Osmančík, Rozum, 1993).

Při pohledu do minulosti je evidentní, že byla pozornost společnosti spíše upřena na pachatele jevů přesahujících společenské normy než na jejich oběti. Lidé postižení kriminalitou, zůstávaly často stranou. Výraznou změnu můžeme pozorovat v posledních letech, kdy v některých státech různé, hlavně nevládní organizace se zaměřují na oběti kriminality a těm se snaží pomoci. Jde o důsledek neutěšené situace kolem obětí, která byla do budoucna neudržitelná. Některé podněty, které vzejdou z těchto institucí (někdy i mezinárodních), často směřují do sféry ochrany obětí a pomáhání jim (Scheinost, 2010).

Mezi organizace působící v Evropě, zaměřené na problematiku obětí kriminality patří nadnárodní organizace Victim Support Europe (založená v roce 1990 a působící do roku 2008 pod názvem Evropské fórum pro služby obětem). Náš Bílý kruh bezpečí je členem od r. 1996.

Náplní organizace je podpora práva obětí kriminality v Evropě, kdy prosazuje myšlenku, vyvážených práv stejně jako obviněného (Scheinost, 2010).

V důsledku prožití negativní události je u starých lidí velice pravděpodobné, že se na nějakou dobu nebo trvale budou izolovat od okolního světa. Je to logická reakce z důvodu jejich snížené obranyschopnosti. V případě, že došlo k útoku na starého člověka přímo v jeho domě již ani zde se do budoucna nenachází pro něj bezpečné útočiště. Nepříznivé důsledky bývají ještě těžší u těch, kteří se následkem trestného činu stali invalidní. Ve většině případů negativní událostí netrpí jen sama oběť, ale i její blízké okolí (Osmančík, Rozum, 1993).

Pachatelé si dobře uvědomují, že staří lidé zvláště ve špatném zdravotním nebo funkčním stavu jsou pro ně relativně lehkou obětí. Fakt, že se jedná převážně o lidi osamělé a společností méně vnímané tomu jen nahrávají. Motivy těchto útoků mohou být jak majetkový prospěch, nebo jen agresivita anomálních deviantních pachatelů. Zvláštní skupinou jsou případy sexuální agrese vůči starým ženám. Toto může být zaměřením deviantního jednání, které nazýváme – gerontofilie (Mühlpachr, 2009).

„Skutečnost, že ochrana práv obětí má být přiznána bez ohledu na národnost, věk, pohlaví, náboženské vyznání, politickou příslušnost a sociální zařazení, majetkové poměry a rasu, je samozřejmým promítnutím idejí základních lidských práv a svobod do této oblasti“ (Osmančík, Rozum, 1993, s. 5).

Neopomenutelným stavem, kdy se senior může zcela oprávněně cítit jako poškozený, je jeho diskriminace z důvodu jeho věku. Tuto věkovou diskriminaci nazýváme **ageismus**. Na toto téma panují mnohé názory a je vysloveno hodně definic, které se do současné doby nepodařilo ujednotit. Obecně můžeme ageismus chápat jako proces systematického stereotypizování a diskriminace lidí pro jejich stáří. Senioři se otevřeně setkávají s opovržením a averzí, s mýty nebo s vyhýbáním se kontaktu. Tyto diskriminační praktiky vůči seniorům, můžeme pozorovat jak v zaměstnání, v bydlení, ale i službách všeho druhu (Vidovičová, Rabušic, 2005).

Bohužel musím konstatovat, že v dnešní společnosti se ageismus propaguje v různých odvětvích, kdy k tomu přispívá i náš konzumní způsob života. Působením reklamy ve všech jejích formách, kdy je vyzdvihován „kult mládí“, prosperity a výkon tomuto stavu jen napomáhá. Lidé, kteří se vymykají tomuto trendu, jsou často společností opomíjeni, vyčleňováni a právem tuto situaci mohou považovat za stav, který je určitým způsobem znevýhodňuje a poškozuje.

2.4 Důsledky negativních prožitků seniorů

„Co bychom si měli zapamatovat? Každý z nás, sám hodnotí smysl událostí prožitých ve svém životě. Ten, kdo se domnívá, že je obětí toho či onoho, přisuzuje životním událostem smysl, který lze vyjádřit slovy „není žádná naděje“. Každý z nás sám volí způsob, jak bude reagovat na to, co ho v životě potká. Intenzita nastoleného stresu je dána významem, který přisuzujeme události, jež stres vyvolává, a pravidly, která si pro zvládání stresu zvolíme“.

(Simonton a Simonton in Křivohlavý, 1994, s. 133).

Je zřejmé, že hlavním rysem negativních prožitků při traumatizující události je jakási „nečekanost situace“ a jedincova nepřípravenost, která způsobí narušení dosavadní rovnováhy. Takové traumatizující události mají sami o sobě velmi intenzivní a ohrožující charakter.

„Při zvláště ničivém dopadu trestného činu se může u oběti rozvinout tzv. posttraumatická stresová porucha (PTSP), tímto termínem se označuje soubor různých poruch chování a prožívání včetně fyziologických reakcí (poruchy spánku, potivost, třes, nevolnost apod.), které vznikají jako důsledek extrémního stresového prožitku, přesahujícího běžnou lidskou zkušenost“ (Čírtková, 2004, s. 130).

Pro určité jedince jsou zkušenosti získané ve zvlášť traumatizujících životních situacích velice osobité a významné. Záleží, ale na tom jak moc silný a závažný zážitek v dané situaci jedinec prožil a také je důležité jejich pořadí. Je prokázáno, že s postupnou zvyšující se náročností se organismus těmto vlivům přizpůsobuje. Naopak nečekané, náhlé střetnutí se s traumatizující událostí po předchozích „skleníkových“ podmínkách, může vést až k projevům neuróz či jiným poruchám. Tím se také vysvětluje hrozící nebezpečí umělého odstraňování životních překážek. Toto zjištění platí nejvíce při výchově (Čáp, Dytrych, 1968).

Ve zvládání stresových či jinak traumatizujících situací je prokazatelný význam práce a jiných činností při zvyšování odolnosti. Toto tvrzení platí jak ve výchově, psychoterapii aj.

Ovšem, ještě efektivnější a účinnější bývá činnost, která je navíc spojena s pocity libosti při úspěchu, pochvale, odměně, při zvládnutí překážek. A proto je důležité, abychom nemysleli jen na sebe, ale i na lidi co nás obklopují a naši pomoc potřebují (Čáp, Dytrych, 1968).

Hlavním cílem psychosociální pomoci obětem neštěstí je jejich brzké začlenění do společnosti. V tomto začleňování se snažíme o co největší soběstačnost osob v rámci (dobrých) mezilidských vztahů. Hlavní cíl pomoci se opírá o čtyři dílčí cíle – zvládání sebe a života, zpracování zážitku a minulosti, začlenění se, otevření se budoucnosti (Baštecká, 2005).

Starší lidé jsou vzhledem ke svým omezenějším možnostem vlastní obrany citlivější na vnější signály možných ohrožení. Právě senioři možná více než kdo jiný, vnímají události spojené s ohrožením vlastní bezpečnosti v důsledku období, které započalo teroristickými útoky na USA v září 2001 (Zapletal a kol. 2009).

Tito lidé se musí přizpůsobit současné situaci i jejich vlastním možnostem. V tomto období dochází k redukci mnoha aktivit, ale jako obranu lze považovat i získávání nových sociálních kontaktů. Osamělí senioři si často volí, pro ně schůdné způsoby zvládání samoty a opuštěnosti (Vágnerová, 2008).

Z kriminologického hlediska můžeme na strach v důsledku negativního prožitku nahlížet ze dvou pohledů. Jedná se o definici širší, která charakterizuje strach ze zločinu jako strach z napadení, utrpění fyzického příkoří, event. materiální újmy, či z obtěžování, jež narušuje soukromí a důstojnost. V užším pojetí hovoří tato definice o strachu ze zločinu, který se týká pouze osobního bezpečí, tj. ohrožení tělesné integrity, jež má povahu trestného činu (Zapletal a kol., 2009).

V případě již prožité negativní události je velice důležité, jakým způsobem se člověk s touto situací vyrovná. Shalev, považuje při bezprostředním zpracování traumatizující události za velice zásadní a důležitou přítomnost druhých lidí. Člověk by vždy po takto zatěžující události neměl zůstat se svým traumatem sám. Mezi nejvíce psychicky zatěžující ztráty člověka, tedy řadíme ztrátu vlastního dítěte, blízké osoby, vlastního zdraví (Shalev, in Baštecká, 2005).

Mezi časté negativní prožitky seniorů, ve kterých byli buď sami aktéry, nebo se na nich nepřímo podíleli, řadíme tyto pocity:

Pocit nespravedlnosti (např. nedostatek informací v průběhu vyšetřování, shovívavé tresty, nebo podmíněné odsouzení).

Pocit nedůstojnosti (např. důsledkem necitlivě vedeného výslechu, přístupem médií, nevhodnou reakcí okolí. Výzkumy potvrdily tendenci lidí vyhýbat se kontaktům s poškozeným a obětí trestného činu).

Pocit izolace (jde o změny ve vztahu s okolím, kdy poškozený prožívá vnitřní psychickou dezintegraci, která zpětně vyvolává nepříjemné pocity)

(Čírtková, 2004).

V posledních letech můžeme pozorovat i na akademické půdě aktivity zaměřené na oběti trestné činnosti. Zde, je zaznamenán velký posun ve vnímání. Ten se odráží, mimo jiné v tom,

že je více diskutována úloha viktimologie (jakožto disciplíny, která se zabývá oběťmi trestné činnosti) a její místo mezi vědami. V této souvislosti, byly nedávno založeny některé vědecké instituce zaměřené speciálněji na studium obětí trestné činnosti. Jde např. o mezinárodní viktimologický institut v Holandsku (International Victimology Institute, Tilburg /INTERVICT/), který podporuje a provádí mezioborový výzkum, který by měl také přispět k celkovému a na poznatcích založenému zrovnoprávnění obětí kriminality a násilí ve společnosti a k jejich podpoře (Scheinost, 2010).

Viktimologie (z latinského victima – oběť). Za zakladatele viktimologie jsou považováni Němec H. von Henting a Izraelec B. Mendelsohn.

Dalším významným pojmem v oblasti poškození či způsobení určité újmy různého charakteru je viktimizace. **Viktimizací** chápeme proces poškozování a způsobení újmy, přičemž se fakticky z jedince stává oběť určitého trestného činu. Proces viktimizace zpravidla začíná vlastním útokem na oběť, ovšem po jeho skončení zdaleka nekončí. Z psychologického pohledu je právě útok jen počátkem na který navazují další nepříznivé a zraňující události. Obvykle rozlišujeme dvě fáze viktimizace:

- **Primární** (přímá újma způsobená pachatelem v důsledku trestného činu)
- **Sekundární** (újma, která vzniká z reakcí formálního nebo neformálního okolí, např. traumatizujícím projednáváním před soudem apod.)

Pro všechny zúčastněné co přichází do styku s obětí, platí jednoduchá zásada, že oběť trestný čin nespáchala.

V poslední době s prohlubujícím se výzkumem v této oblasti, ve smyslu jak se jedinec vyrovnává s prožitou kritickou událostí a vlastní vzniklou újmou se zavádí třetí fáze tj, **terciální** viktimizace (Čírtková, 2004).

Ne výroba produktů, ale ochrana pře zločinem, je dnes ve světě jedním z nejrychleji se rozvíjejících a ekonomicky mimořádně prosperujících odvětví průmyslu a služeb. Z tohoto důvodu nelze v blízké budoucnosti očekávat, že informace varující před kriminalitou jsou ovlivněny jen úmyslem oběany před kriminalitou chránit. Snahou mnohých médií i politiků je parazitovat na strachu z kriminality. Prezentované informace nevedou tedy ke zjištění skutečného nebezpečí, ale je zde podporován pocit občanů, že jsou trvale potenciálními oběťmi trestné činnosti (Zapletal a kol., 2009).

2.5 Shrnutí

V souvislosti s globalizací, postupným úpadkem a odklonem od tradičních hodnot je možno sledovat, jak se bez vážnějšího varování mění společenská atmosféra a vnitřní hodnoty. Nejedná se jen o tlak ekonomický, ale jde o komplexnější změny. Mnozí lidé, poté hledají únik, kdy redukují svou tenzi a nespokojenost náhradními řešeními. Hlavní cíl pomoci se opírá o čtyři dílčí cíle – zvládnutí sebe a života, zpracování zážitku a minulosti, začlenění se, otevření se budoucnosti.

3 Forma pomoci seniorům

Možností jak zkvalitnit život seniorům není málo. Vzhledem k dynamice současného života je třeba neustálý rozvoj naší připravenosti se vyrovnávat s přicházejícími změnami. Jednou z mnoha možností je i neustálé vzdělávání seniorů.

Je přirozené, že se každý člověk během svého života dostane do různých ne vždy příjemných situací. O mnohých situacích hovoříme, jako o problémových jiné jsou lehce řešitelné. Problémové životní situace je tedy možné charakterizovat jako snahu jedince dosáhnout stanoveného cíle, přičemž cesty k dosažení tohoto cíle nejsou známy nebo pro jehož dosažení je nedostatečně vybaven schopnostmi a dovednostmi. Tyto problematické situace vyvolávají různou intenzitu pocitu napětí.“ (Hartl, Hartlová, Hošek, in Kraus 2006).

Bezpečný senior rovná se aktivní a informovaný senior. Jsem přesvědčen, že cílená aktivita a informovanost jsou tím správným klíčem k bezpečnému stárnutí. Pokud se naše společnost zaměří na vytvoření dostatečného prostoru pro aktivní život seniorů a vyplní jej odpovídajícími formáty pro příjem a zpracování informací, je to ten nejlepší předpoklad pro jejich bezpečný život. Samozřejmě nemůže spoléhat jen na tato řešení, ale lze je chápat jako určitý základ. Tento postoj je důležitý, stejně jako jsou důležité základy jakékoliv stavby. Žít pouze na základech se nedá, proto stavbu mají ve svých rukou také samotní senioři.

Na současné změny samozřejmě reaguje i sociální pedagogika, která se pomalu odklání od úkolu výchovy a přípravy pro život mladých. Pozvolna reaguje na změny nového světa společenské morality a světa masové informace. Významnou úlohu v těchto změnách hraje i specifická krize rodinných vztahů a skutečný rozpad malých společenství. Sociální pedagogika pojednává o tom, jak optimalizovat a následně usměrňovat životní situace a procesy a to s akcentem na vnitřní potenciál jedince a jeho individualitu. Centrálním tématem, které se prolíná celým obsahem sociální pedagogiky je rozvoj sociální kreativity, aktivizace sil každého vychovávaného (Mühlpachr a kol. 2011).

Sociální pedagogika by neměla být zaměřena jen splnění poslání vůči seniorům, ale měla by být orientovaná na celou společnost. Její podpůrné působení by mělo spočívat v tvorbě politiky výchovy a vzdělávání, sociální a zdravotní politiky a při tvorbě právních předpisů. Obrazně řečeno, by sociální pedagogika měla být aktivní ve všech oblastech našeho života.

Podle Mollenhauera je úlohou sociální pedagogiky vytvoření rovnováhy mezi požadavky a motivy jednotlivce a společnosti. H. Thirsh vidí úkoly sociální pedagogiky v zjišťování sítě sociálních služeb, ve vytvoření infrastruktury a v její regionalizaci (Bakošová, 2008).

Naše pomoc při budování vlastního bezpečí pro seniory se může stát nejen nutností, ale i smysluplným využitím jejich volného času. Kultivované, srozumitelné a důstojné sebevzdělávání, které musí být v odpovídající formě a rozsahu, to je právě ten „stavební materiál“, bez kterého se kvalitní stavba neobejde. Dát seniorům v jejich věku motivaci, je dle mého názoru podaná ruka, která vyvrací prezentovaný názor o jejich segregaci. Je samozřejmé, že musíme při naší zvolené pomoci reflektovat na jejich přirozené handicapy dané věkem.

„Claude Levi – Strauss: má-li člověk poznat sebe sama, musí znát motivy a cesty, kterými procházel ve svém historickém a prehistorickém vývoji na Zemi. Odlišujeme se rádi od primitivních kmenů, ale máme své pověry, talismany, předsudky tabu, stereotypy, rituály“ (Lašek, 2003, s. 10).

Nejen sociální pedagogika, ale i sociální práce reaguje na probíhající změny, které vnímáme v současné společnosti. Jde o další z nástrojů v pomoci o kvalitnější prožití života.

Cílem této práce není podrobné vymezení všech odborných disciplín, které provádí péči o člověka, ale považuji za vhodné, se o nich být i okrajově zmínit.

Sociální práce je považována za odbornou disciplínu, která speciálními pracovními metodami zajišťuje provádění péče o člověka na profesionálním základě. Jde o disciplínu, která vychází z obsáhlých teoretických poznatků mnoha společenských věd, zejména z psychologie, pedagogiky, sociologie, z lékařských, právních a ekonomických věd a neposledně i z filozofie.

Sociální práci lze také chápat jako empiricko-teoretickou disciplínu (Mühlpachr, 2011).

Definice sociální práce dle Mezinárodní federace sociálních pracovníků pořádané v Českých Budějovicích:

„Sociální práce podporuje změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení, osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Klíčové jsou pro ni principy lidských práv a princip společenské spravedlnosti“ (<http://granty.vasers.cz>, 2012).

Z mnoha činností, které jsou obsahem sociální práce, bych z hlediska seniorů vyjmenoval např. tyto:

- **Péče o staré a těžce zdravotně postižené občany** - podstatou sociální práce je včasná

preventivní pomoc např. poskytnutím potřebné sociální služby ve specifických životních situacích, jako jsou různé stupně sociální izolace, které postihují starého či dlouhodobě nemocného člověka.

- **Péče o občany ve zdravotních zařízeních** – jde o péči o občany ve zdravotních zařízeních. V léčebnách dlouhodobého charakteru je sociální práce součástí celkové terapie. Při déle trvající hospitalizaci je sociální pracovník členem týmu zdravotníků a podílí se na psychoterapeutickém působení.
- **Péče o společensky nepřizpůsobivé občany** - je součástí resocializačního procesu, který začíná v nápravném či zdravotním zařízení a pokračuje po propuštění. Jejím cílem je začlenění propuštěného do společnosti a dosažení změn v jeho postojích (Mühlpachr, 2011).

Ve zvládnání různých životních úskalí se jedinec neobejde bez podané ruky. „Současná postmoderní společnost přináší celou řadu individuálních, mikro sociálních i makro sociálních problémů, se kterými se lidé nedokáží bez pomoci sociálního pracovníka vyrovnat a stále častěji vyhledávají profesionálně připravené odborníky (Mühlpachr, 2006).

3.1 Komunikace jako předpoklad spolupráce

„Není možné nekomunikovat“ je jeden z nejznámějších výroků Paula Watzlawicka, předního teoretika komunikace. Člověk stráví komunikováním značnou část svého aktivního života (Bedrnová, Nový, 2009, s. 165).

Co je to vlastně komunikace? Slovo komunikace pochází z latinského „communicare“ a znamená „učinit společným“, vyměňovat si informace. Jde o nezastupitelnou podmínku ve vzájemné spolupráci. Komunikací ovlivňujeme nejen druhé lidi, ale i my sami jsme ovlivněni. Takovéto vzájemné působení jednoho na druhého nazýváme sociální interakcí. V případě, že se setkají, dva jedinci, vždy mezi nimi dochází ke vzájemné komunikaci. Komunikujeme i v případě, když ani jeden nic neřekneme.

Způsoby, jakými spolu jedinci mohou komunikovat, vymezují dva základní druhy interpersonální komunikace:

- **Verbální komunikace** – jedinci spolu komunikují slovy (jde o sdílenou řeč určitého společenství, které si navzájem rozumí). Mezi verbální komunikaci, také řadíme její psanou formu.

- **Neverbální komunikace** – jde o jinou komunikaci, než slovní (v literatuře můžeme též narazit na výraz „řeč těla“ což se z odborného hlediska může stát poněkud problematické).

Neverbální komunikaci můžeme blíže charakterizovat jako komunikaci pomocí:

- výrazu obličeje (**mimika**)
- přiblížení a oddálení (**proxemika**)
- doteku (**haptika**)
- postoje a držení těla (**posturologie**)
- pohybů (**kinezika**)
- gest (**gestika**)
- pohledů, tónů řeči

Další z možných úhlů pohledů na komunikaci, jak uvádí většina autorů, jsou tyto základní druhy komunikace:

- **osobní komunikace** - je vnitřní řečí myšlení každého jedince, který vede vnitřní

konverzaci se sebou samým

- **interpersonální komunikace** – tento druh komunikace probíhá mezi dvěma jedinci
- **skupinová komunikace** - rozumí se jí sdělování a sdílení informací, či hodnot uvnitř

formální nebo neformální společenské skupiny

Jestliže společně rozmlouváme, implicitně tím zakládáme podnět ke vzájemné spolupráci. Když během této komunikace nespolupracujeme, vzájemná rozmluva často skončí tím, že sice mluvíme, ale nesdělíme si to, co jsme sdělit chtěli. Jeden z názorů např. tvrdí, že konverzace vykvétá na základě principu spolupráce (cooperative principle), jehož pomocí se snažíme komunikovat. Principem je, aby posluchač snadno pochopil, co máme na mysli. Podle Griceho probíhá naše úspěšná konverzace na základě čtyř pravidel: kvantity, kvality, vztahu a dobrých způsobů (Sternberg, 2002).

„Jazyk je klíčovým médiem, kterým si lidé navzájem i budoucím generacím předávají informace, dotazy, znalosti a hodnoty, které je nositelem myšlenek ... nikoliv myšlenkou samotnou! Říci odborný výraz nebo zopakovat definici neznamená dané věci rozumět, umět ji vysvětlit a předat její obsah ostatním“ (Urban, 2006, s. 119).

Ve stáří dochází mimo jiné k poklesu slovní plynulosti a tím i k problémům ve vzájemné komunikaci. U seniorů pozorujeme pomalejší vybavování potřebných slovních výrazů i ke zhoršení schopnosti diferencovat jednotlivé pojmy a vybrat nejvhodnější výraz. Zjevný je i nárůst nepřesností ve vyjadřování, kdy starší senioři používají některé slovní výrazy nesprávně. Z obavy, že jim nebude rozuměno, je jejich vyjadřování postupně stále jednodušší a kratší (Maylor in Vágnerová, 2008).

V této souvislosti je třeba znovu připomenou současného člověka, coby unaveného individualisty, který se kolem sebe snaží z důvodů přemíry informací a vysoké rychlosti a proměnlivosti všemožných sdělení stavět maximálně nepropustnou „ochranu bublinu“. Je to ochrana proti agresivitě, jakýsi filtr nedůvěřivosti. Všudypřítomný svět, který člověk sám vytváří a jehož je nedílnou součástí, jej tlačí do pasivity, apatie a hluboké lhostejnosti k okolí.

Člověk je v současné době z důvodů zachování vlastní identity schopen už jen povrchních emocí a krátkodobých citových vazeb (Urban, 2006).

Proč je potřeba vzájemné komunikace tak naléhavá? Důvodů můžeme nalézt několik. Naše současnost je se svými technickými a vědeckými vymoženostmi (počítače, počítačové hry, internet, walkmeny, videa, spousta televizních stanic a kanálů) stále více a více nakloněna izolaci lidí, kteří se stávají individualisty, a doslova potlačuje, omezuje, ubíjí a vůbec dále nerozvíjí přirozenou lidskou schopnost a potřebu komunikovat (Bednaříková, 2006).

Staré pořekadlo: „sdělená strast, poloviční strast“ má v sobě velký kus pravdy. Jsme lidské bytosti, které hledají útěchu, povzbuzení a sílu ve sdílených zážitcích. V jednotě je síla a proto podpora ostatních obětí často dodává vůli změnit svůj vlastní život (Conweayová, 2007).

Jedním z možných způsobů jak seniorům pomoci, je vzájemná spolupráce např. s policií.

Jde o vzájemnou komunikaci, která může mít nejrůznější formy – od oznamování podezřelých jevů v nejbližším sousedství, až po vytváření hlídek, které přebírají některé jednodušší úkoly hlídkové služby. Známe dva nejznámější modely: (občanské hlídky a sousedské hlídky).

Myšlenka sousedských hlídek se zrodila v USA v 70. letech a rychle se rozšířila do Kanady, Velké Británie a Nizozemska. Zde měly zpočátku formu „skupin bdělosti“ („vigilante“ groups) v místech bydliště a byly určitou modifikací institutu „ponocného“. V České republice, byl v roce 1999 v Krnově v rámci Komplexního součinnostního programu prevence kriminality na místní úrovni, zřízen pod názvem, Sledovaná sousedství (Zapletal a kol., 2000).

Právě pro osamělé seniory mají značný význam lidé v sousedství. Jde o lidi, kteří jsou součástí jejich širší sociální sítě. I toto tvrzení, může být jedním z důvodů proč seniory tak stresuje změna jejich bydliště. Významným komunikačním prostředkem současného seniora je telefon. Pomocí telefonu může být starý člověk kdykoli v kontaktu i s lidmi, kteří jsou fyzicky vzdáleni. Touto formou se u starého člověka posiluje pocit dostupnosti lidské společnosti, pocit jistoty a bezpečí. Jejich náhradními společníky v jejich osamění mohou být rovněž zvíře či různá média, především rozhlas a televize (Vágnerová, 2008).

Již výše zmiňovaná média jako televize, rozhlas, internet nejsou dlouhou dobu doménou jen mladé generace, ale i části té seniorské. V případě internetu a s tím související práci na PC, sledujeme značný rozvoj v použití a informovanosti právě u seniorů. Rozvoj užívání internetu souvisí s jeho teprve nedávným rozšířením pro veřejné účely. Postupně se rozšířil i do veřejné sféry a dnes je již neodmyslitelnou součástí nejen firem, ale i našich domácností (Giddens, 1999).

Zvládání práce s počítačem vede ke vzájemnému respektu, úctě a vysokému ocenění mezi generacemi. Mezi hlavní motivace k učení na PC ze strany seniorů, je poznat internet, získat z něj zajímavé informace, jak z oblastí osobních cílů tak dalšího vzdělávání, získání zajímavého koníčku. Při používání internetu stojí na vrcholu zájmu seniorů vzdělávání, pak následuje využívání e-mailu a cestování (Tošnerová, 2009).

„Starý člověk bývá v rámci komunikace v pasivní a submisivní pozici, často nemá mnoho možností, jak se proti ní bránit. Lidé jsou ochotni mu pomáhat, ale nepovažují za nutné mu naslouchat“ (Vágnerová, 2008, s. 417).

Tošnerová ve své knize „Jak si vychutnat seniorská léta“ uvádí zajímavý postřeh ve spojitosti, senior a elektronická média. S různými formami výuky práce na PC pro seniory se seznámila již v roce 1999 v Míšni. Jednalo se o zajímavý projekt, kdy kromě autorů projektu, řešitelů – vyučujících gymnazistů, byli přítomni i žáci – senioři. Na její položenou otázku, které stránky byly pro seniory nezajímavější při vyhledávání na internetu, dostala odpověď od 82 leté seniorky; po chvílce zamyšlení řekla: Muzea ve Washingtonu. Jak sama přiznává, očekávala odpověď spíše z oblasti zdravotní (Tošnerová, 2009).

Pokusme se naučit staré lidi spíše poslouchat, následovat je v jejich rytmu a na cestě, kterou nám ukazují. Mylné je podléhat obavám a touze dělat pro ně vše, co my si myslíme, že je pro ně nejpotřebnější. Chceme-li do této oblasti přinést něco nového, musíme především změnit vlastní názor na poslední etapu lidského života. Je potřebné si osvojit realistický pohled na každého jedince, jemuž chceme pomoci v jeho pokročilém věku (Pichaud, Thareauová, 1998).

3.2 Státní instituce jako forma pomoci

Mezi nejzákladnější a nejvýraznější formu státní pomoci považují sociální služby, které řadíme do sociální ochrany obyvatelstva, zapadající do celkového sociálního systému. V době, která se vyznačuje řadou změn a reforem, byl souběžně se scénářem ekonomické reformy vypracován v r. 1990 i scénář sociální reformy. Hlavním úkolem této reformy byla konstrukce záchranné sociální sítě, kdy základem byla ochrana širokých vrstev obyvatelstva před dopady ekonomické transformace. Zmiňovaná sociální síť plní tři funkce:

- Vytváření nových pracovních příležitostí a pomoc k rychlému návratu pracovní síly k ekonomické činnosti.
- Zachovat schopnost pracovní síly po nezbytnou dobu (rekvalifikace, sociálním zajištění) před jejím novým pracovním uplatněním.
- Poskytnout sociální zajištění starým a invalidním občanům a těm občanům, pro které - předchozí aktivní funkce nebyly účinné.

Sociální službou chápeme činnost, kterou zabezpečují poskytovatelé sociálních služeb. Oprávnění poskytovat tyto služby plyne ze zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách ze dne 14. března 2006, kdy poslední stav textu nabyl účinnost od 1. 1. 2012. Sociální služby jsou poskytovány jak jednotlivcům, rodinám i skupinám obyvatel. Zaměřují se na zachování co nejvyšší kvality a důstojnosti života lidí. Mezi nejvíce zastoupené skupiny příjemců sociálních služeb patří zejména senioři, lidé se zdravotním postižením, dále rodiny s dětmi, ale i lidé, kteří z různých důvodů ocitli "na okraji" společnosti. Další ustanovení tohoto zákona hovoří o předpokladech pro výkon povolání sociálního pracovníka v souvislosti s realizací sociálních služeb (<http://www.mpsv.cz>).

Stejně tak jako většina systémů je i sociální systém velice složitý a je možné se na něj dívat z více úhlů. V širším smyslu hovoříme o společenskopolitickém (ekonomickém) uspořádání, kde se jedná o osoby, organizace, které jednají ve vzájemné interakci, kdy cílem je uspokojení jejich potřeb. Sjednocovatelem je zde stát a jeho instituce. V užším smyslu sociální pomoc řeší problémy ochrany, péče o určité kategorie populace. Může jít o akutní nebo potencionální ohrožení společenské suverenity za účasti státu.

Sociální systém tvoří různé subsystemy, kdy mezi nejdůležitější patří:

- **Politický** - který označuje soubor institucí, procesů a rozhodnutí politické povahy.

- **(Socio) Kulturní** - který je tvořen hodnotami, výtvoři dané společnosti v oblasti umění, vědy, právních i morálních norem, tradic a zvyků apod.
- **Ekonomický** - který je představován všemi institucemi a procesy, které zabezpečují produkci ve společnosti, obchodování s těmito produkty.
- **Výchovně vzdělávací** - tvořený všemi institucemi a procesy a interakcemi, v rámci nichž se odehrává výchovně vzdělávací proces.
- **Sociální** (sociálně zabezpečovací) - který prioritně sleduje optimální rozvoj členů dané společnosti z hlediska uspokojování jejich potřeb (Mühlpachr a kol. 2011).

Právě sociální zabezpečení je velice důležitou složkou pro starého člověka, kdy i na to je myšleno v ústavních právech občanů. Společnost neustále vytváří organizační a ekonomické podmínky pro reálné zabezpečení přiměřené životní úrovně starých občanů. Je však nutné sledovat ekonomickou dynamiku celé společnosti a na ni reagovat při realizaci našeho důchodového zabezpečení. Důchodové zabezpečení občanů v produktivním věku vychází z obecných zásad, kdy její výše je závislá na míře pracovních zásluh, vyjádřených dosaženým výdělkem a zařazením do pracovní kategorie (Pacovský, 2006).

Výchovně vzdělávací systém v současné době nabývá v souvislosti s dynamickým rozvojem společnosti svůj nezastupitelný význam. Vzdělání, které jsme nabyli v dětství a mládí, v institucích školní soustavy již nestačí pro úspěšné začlenění jedince do měnící se společnosti. Novým trendem, je opakovaný vstup jedince na tzv. vzdělávací cestu. V tomto případě hovoříme o koncepci celoživotního učení.

„Nejvýznamnějším dokumentem EU ke vzdělávání je Memorandum o celoživotním učení z roku 2000, v němž je kladen důraz především na výchovu a vzdělávání k aktivnímu občanství a rozvoj vzdělávání podporujícího zaměstnatelnost občanů“ (Mühlpachr, 2010, s. 19).

Politický subsystém je tvořen mnoha účastníky, kteří se musí specializovat, aby měli vůbec nějaký vliv. Z tohoto důvodu je politický subsystém tvořen aktéry, jež se pravidelně snaží ovlivnit politiku v dané oblasti. Dle jednoho z mnoha názorů je politický subsystém určen zpravidla věcným a geografickým rozsahem institucí, které strukturují interakci.

Základní formy sociálních služeb:

- **Pobytová** - těmito službami rozumíme, ty které jsou spojeny s ubytováním v zařízeních sociálních služeb.
- **Ambulantní** - rozumíme služby, za kterými osoby dochází nebo je doprovázena nebo

dopravována do zařízení sociálních služeb a součástí služby není ubytování.

- **Terénní** - rozumíme služby, které jsou osobě poskytovány v jejím přirozeném sociálním prostředí.

S ohledem na téma této diplomové práce, bych se ještě v krátkosti zaměřil na konkrétního aktéra pomoci a to Policii ČR. Policie se ve své práci nezaměřuje jen odhalování trestné činnosti, ale i na prevenci. Trestnou činnost není možné vnímat pouze jako jednostrannou záležitost z pohledu pachatele a přístupu k řešení jeho problému, ale stejně významné je postavení oběti trestného činu, která se dostává do situace vyžadující odbornou pomoc.

Právě v této souvislosti dne 13. 8. 2010, uzavřela Policie ČR dohodu s celostátní neziskovou organizací Bílý kruh. Tato dohoda upravuje společný postup, jehož cílem je co nejrychlejší zprostředkování odborné a bezplatné pomoci oběti (či pozůstalým po obětech) úmyslné násilné trestné činnosti.

Ve vyspělých zemích jsou jedním z nejčastějších témat kriminologických výzkumů, názory a postoje veřejnosti ke kriminalitě. Proč tomu tak je? Důvodů, bychom našli jistě více, ale jako jeden ze zásadních se jeví právě výsadní role občanů ve společnosti. Z tohoto důvodu je nutné, aby ve vztahu občan a veřejné instituce panovala aspoň základní důvěra. Za důležité se také jeví to, aby představy občanů nebyly v příkrém rozporu s rozhodnutími soudů a orgánů činných v trestním řízení.

Na základě již provedených výzkumů je zcela patrné, že občané nemají dostatek informací o stavu či struktuře kriminality, o konkrétní náplni práce jednotlivých složek justičního systému nebo o aktuální výši trestů (Scheinost, 2010).

Další oblast pomoci potřebným realizuje stát přes sociální zařízení, ve kterých probíhá ústavní péče o lidi, kteří již nejsou v daném okamžiku schopni si v plné míře zajistit životní standard. Ano je pravdou, že život v instituci je spojen se ztrátou osobního zázemí a známého teritoria. Nejvíce, je pocíťována ztráta identity. Všichni potřebujeme někam patřit, být vázáni k nějakému místu nebo být členem nějaké skupiny. Pocit vlastní identity, funguje jako obrana proti anonymizaci a nejistotě sebevymezení. K narušení, popřípadě ke ztrátě této složky identity dochází právě při umístění do ústavního zařízení (Vágnerová, 2008).

Sociální pedagogika je také spojena se sociálně zabezpečovacím systémem. Např. v Polsku je tato oblast spojena s pojmem „pedagogika péče“ (na Slovensku se starostlivostí). Jedná se o oblast kompenzace, kdy je zaměřena na část populace, která je nějakým způsobem znevýhodněna nebo jí přímo hrozí sociální inkluze (Mühlpachr a kol, 2011).

3.3 Nestátní instituce jako forma pomoci

Nestátní subjekty plní v demokraticky uspořádaném státě své důležité role:

- **Zefektivňují sociální činnost** jejich adresností a snižováním jejich nákladů prohlubují státní soc. politiku a etický kodex moderního občanství jako výrazu příslušnosti ke státu a spoluodpovědnosti za věci veřejné.
- **Posilují povědomí** občanské spoluodpovědnosti a solidarity při řešení sociálních problémů svých bližních, sousedů, spoluobčanů.

Za zřizovatele sociálních služeb jsou tedy považovány úřady státní správy a samosprávy, neziskové organizace a jiné subjekty. Poskytovatelem sociálních služeb jsou právnické nebo fyzické osoby, která mají k této činnosti oprávnění dle zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách.

Vymezení pojmu nestátní nezisková organizace není zas tak jednoznačné. Teoretikové, kteří se zabývají touto oblastí, nejsou v jejím vymezení ve shodě. Mezinárodně uznávaná definice o neziskových organizacích chápe tyto organizace jako soubor institucí, které existují vně státních struktur, avšak slouží v zásadě veřejným zájmům. Je vymezeno pět základních vlastností, podle nichž jsou nestátní neziskové organizace rozděleny:

- **Institucionalizované** – mají institucionální strukturu, bez ohledu na to, zda jsou formálně nebo právně registrovány.
- **Soukromé** – jsou institucionálně odděleny od státní správy, ani jí nejsou řízeny. Rozhodující je zde fakt, že základní struktura těchto organizací je ve své podstatě soukromá.
- **Neziskové** – nepřipouští se u nich žádné přerozdělování zisků vzniklých z činnosti organizace mezi vlastníky nebo vedení organizace. Vytvořený zisk musí být použit na cíle dané posláním organizace.
- **Samosprávné a nezávislé** – neziskové organizace nejsou ovládány zvenčí, ale jsou schopny řídit samy sebe. Nekontroluje je ani stát, ani instituce stojící mimo ně.
- **Dobrovolné** – využívají dobrovolnou účast na svých činnostech. Dobrovolnost se může projevat jak výkonem neplacené práce pro organizaci, tak formou různých darů nebo čestné účasti ve správních radách.

Na území ČR působí mimo jiné také **humanitární organizace**, které mají velký podíl na pomoci bližním v krizové životní situaci. Mezi nejznámější patří:

- **Armáda spásy** - která je mezinárodní křesťanskou organizací s ústředím v Londýně. Na území České republiky působí od roku 1919, s pauzou v šedesátých letech způsobenou tehdejší režimem. Její členové se kromě misijní práce, věnují také péči o sociálně znevýhodněné a jinak potřebné občany. V České republice provozuje například ubytovny pro bezdomovce, denní centra (pro bezdomovce, propuštěné vězně apod.), domy pro matky s dětmi, farmu, ubytovnu pro staré lidi a řadu komunitních center. Příslušníci AS se věnují také oblasti vězeňské péče a dalším humanitárním aktivitám.
- **Ekumenická rada církví** - ve které je sdruženo na 14 církví. Není nadřazeným orgánem těchto církví, může však koordinovat některé jejich činnosti:
 - Spojit se s vedením jednotlivých církví a vyzvat je ke konkrétní pomoci (poskytnutí materiální pomoci, potravin, přístřeší osobám postiženým nebo záchranářům).
 - Propojit činnost církví v postižené oblasti.
 - Požádat o otevření církevních budov jako míst odpočinku.
 - Organizovat sbírky materiální a finanční.
 - Požádat o pomoc mezinárodní ekumenické organizace.
- **Jednotky sboru dobrovolných hasičů obcí** - zřizují obce, které provádí hašení požárů, záchranné práce při živelních pohromách a jiných mimořádných událostech a plní další úkoly. Jednotky se podílí na humanitární pomoci obyvatelstvu a zajištění podmínek pro jeho nouzové přežití.
- **Česká asociace pracovníků linek důvěry** - je odbornou a stavovskou organizací, která dohlíží na kvalitu a rozvoj služeb telefonické krizové intervencí v ČR. Nabídka těchto linek je z oblasti psychologické a psychosociální pomoci, internetového poradenství.

- **Naděje** - je občanské sdružení, které se zaměřuje na poskytování služeb lidem v nouzi na základě křesťanských principů. Jde o misijní a charitativní činnost, která je zaměřena mj. na oblast zdravotní a duchovní péče, osvětu a poradenskou činnost.

3.4 Rezidenční zařízení pro seniory

Matoušek ve svém „Slovníku sociální práce“, vymezuje rezidenční zařízení jako instituci, která poskytuje svým klientům nepřetržitou péči spojenou s ubytováním a stravováním. Zásadní faktory vidí v kompetenci personálu, přiměřenosti stavby a denní režim uzpůsobený potřebám klientů. Péče je zde poskytována klientům profesionály, tzv. (rezidenční péče), kdy má různé podoby a cíle. Služby jsou nastaveny od poskytnutí chybějícího domova až po represivní reakci společnosti na nepřijatelné způsoby chování (Matoušek, 2003).

Mezi hlavní funkce těchto ústavů řadíme:

- **Podporu a péči** - jde převážně o náhradu za nefunkční nebo chybějící rodinu (kojenecké ústavy, dětské domovy, domovy důchodců apod.). Je poskytováno takové zázemí, bez kterého se klient nemůže obejít.
- **Léčba, výchova a resocializace** – tato funkce je především realizovaná v nemocnicích, léčebných a rehabilitačních ústavech v zařízeních pro rizikovou mládež, v postpenitenciárních zařízeních. Společnou snahou je změna stavu. Předpokladem je, že klient opustí ústav v jiném stavu, než byl přijat.
- **Omezení, vyloučení, represe** – jde o funkci, která se uplatňuje ve věznicích, v psychiatrických zařízeních s nedobrovolnými pobyty, ve sběrných táborech pro uprchlíky. Společnost je chráněna před kriminálními osobami, uprchlíky, psychotiky (Matoušek in Mühlpachr, 2009).

Dle současné legislativy platné v ČR rozlišujeme tyto typy rezidenční péče:

- **Domovy pro seniory** - poskytují dlouhodobé pobytové služby seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby. Služba mimo jiné obsahuje pomoc při zvládnání běžných úkonů v péči o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, aktivizační činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů klientů. Služba se poskytuje za úplatu.(www.mpsv.cz).

- **Chráněné bydlení** – je postaveno na myšlence, že potřeby jedince a nemusí se zákonitě jednat o osobu s postižením, nejlépe naplníme v jeho přirozeném prostředí, kde má své zázemí. Nejčastěji se tato služba určuje lidem s lehčím typem postižení. Chráněné bydlení je zařazeno do pobytové služby, která se poskytuje osobám, které mají sníženou soběstačnost. Služba jako taková umožňuje osobám, klientům relativně samostatný život v běžném prostředí vlastní domácnosti a to buď formou skupinového, nebo individuálního bydlení, které jsou z pravidla součástí běžné bytové zástavby (Králová, Rážová, 2009).
- **Domovy se zvláštním režimem** – jejich posláním je, s respektem k lidským právům a prostřednictvím individuální podpory či pomoci, zajistit seniorům pravidelnou pomoc jiné osoby. Klienty jsou lidé s duševním onemocněním, osoby se stařeckou, Alzheimerovou demencí a ostatními typy demencí, které mají sníženou soběstačnost. Zařízení není určeno pro osoby závislé na návykových látkách a dále pro osoby, jejichž zdravotní stav vyžaduje léčení a ošetření v lůžkovém zdravotnickém zařízení. Služby se poskytují dle individuálních potřeb s přihlédnutím k aktuálnímu zdravotnímu stavu klienta. Klienty jsou senioři od 65 let věku.
- **Hospice** – cílem této péče je udržení kvality života až do jeho samého konce. Současná hospicová péče navazuje na tradice klášterních útulků. Pojem hospice zavedla do povědomí poprvé Jeanne Garnier, která byla zakladatelkou těchto útulků již v roce 1842. V České republice také působí několik takových zařízení, i když současná legislativa tento pojem nezná. Jedná se o nestátní lůžkové zařízení, které má uzavřené smluvní vztahy s pojišťovnami. Péče je zde multidisciplinární, kdy program respektuje specifické požadavky člověka stojícího na konci života. Při poskytované péči se počítá s účastí blízkých osob, kterým poskytuje péči. Hospic plní i edukační funkci edukačního centra v regionu (Mühlpachr, 2009).
- **LDN** - Léčebna pro dlouhodobě nemocné je lůžkové zdravotnické zařízení, do kterého jsou přijímáni pacienti vyžadující dlouhodobou léčebnou péči. Pacienti jsou přijímáni z různých oddělení nemocnice na doporučení příslušného primáře nebo z domova na doporučení příslušného praktického lékaře. V tomto zařízení jsou hospitalizováni pacienti s chronickými interními onemocněními, z neurologických oddělení, nejčastěji pacienti po cévních mozkových příhodách, z ortopedie nemocní k rehabilitaci po operacích kloubního aparátu a z chirurgického oddělení. Dále pacienti k doléčení po složitějších operacích, vyžadující dlouhodobější rekonvalescenci.

3.5 Shrnutí

Kvalitní zvládnání různých životních úskalí jedince se neobejde, bez tzv. „podané ruky“.

Současná postmoderní společnost přináší celou řadu individuálních, mikrosociálních i makrosociálních problémů, se kterými se lidé nedokážou bez pomoci sociálního pracovníka vyrovnat.

Ve svízelných situacích má největší cenu dostatek informací a odvaha. Předpokladem úspěšné adaptace při zvládnání problémů je uvědomit si, v jaké roli jsme se díky vzniklé situaci ocitli. Ztotožnění se s touto rolí nám umožní přizpůsobit své chování situaci a hlavně si vytvoříme předpoklady pro možnou aktivní změnu své výchozí pozice.

Přehnaná snaha o pomoc za každou cenu, nemusí být tím pravým řešením, co od nás senioři očekávají. Pokusme se naučit staré lidi spíše poslouchat, následovat je v jejich rytmu na cestě, kterou nám ukazují. Chceme-li do této oblasti přinést něco nového, musíme především změnit vlastní názor na poslední etapu lidského života.

4 Problematika násilí ve vztahu k seniorům

Téma násilí je velice široké, stejně tak jako mnoho druhů, kterými je možno na druhém člověku působit. Tyto jevy můžeme nejvíce pozorovat ve vztahu k seniorské populaci. Např. v USA, Kanadě či Velké Británii je nevhodné zacházení předpokládáno minimálně u 3-6% seniorů, odhad však pochopitelně závisí na vymezení pojmu. Dle nízké možnosti zajistit si dostatek kvalitní literatury, která se zabývá touto dnešní realitou, je patrné, že problematika násilí na seniorech je dosud okrajová. V případě stejné tematiky, ale ve spojení s dětmi pozorujeme až 10x více titulů, které se problémem zabývají.

Při debatách o násilí jsou nejčastěji zmiňovány čtyři základní formy. Jde o názor, který je prezentován i v odborných kruzích, kdy se jedná se o násilí fyzické, duševní, sexuální a ekonomické (respektive finanční). Tento výčet můžeme samozřejmě rozšířit o formu emocionální a sociální. Přesně určit tyto druhy chování můžeme, ale pouze za předpokladu, že se budeme pohybovat na teoretické úrovni. V reálném životě se tyto formy velice často prolínají a úzce spolu souvisí. Právě bez teoretického vymezení není možné pochopit, jak všestranně se násilí může projevovat a jak se každá jeho konkrétní forma charakterizuje (Buskotte, 2008).

Násilí se všeobecně může týkat všech jedinců v závislém postavení. Nejen dětí a seniorů, ale i žen, osob duševně nemocných, invalidních, či mimořádně závislých z důvodu ekonomických, etnických i jiných. Pravděpodobnost napadení se zvyšuje s úměrnou jejich bezbranností, neschopnosti si stěžovat, izolovaností a veřejné nechráněnosti, jsou to např. imigranti bez povolení k pobytu a k práci (Mühlpachr, 2009).

Pokud bychom chtěli pochopit vznik násilí, je třeba jít k základní podstatě člověka, k jeho biologické a psychologické touze a nutnosti uspokojování základních prvotních potřeb (tj. potřeby potravy, tepla, sexu apod.) Dlouhodobě, neuspokojená touha po těchto potřebách, může vést až k tzv. frustraci a dále pak k rozhodnutí uspokojit tyto potřeby za každou cenu, tedy násilím nebo dokonce až zločinem. Přestože rodinu považujeme za základní jednotku společnosti, může se stát, že při neuspokojování potřeb vyplývajících z funkce rodiny nebo při nedodržování společenských norem (manželská nevěra, psychické násilí) dojde ke konfliktům a poté i ke zmiňovaným zločinům (znásilnění, fyzické násilí, týrání), končící ublížením na zdraví, eventuálně i vraždou (Urban a kol. 1994).

Agresivita a násilí je vrozená biologická vlastnost. Jedna z mnohých teorií vysvětluje agresivitu z pohledu biologického základu, jako součást přirozeného genetického vybavení člověka. Tato teorie chápe agresivitu člověka jako základní vrozenou potřebu, instinkt (viz. příloha č. 5). Pro každou vrozenou potřebu je charakteristické, že produkuje impulsy, které jsou uvolňovány prostřednictvím uspokojení potřeby. V opačném případě, u člověka vzrůstá napětí a nepříjemné pocity. Napětí se snižuje až po uspokojení potřeby, kdy se snižují nepříjemné pocity a produkce impulsů se dočasně zastavuje (např. hlad a jeho uspokojení). Samotné uspokojování potřeby, můžeme v určitém případě chápat jako zdroj uspokojení (Vaníčková a kol. 1995).

Pro pochopení násilného a agresivního chování je třeba zmínit i jednu z dalších lidských potřeb a to potvrzení vlastního osobně sociálního významu. Tato vrozená psychická potřeba se u člověka projevuje snahou po dosažení sociálně uznaného úspěchu a sebeprosazení (viz. příloha č. 1). Každý člověk potřebuje, aby byl ostatními uznáván, kdy jeho kompetence posiluje jeho vlastní sebehodnocení. Takové jednání utváří představu o vlastním já. Tato potřeba se aktivuje v sociálním kontaktu. Výrazně ji lze pozorovat v sociální dynamice skupiny, kde z ní vyplývá soutěživé chování jedince. V těchto případech se jedinec snaží ve skupině uspět a tím dosáhnout uznání své kompetence a úspěchu (Vaníčková a kol. 1995).

Další pohled na stupňující se násilí jednotlivce, lze také spatřovat v agresivitě celé společnosti. Na vlastní kůži se o tomto tvrzení můžeme přesvědčit na našich silnicích či v policejních statistikách. Agresivní jedinec nemusí za každou cenu znamenat někoho, kdo je společností odsuzován, např. muži, kteří zabíjejí ve válce, se stávají často hrdiny a jsou za své jednání vyznamenáni. Násilí na nás stále působí a to v nejrůznějších formách. Z televizních obrazovek můžeme v současné době sledovat válku tzv. on-line a toto způsobuje, že jsme jako diváci znečitlivělí – násilí nás už nešokuje a stále více je považujeme za přijatelné (Conweayová, 2007).

V souvislosti s násilím si můžeme stále klást různé otázky. Hraje nějakou roli v násilné povaze rodinné prostředí? Z mnohých studií, které se věnovaly tomuto tématu, můžeme vypožorovat, že násilné chování se opravdu může předávat i po celé generace. Jedna ze studií, která byla provedena na 4 000 žen v New Yorku, ukazuje, že 80 % agresorů bylo samo v dětství týráno nebo bylo svědkem násilí, na vlastní matce. Je známo, že chování dětí se formuje podle vzoru jejich rodičů. Pokud dítě v dětství zažívá rodinný život, kdy tatínek bijící jejich maminku je stejně běžnou záležitostí jako houska k snídani, pak je velice pravděpodobné, že si tento model chování přinesou i do svého budoucího vztahu v dospělosti.

Zde vidím jedno z velkých úskalí při formování naší společnosti (Conweayová, 2007).

4.1 Fyzické násilí

Fyzické násilí můžeme jednoduše charakterizovat jako jednání, které oběti fyzicky ubližuje. Lze si představit široké spektrum různých a různě nebezpečných forem napadení a zneužívání. Počátek lze spatřovat již u „nevinného“ pohlavku, přes facku, postrkování, kopání, škrčení, napadení s různými předměty nebo zbraněmi a končící pokusem o vraždu a v nejhorším případě zavražděním (Buskotte, 2008).

Z hlediska seniorů a trestné činnosti, která je na nich páchána, je nejčastějším projevem „týrání svěřené osoby“. Jde o osoby ve svěřené péči či výchově. Týráním, v soudní praxi rozumíme, především zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí. Poškozená osoba toto jednání pociťuje jako těžké příkoří. Projevené násilí chápeme tedy jako záměrné působení bolesti, záměrné zraňování, škrčení, srážení k zemi inspirované sníženou stabilitou či o jiné agresivní výpady, ale také o rafinovanější vystavování chladu, zlovolné odpírání jídla, léků, ošetření apod. Tělesné ataky ve svých důsledcích vedou k mnohačetným a opakovaným poraněním, podlitinám, oděrkám, zlomeninám, popáleninám, k podvýživě a k jiným zjevným obvykle neošetřeným poraněním různého stáří (Mühlpachr, 2009).

Obecně násilí jde ruku v ruce se strachem, údivem, hněvem, smutkem, zahanbením. Psychologové užívají pro označení výše uvedených citových prožitků termín **afekt**. Afektem rozumíme, na rozdíl od nálady, krátkodobý, silný citový stav, vzniklý pod vlivem náhlé změny, která může znamenat zisk, ztrátu, ohrožení vlastních cílů, hodnot, zájmů, samotné existence člověka (viz. příloha č. 4). Mezi další druhy afektivních reakcí patří také úlek, který je považován za vrozenou obrannou reakci organismu. Plní funkci mobilizátoru vnitřní energie k vyrovnání se s hrozcím nebezpečím. Naopak strach představuje tísnivý, nepříjemný afektivní stav, projevující se různými vegetativními změnami, jako jsou např. chvění, zblednutí, nevolnost aj. (Urban a kol. 1994).

Pokud hovoříme o násilí, je třeba zmínit specifickou oblast jejího působení a to z hlediska prostředí, ve kterém je pácháno. Takovouto oblastí je mediálně známe **domácí násilí**. Při domácím násilí nejde jen o projevy fyzického útlaku, ale i o jiné formy. Fyzické působení je jakýmsi vrcholem ledovce, který může na ostatní formy násilí poukázat z důvodu jeho viditelných následků. Z tohoto důvodu je třeba, aby složky jako je policie, lékaři nebo ostatní blízcí lidé, byly vždy velice obezřetní při posouzení příčin vzniku různých poranění

4.2 Psychické násilí

Jde o citové psychické týrání, které může mít pro oběť fatálnější důsledky než násilí fyzické. Jsou zde obsaženy jak verbální (slovní) agrese, urážky, hrozby, zastrašování, ponižování, omezování autonomního rozhodování o sobě samém, snižování sebevědomí a sebeúcty. Ke specifickým projevům psychického nátlaku na seniory patří schvalování či prosazování věkové diskriminace (ageistických) a segregačních tendencí. Zdůrazňování, nepotřebnosti, nadbytečnosti, a obtíží seniorů. Neobvyklé není vyhrožování přestěhováním, vystěhováním nebo umístěním v zařízení ústavní péče. Další formou psychického týrání může být omezování sociálních kontaktů, ale také opakované bránění ve sledování oblíbených televizních či rozhlasových pořadů, nebo omezování pohybu - zákaz vycházení z vykázané místnosti (Mühlpachr, 2009).

Reakce seniora, který je pod psychickým nátlakem se může projevat různým způsobem.

Zmatené chování člověka, který je pod vlivem různých výhrůžek, má přehnaný strach, nespí nebo trpí spánkovou deprivací či potřebou nadměrného spánku, jsou jasným důsledkem těchto nátlaků. Projevy mohou být ve změně chuti k jídlu, odmítání stravy, kdy následkem je úbytek na váze, nebo naopak neobvyklé váhové přírůstky. Takový člověk většinou ztrácí zájem o své okolí. Psychické týrání se výrazně odráží na stavu seniora, kdy dochází k úzkostným nebo panickým stavům. Někteří senioři jako formu útěku volí nadměrné užívání uklidňujících léků a sedativ, aby ne zcela vnímal negativní situaci ve svém životě. U dlouhodobě týraných, může dojít až k pokusům o sebevraždu (Tošnerová, 2002).

4.3 Ekonomický nátlak na seniory

Finanční podpora rodičů pro své děti je v pořádku a je i častým jevem. Tato podpora musí ovšem vycházet ze svobodné vůle toho, kdo podporu podává. Dle provedených výzkumů v USA se odhaduje, že až 500 000 seniorů je zde vystaveno finančnímu nebo materiálnímu týrání. Finančním nebo materiálním vykořisťováním, rozumíme protizákonné zneužívání majetku a finančních prostředků starší osoby. Řadíme sem vynucené změny v posledních vůlích nebo jiných právních dokumentech. Seniorům jsou upírána práva na přístup k osobním financím, jejich správa, finanční (úskoky, triky, klamání) a podvody (Kalvach, Zadák, 2004).

V případě, že je senior pod nechtěným ekonomickým tlakem, může navenek vysílat různé signály projevující se změnou v jeho chování. V případě, že jsou seniorům odpírány nebo nějakým způsobem kráceny jeho finance, nastávají problémy s nemožností si nakoupit po-

třebné potraviny a další základní potřeby. Vzniká poté náhlá nebo nevysvětlitelná neschopnost platit účty. Patrná je nerovnoměrnost mezi příjmy a životní úrovní seniora, která je dalším důkazem, že něco není v pořádku s jeho finanční situací. Velice častý projev tohoto týrání je v bezdůvodném převodu majetku starších na jiné osoby (Tošnerová, 2002).

4.4 Systémové týrání a zneužívání

Jde o speciální formy týrání, ve kterých hrají hlavní roli instituce, proto někdy volíme termín „institucionální“ týrání. Důsledkem tohoto týrání je tzv. druhotné ponižování.

V případě systému, jenž byl původně budován s opačným záměrem, můžeme pozorovat i tyto negativní jevy. Nejčastější institucí, ve které bývá týrání praktikováno, jsou nemocnice a jiná zdravotnická zařízení (Haškovcová, 2004).

Do skupiny systémového týrání či znevýhodňování lze zařadit i zanedbávání. V tomto případě musí jít o zanedbávání ze strany instituce ne o vlastní nečinnost seniora. Formou zanedbávání může být, neposkytování adekvátní stravy, čistého oblečení, bezpečného a pohodlného místa k životu. Ve zdravotnických zařízeních jde o dobrou zdravotní péči a dohled nad osobní hygienou, odpíráním sociálních kontaktů. Speciálně může jít o neposkytnutí potřebné pomůcky nebo není zajištěn potřebný dohled kvalifikovaného personálu (Kalvach, Zadák, 2004).

4.5 Shrnutí

Mezi krizové jevy, které ve spojení s násilím ovlivňují dnešní společnost, jsou výbuchy extremismu, občanské války a terorismus. Nárůst kriminality je však patologickým jevem, který těžce zasahuje přímo do osobní sféry jedince. Mezi nejčastější trestné činy páchané na seniorech patří kapesní krádeže, krádeže vloupáním do bytů, domů, sklepů, rekreačních objektů, automobilů. Dále loupeže, podvody, vydírání a úmyslné ublížení na zdraví. V případě sekundární pomoci takovému jedinci, je důležité, aby získal sebedůvěru a sílu k tomu, aby se na základě informací odborníků dokázal sám rozhodnout a svoji situaci s odborníky řešit. Čím dříve oběť násilí vyhledá patřičného odborníka, tím větší je naděje, že bude problém vyřešen ve stádiu poradenské pomoci. „Za optimální řešení prevence násilí na seniorech a v rodinách vůbec považujeme výchovu ke zdravému sebevědomí, zodpovědnosti za své chování, k volbě vhodného partnera, samostatnosti a toleranci, a to již od dětství“ (Mühlpachr, 2009, str. 87).

5 Empirická část - hodnocení ohrožení seniorů

Hlavním cílem této diplomové práce, jak již bylo řečeno v úvodu, je vymezení zvláštností ohrožení seniorů v souvislosti s na nich páchanou trestnou činností. K dosažení tohoto cíle je nutno uvést konkrétní příklady kazuistik z České republiky a na jejich procesech navrhnout nástin možných aplikovaných forem pomoci, vycházejících z viktimologických přístupů.

Pojem kazuistika není do současné doby jasně definovaný. Nejčastěji se odvozuje od latinského slova casus (případ, událost, náhoda) a úkolem je „prvořadý a vyčerpávající popis, případně analýza určitého případu“. Většinou jde o procesy geneze a konfrontace, kdy kazuistika slouží na ilustraci nebo vyvození teoretických závěrů, pracovních hypotéz apod.

Kazuistiky mimo jiné také slouží k pohotovému rozpoznávání těžkostí klientů a poskytování účinné pomoci v průběhu celostního sociálního procesu. Formovat můžeme jen to, co dobře poznáme. Cílem socializace jednotlivců je umožnit jim co nejširší rozvoj osobnosti. V edukaci všeobecně, ale v speciální pedagogice obzvláště, má kazuistika nezastupitelné místo na dokreslení rozhodování v rámci individuální starostlivosti v oblasti výchovy a vzdělávání jednotlivců (Hučík, Hučíková, 2009).

5.1 Použité metody a nástroje hodnocení

Pro hodnocení ohrožení seniorů bude použita jedna z takzvaných heuristických metod, ve kterých jsou zjišťována stanoviska expertů i laiků. Touto metodou v této práci je **brainstorming**. Je použit pro kvalitativní analýzu a hodnocení dat z kazuistik, směřující ke stanovení hypotéz. Smyslem zde je nalezení nových a méně neobvyklých řešení určitého problému. Podstatou při brainstormingových sezeních je, aby zde docházelo ke vzniku co největšího počtu nových nápadů, přičemž se uplatňují následující pravidla:

- Žádný nápad nesmí být kritizován.
- Čím je myšlenka původnější, tím lépe.
- Je kladen důraz na množství nápadů.
- Zdokonalování nápadů ostatními je podporováno.

Brainstorming klade důraz na skupinové myšlení a stal se velmi oblíbeným, často užívaným a velmi účinným nástrojem kvalitativního výzkumu.

Pro aplikaci kvalitativního výzkumu v této diplomové práci byl v předchozích kapitolách poskytnut popis a rozbor entit, účastných na scéně násilí a trestné činnosti, páchaných na seniorech. Z toho vyplývá nutnost poskytnout účinné prostředky a postupy podpory, ochrany a přiměřené obrany seniorů před násilnou a trestnou činností na nich páchaných. V této

problematice je nutno definovat předpoklady, omezení a okolnosti řešení této diplomové práce. Ty jsou zahrnuty v následujícím návrhu předmětných procesů a v testování následujících hypotéz.

5.1.1 Stanovení hypotéz

Kvalitativní výzkum v této diplomové práci slouží k aplikaci dále uvedeného **procesního přístupu** a k následnému odvození návrhů na viktimologická opatření. Někteří metodologové chápou kvalitativní výzkum jen jako pouhý doplněk tradičních kvantitativních výzkumných strategií. Jiný pohled vidí tuto metodu jako jejich protipól nebo vyhraněnou výzkumnou pozici ve vztahu k jednotné na přírodovědných základech postavené vědě. V současné době neexistuje jediný obecně uznávaný způsob, kterým lze vymezit nebo dělat kvalitativní výzkum. V typickém případě kvalitativní výzkumník vybírá na začátku výzkumu téma a určí základní výzkumné otázky. Otázky může modifikovat nebo doplňovat v průběhu výzkumu, zejména během sběru a analýzy dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za „východisko z nouze“ nebo též „pružný typ“ výzkumu v situacích, kdy není možno získat dostatečně hodnověrné a statisticky dostatečně přesvědčivé soubory dat. Důsledkem je, že v průběhu kvalitativního výzkumu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale také hypotézy i nová rozhodnutí a řešení problematiky. Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva, dedukujícího, verifikujícího, nebo falzifikujícího induktivní hypotézy. Kvalitativní výzkumník pak vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry (Hendl, 2005).

První fáze vyvození hypotéz této diplomové práce cestou brainstormingu proběhla v okruhu policistů Obvodního oddělení v Ivančicích za přispění dvou členů Služby kriminální policie a vyšetřování pro Brno venkov se specializací na potírání kriminality na seniorech. Druhá fáze zahrnovala přesnou formulaci hypotéz, přičemž o součinnost byli požádáni vybraní odborníci z Univerzity obrany v Brně. Výsledkem těchto „mozkových bouří“ byl vznik následujících Hypotéz:

- 1. Metodu DYVELOP je možno použít na modelování procesů viktimizace.*
- 2. Zjištění drobného „antropologicky tolerovaného“ násilí na seniorech je možno viktimologicky zaštitit.*
- 3. Účinnost opatření skutečné pomoci a ochrany seniorů je závislá na povědomí o jejich možných ohroženích.*
- 4. Nejúčinnější podpora ochrany a úrovně připravenosti seniorů v současných podmínkách spočívá v důsledném zveřejňování kauz a reálných ohrožení, v seniory sledovaných hromadných sdělovacích prostředcích.*

5.1.2 Metodologie DYVELOP

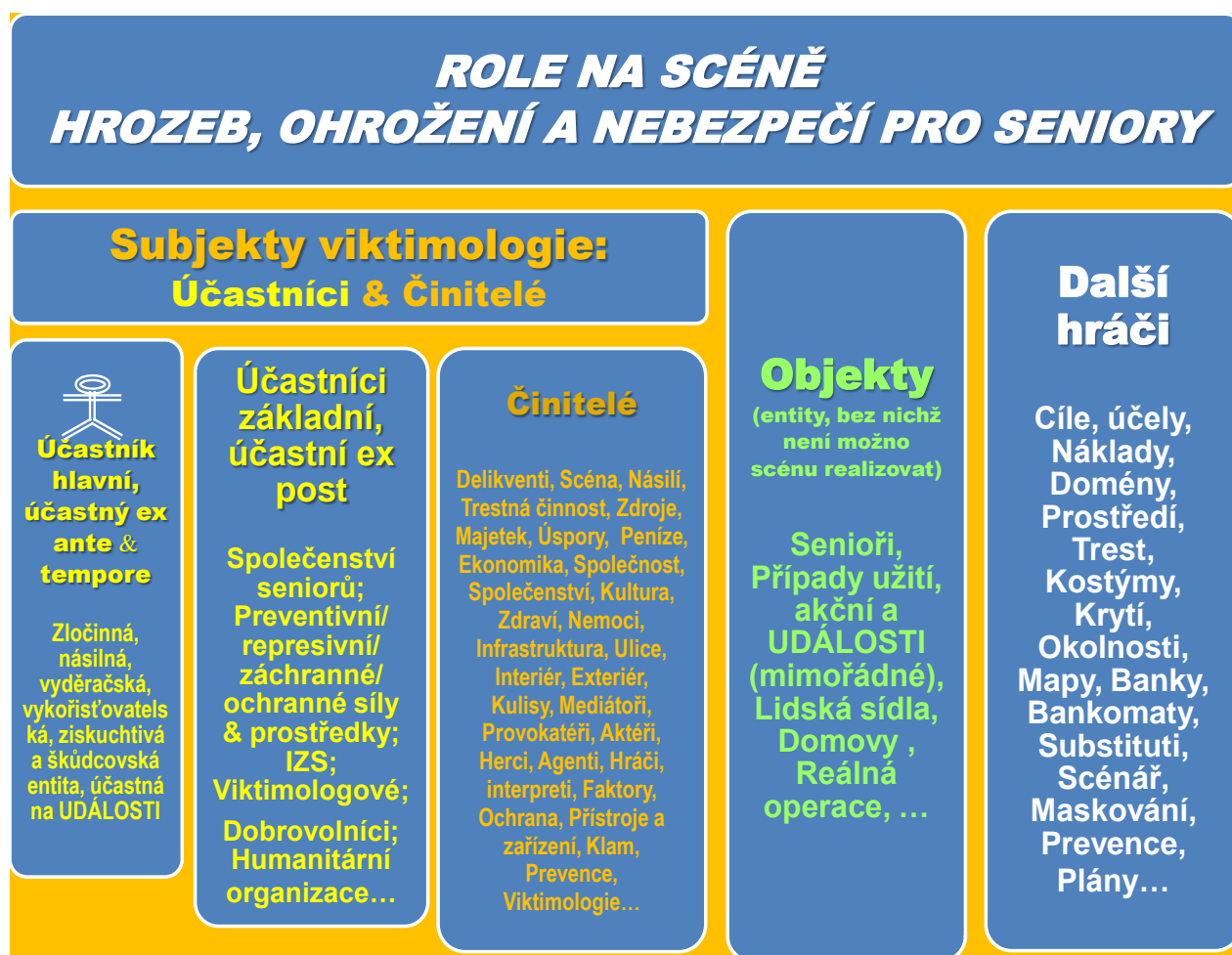
Pro instrumentaci rozhodování o hodnověrnosti stanovených hypotéz, se jako nejvhodnější nástroj kvalitativního výzkumu v této diplomové práci jeví metoda DYVELOP – Dynamická vektorová logistika procesů, která mimo jiné představuje jakési „esperanto procesního přístupu“. Procesní přístup, byl poprvé standardizovaně definován ve velmi významné globální normě pro systém řízení jakosti ISO 9001/ 9004: 2000 / 2008, kde je zdůrazněna „nutnost, že pokud má jakákoli organizace fungovat efektivně, musí identifikovat a řídit mnoho vzájemně propojených činností. Činnost, která využívá zdroje a je řízena za účelem přeměny vstupů na výstupy, může být považována za proces. Výstup z jednoho procesu často přímo tvoří vstup do dalšího procesu. Aplikování systému procesů v rámci organizace, spolu s identifikací a vzájemným působením těchto procesů, i jejich management, lze nazývat „procesním přístupem“. Výhodou procesního přístupu je pokročilé řízení, které je poskytováno při zřetězení individuálních procesů s jakýmkoli procesním systémem, stejně jako při jejich kombinaci a interakci. Takový přístup, je-li použit v rámci systému managementu jakosti, zdůrazňuje důležitost:

- a) pochopení a uspokojení potřeb,
- b) potřebnosti uvážit procesy ve smyslu přidané hodnoty,
- c) obdržení výsledků procesní výkonnosti a účinnosti, a
- d) neustálého zlepšování procesů založeného na objektivním měření“ (Urbánek, 2012).

Metodologicky je DYVELOP vyvinuta pro pochopení a důsledné užití výše uvedeného procesního přístupu s podporou a asistencí počítačů a velmi vhodným způsobem doplňuje a rozvíjí již obecně vžitý přístup systémový. Nejde však přitom o navýšení složitosti problematiky, ale naopak směřuje k sofistikované jednoduchosti, účelnosti, efektivitě, propracovanosti, integraci, univerzálnosti a přívětivosti pro uživatele. Navíc, metodologie DYVELOP je neustále úspěšně testována v mnoha aplikacích a prostředích a ukazuje se, že tato metoda je jednoduše využitelná, možno říci ve všech oborech lidského počinání: v přírodních i humanitních vědách, při tvorbě projektové dokumentace, v managementu, v sociologických, sociálních i biologických aplikacích i ve všech rezortech národního hospodářství – v průmyslu, obchodě, ekonomice, výrobě, zdravotnictví, školství, zemědělství, obraně, dopravě, logistice, bezpečnosti atp. Jedná se tedy o výrazně mezioborové uplatnění ve škále doslova „od psychologie, až k industriální automatizaci“.

Jazyk metody DYVELOP je z principu oproštěn od pojmů, které běžnému uživateli počítače zní cize. Naopak, přijímá a zavádí *pragmatická* (uspokojující subjektivní potřebu) vnímání pojmů a jejich závislostí, která u běžných příjemců vyvolává žádané chování.

Cílem aplikace DYVELOP v této diplomové práci je využití velmi jednoduchého a uživatelsky přátelského (i když exaktního) obrázkového výrazového aparátu. Její jazyk je jasně srozumitelný a umožňuje znázornění entit a zejména jejich vztahů za účelem interoperabilní výměny informací a služeb v jakýchkoli prostředích. DYVELOP zde v zásadě pracuje jen s pojmy, tématy a ději, jež mají nějaký vztah ke klíčovým slovům, zapsaným ve složenině z prvních písmen názvu metody. Těmito klíčovými slovy jsou = **D**ynamická **V**ektorová **L**ogistika **P**rocesů (Dynamic Vector Logistics of Processes). Dynamicky (v reálném čase) pracuje s *vektorově* (směrově) určenými graficko-matematickými výrazy, používajíc logistiku (nauka o tocích) relevantních (souvztažných) procesů (dynamických řetězců vzájemně propojených věcí a činností, integrovaných do prostředí, majících konkrétní vstup/výstup a funkce).

Obrázek č. 1 Struktura rolí na scéně.

Jako modelové operační prostředí metody DYVELOP je výhodné v reálném čase používat přednostně MS Office, zejména živý PowerPoint^{MS}, respektive obrázkový SmartArt^{MS}, ve stylu uvedeném na dalších obrázcích. To proto, že tato aplikační software jsou běžně nainstalována na většině používaných počítačů v národních jazycích i v angličtině, což umožňuje pohotové, flexibilní, přehledné, exaktní, reprezentativní a snadno pochopitelné využití s vysokou přidanou informační (vypovídací) hodnotou bez náročné předběžné přípravy. V této souvislosti je navíc nutno zdůraznit pohotovost DYVELOP k prezentacím, což vede k neobyčejnému zefektivnění mnohostranné interakce a pochopení sdělení na scéně trestné a násilné činnosti, postihující seniory.

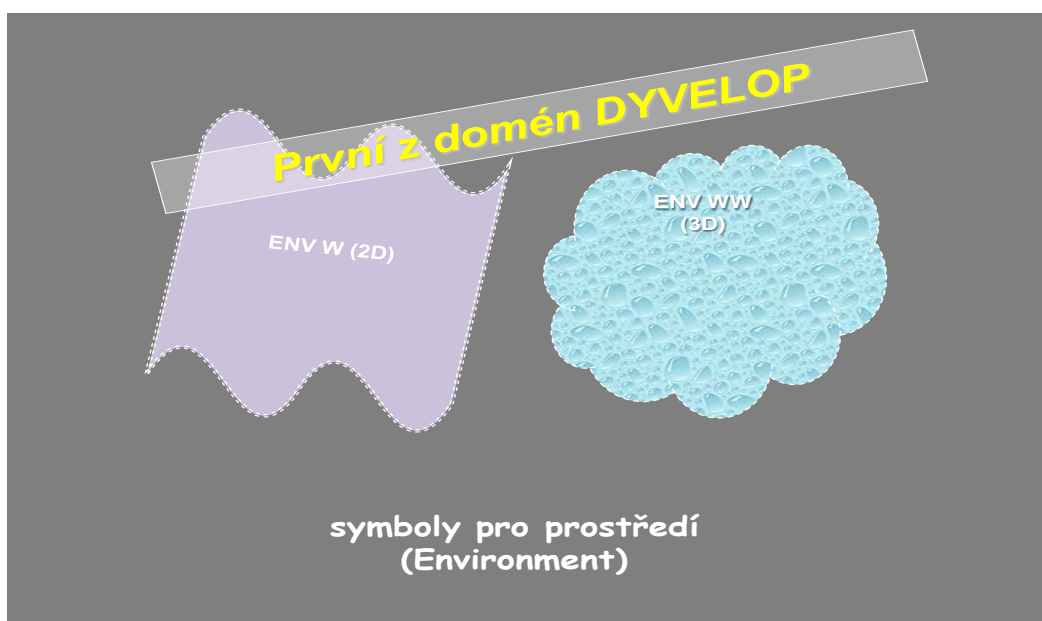
Následují definice některých v této diplomové práci použitých základních pojmů:

Role – vychází z rozlišovací úrovně entit scény duševního, fyzického nebo majetkového násilí a újmy proti seniorovi.

UDÁLOST - vyskytlý případ duševního, fyzického nebo majetkového násilí a újmy proti seniorovi, iniciující následnou (ex post) viktimizaci.

Pachatel - zločinná, násilná, vyděračská, vykořisťovatelská, ziskuchtivá a škůdcovská entita, účastná na UDÁLOSTI. Pachatel na Obrázku č. 1 vystupuje v roli hlavního účastníka, vyplývající z jeho vztahu k dotčené scéně hrozeb, ohrožení a nebezpečí pro seniory. Účastník hlavní musí být na této scéně operačně (ex ante & tempore) účastný.

Oběť - senior, který spolu s dalšími účastníky dotčené scény je zařazen mezi účastníky základní.

Obrázek č. 2 Symboly pro prostředí

Morfologické symboly pro *prostředí*, vybrané z nástrojů kreslení v MS Office, jak je zřejmé z Obrázku č. 2, jsou rozevřaté dvojité čárkovaně ohraničené útvary. Ve dvojrozměrném (2D) vyjádření mají tvar vlajky a ve 3D tvar oblaku s vepsaným označením ENV.

Čáry, ohraničující tvary, reprezentují *rozhraní*, které odděluje dvě entity. Rozhraní hrají významnou úlohu při vyjádření *sémantické* relace (vztahu) *negace* (viz Obrázek č. 5) s jinou entitou. *Entita* je cokoli, co existuje, nebo co si lze v lidském vědomí představit. *Řetězce* jsou konečné posloupnosti určitých entit do dobře uspořádaných množin. *Integrace* vyjadřuje vztah entit k *okolí* a jejich začlenění do *prostředí*.

Následuje přiblížení některých entit metody DYVELOP:

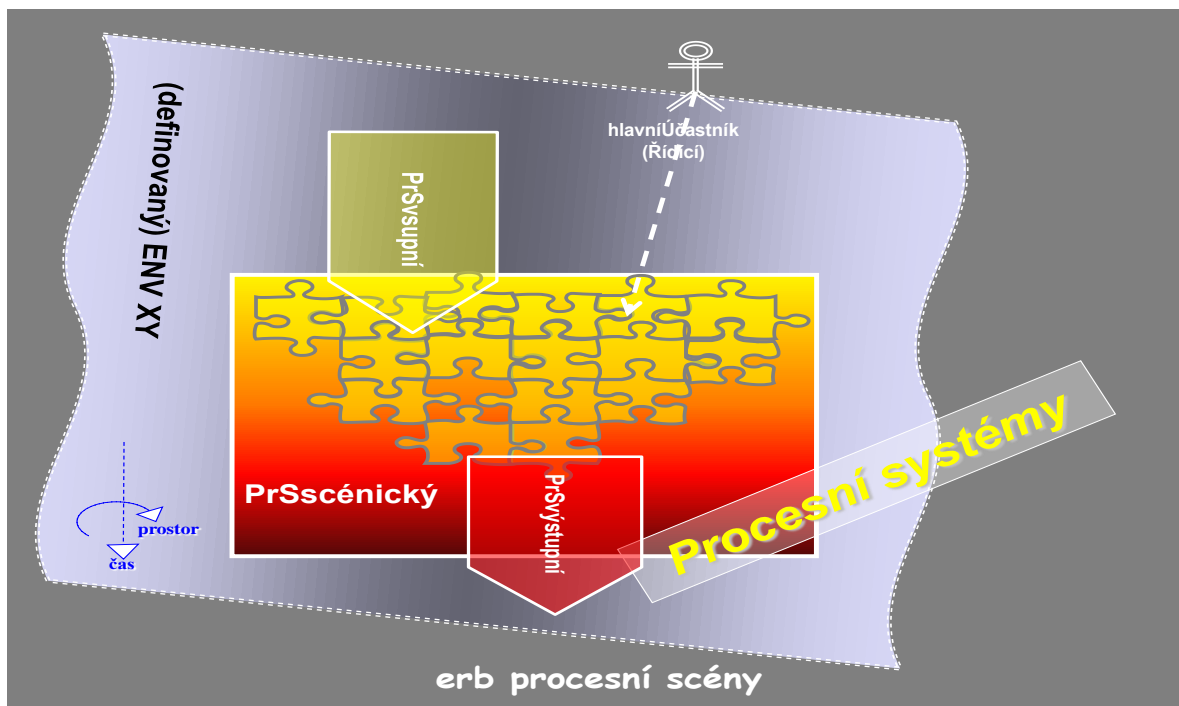
OPERACE

Když pominu medicínský význam slova *operace*, pak v angličtině (the operation) je cokoli co je provozováno. Lze si povšimnout, že například *Operační programy EU* nemají nic společného s chirurgickými zákroky, ale jsou „operovány i zdrojově kryty a provozovány“ v rámci Strukturálních fondů Evropské unie. V zásadě je operace, určena třemi *doménami* a to jsou reálné *prostředí*, *čas* a *prostor*. Z hlediska implementace procesního přístupu v DYVELOP pak vyplývá obecná definice: „OPERACE je procesní řetězec, integrovaný v reálném prostředí, čase a prostoru, který příslušnými činiteli uskutečňuje implicitní působení na stav, chování a příznaky procesních entit za účelem dosažení určitých cílů, explicitně žádaných příslušným účastníkem. „

PROCESNÍ SYSTÉMY

Na Obrázku č. 3 je představena další významná entita metody DYVELOP – procesní systém (the process system) – PrS, což je systém, v němž se realizuje přeměna (dále jen transformace) *vstupů* na *výstupy*, uspokojující *potřeby* hlavního účastníka. Tím se vytváří předpoklady poskytnutí *produktu* anebo *služby* definovanému prostředí ENV XY. *Výkonnost* a *účinnost* PrS lze hodnotit rozdílem hodnoty výstupu, mínus hodnoty vstupů, kterýžto rozdíl vyjadřuje velikost procesním systémem poskytované *přidané hodnoty*.

Morfologický symbol pro ikonu procesního systému je jednoduchými úsečkami ohraničený mnohoúhelník (vyjma šestiúhelníku, který přísluší „událostnímu případu“. Je též možné morfologické (grafické) vyjádření v *erbu* parametrizovat minimálně jednou doménou (parametrem), již může být *reálný čas*.

Obrázek č. 3 Procesní systém

PŘÍPADY

Na Obrázku č. 4 jsou uvedeny tři symptomaticky (svými projevy) odlišné *případy* operační scény. Jejich morfologické symboly jsou ohraničené jednoduchou čarou a reprezentují tři sémanticky odlišné *případy/ stavy/ kauzy*. První je tzv. **Případ užití**, mající morfologický tvar jednoduchou čarou ohraničeného čtyřúhelníku s oblými rohy, s vepsanými písemnými znaky, mluvnických gerundií, nejčastěji s koncovkou „ící“ (například zobrazující, dělající, pracující, činící atp.), nebo podstatných jmen slovesných (například promítání, dělání, pískání, hraní bojování atp.).

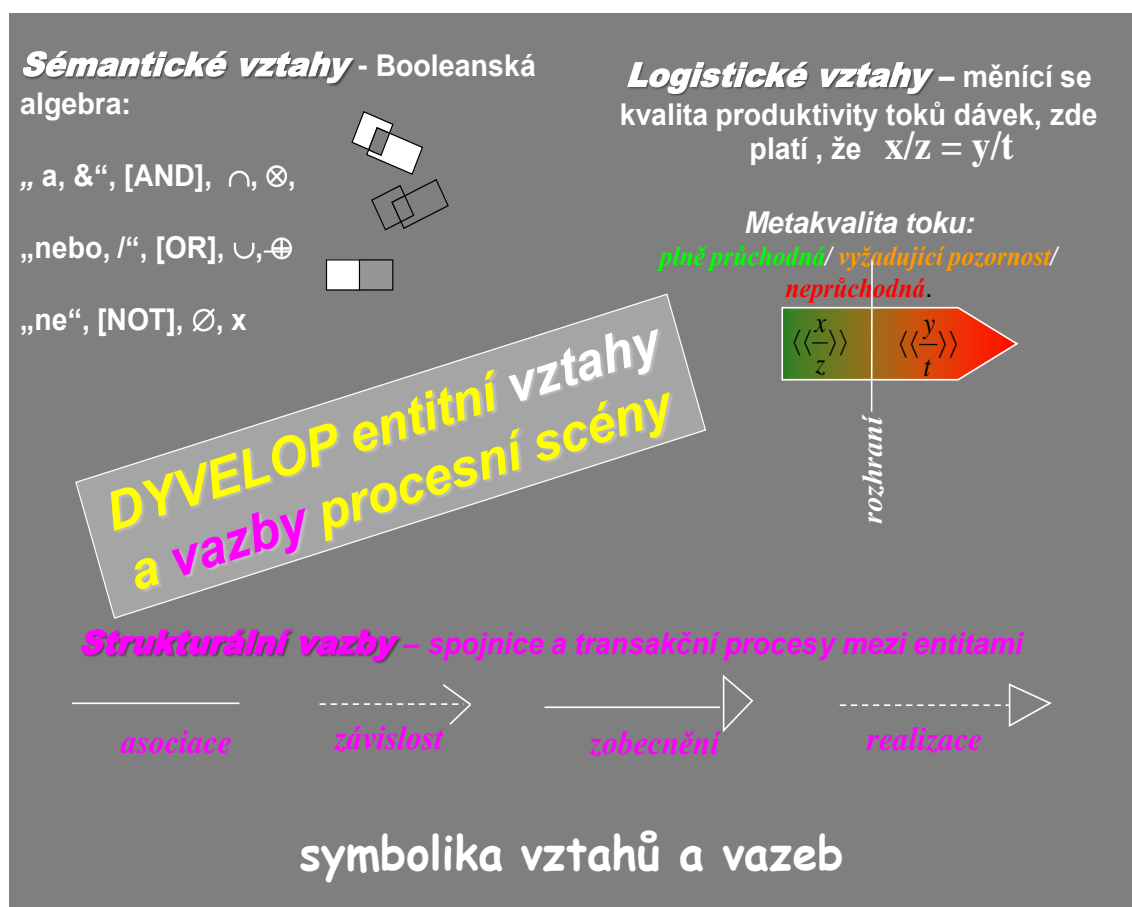
Obrázek č. 4 Případy operační scény.

Událostní případ, bývá v DYVELOP nejčastěji spojován s operační scénérií *kazuistik*. Událostní případ pak charakterizuje vyskytující se operační scénérii a situaci *kauzální události*. Do morfologického tvaru jednoduchou čarou ohraničeného šestiúhelníku je označeno podstatné jméno názvu (the tag) události (například ⟨Požár⟩, ⟨Zásah⟩, ⟨Katastrofa⟩, ⟨Zneužívání⟩ atp.).

Akční případ, vyjadřuje inherentní operační činnost, funkci, působení, interakci, dopad, akci/reakci a důsledek. Akční případ je tedy *operační funkcí* zaměřenou na *tranzitní (průběžnou) změnu* stavu, chování a atributu věcí. Kolekce akčních případů ztvárňuje událostní případ.

KVALITATIVNÍ VZTAHY

Pro pochopení zvláštnosti DYVELOP jako typické metody kvalitativního výzkumu je nutno zdůraznit rozdíly mezi pojmy *vztah* a *vazba*. **Vztahy** vyjadřují především *kvalitativní významové (sémantické) souvislosti*, využívající teorii množin a logistiku. *Logistika* je zde vnímána jako nauka o libovolných *tocích* (materiálů, informací, financí, peněz atp.). Vyjádřit *kvalitativní* a dokonce i *metakvalitativní vztahy logistické* je zvláštní schopností DYVELOP. Ikona (symbol, znak) *logistického vztahu* má charakter *procesního systému* a morfologický tvar pětiúhelníkové šipky (z nástrojů kreslení MS Office, styl „ukazatel cesty“), procházející rozhraním od zdroje (u paty šipky) k cíli (u špičky) – viz Obrázek č. 5.

Obrázek č. 5 Vztahy a vazby

Kdežto oproti *vztahům*, **vazby** vyjadřují *skladební* (syntaktická) pojítka mezi entitami, Na Obrázku č. 5 jsou znázorněny **strukturální vazby**, dlouhá desetiletí všeobecně známé a využívané v obecné teorii systémů, využívající čárové (spojnicové) propojení entit: *asociace, závislost, zobecnění a realizace*.

ERBY

Nyní je třeba konečně vysvětlit, jak metoda DYVELOP přišla k výše avizovanému přídomku „esperanto“. Vycházejí z rčení, že „jeden obrázek vydá za tisíc slov“, potom DYVELOP se ve velké míře morfologicky (tvarově) vyjadřuje prostřednictvím speciálního graficko matematického diagramu nazvaného **Erb** (the Blazon). Erb pak má tu jedinečnou schopnost, že dokáže vyjádřit **vztahy** (též relace) v kolekcích entit.

Erb se tak stal grafickým výrazem „esperanta procesního přístupu“, protože je zejména schopen zobrazit, popsat, analyzovat, hodnotit, modelovat i simulovat jakékoliv procesy.

Erb je *procesním metamodelem* (mapou), který poměrně jednoduchou formou znázorňuje složitý informační obsah tak, že role entit vyjadřuje ve virtuální realitě na procesní scéně.

Pragmaticky je Erb „odvozeninou erbovních štítů šlechtických rodů“. (Pragmatická srozumitelnost Erbů je však mezioborová - interdisciplinární).

Semioticky, Erby „vyprávějí příběh“. Morfologicky Erby používají obrázky – diagramy. Sémanticky mají Erby tu ojedinělou vlastnost, že jsou schopny kvalifikovaně a exaktně vyjádřit vztahy entit. Syntaxe erbů umožňuje použití množinové matematiky.

ZMĚNY

Změna, jako bytostně neodmyslitelný atribut procesů, je *dynamický* jev. Řízené změnové procesy mají své *programy*. Historicky relativně „nejstabilněji“ je naprogramovaná změna v biologických nosičích genetické informace – v jádru buněk. Z toho vyplývá jeden ze základních změnových případů užití všech procesních systémů – **stárnutí**.

Doposud však nikdo nemůže zodpovědně říci, jaké má stárnutí cíle a o jeho smyslu se vedou diskuse nejčastěji v teologickém prostředí. Lidskými smysly vnímatelná dynamika této změnové funkce v reálném a zejména viditelném prostředí nebývá „příliš bouřlivá“ v porovnání například s dynamikou změnových procesů, které jsou požadovány od objektů industriální výroby. Je však jasné, že než začnou procesní systémy stárnout, musí předtím nezbytně aplikovat *vstupní terminální případ užití* - **počítí**, neboli absolvovat *operační funkci* - **počítí**. To však není předmětem této diplomové práce.

Změnové procesy mají mnoho modalit. Například ve vesmírném prostředí neživého světa je

změnová problematika „prozatím jen popsána fyzikálními zákony a jejich funkcemi, z nichž nemálo je doposud nepoznáno“. Například i chaos a turbulence mají svá pravidla a fakt, že je doposud neumíme řídit, na tom nic nemění. Změna v globálních měřících industriálního společenství se stala vše-prostupující, neustálou a hlavně obvyklou. Navíc se zrychlilo i tempo změn.

Připustil-li jsem, že každá změna má svůj program, pak je nutno i připustit, že změna je říditelná. Neustálé a opakované (cyklické) působení téhož programu, které činí proces cyklicky aktivním, musí být energeticky „živeno“ **prací**. Práce jako fyzikální transformace energie probíhá napříč všemi procesy a je hlavním implicitním faktorem umělých procesů i jejich změn. Práce se tak stává *základním zdrojem přidané hodnoty*. Tato přidaná hodnota se ve společenském (zejména industriálním) prostředí přeměňuje a je zdrojem hodnot ekonomických. Takovýto typ procesní změny budiž nazýván **reprodukce**.

V současné industriální a znalostní společnosti a zejména v produkční ekonomické sféře je uplatňováno komplexní hledisko „trvale udržitelného rozvoje“, jehož důsledek je, že z hlediska „stárnutí v reálném čase“ každý výrobek prochází takzvaným „životním cyklem produktu“, který se cyklicky opakuje jako „fraktál“ (sobě podobný útvar).

5.2 Modelování ohrožení seniorů metodou DYVELOP

Kvalitativní výzkum procesní/systémové scény ohrožení seniorů je v této diplomové práci završen modelovým erbovním vyjádřením prostřednictvím metody DYVELOP. To zde počíná definicí a analýzou entit, vztažných k modelovanému scénickému případu ohrožení seniorů, ve zvláštní analytické **Tabulce kauzálních entit**. Tato tabulka má tři sloupce:

- **V prvním** jsou morfologicky uvedeny stručné názvy, respektive symboly vztažných, účastných a působících entit na scéně.
- **Ve druhém** sloupci je sémanticky podrobněji uveden význam a role těchto entit.
- **Ve třetím** jejich bližší pragmatické určení ve scénickém případě.

Celá tabulka je analytickou entitou DYVELOP.

V řádcích Tabulky jsou vyjmenovány všechny vztažné, účastné a působící entity na scéně, v hierarchickém pořadí od nejobecnějších ke zvláštním:

- Prostředí (ENV);
- Procesní systémy (PrS);
- Případy Užití (též use Case), událostní a akční (též operační funkce) a ostatní (účastníci, rozhraní, vazby, vztahy, tendence, nástroje, objekty, stroje a zařízení,...).

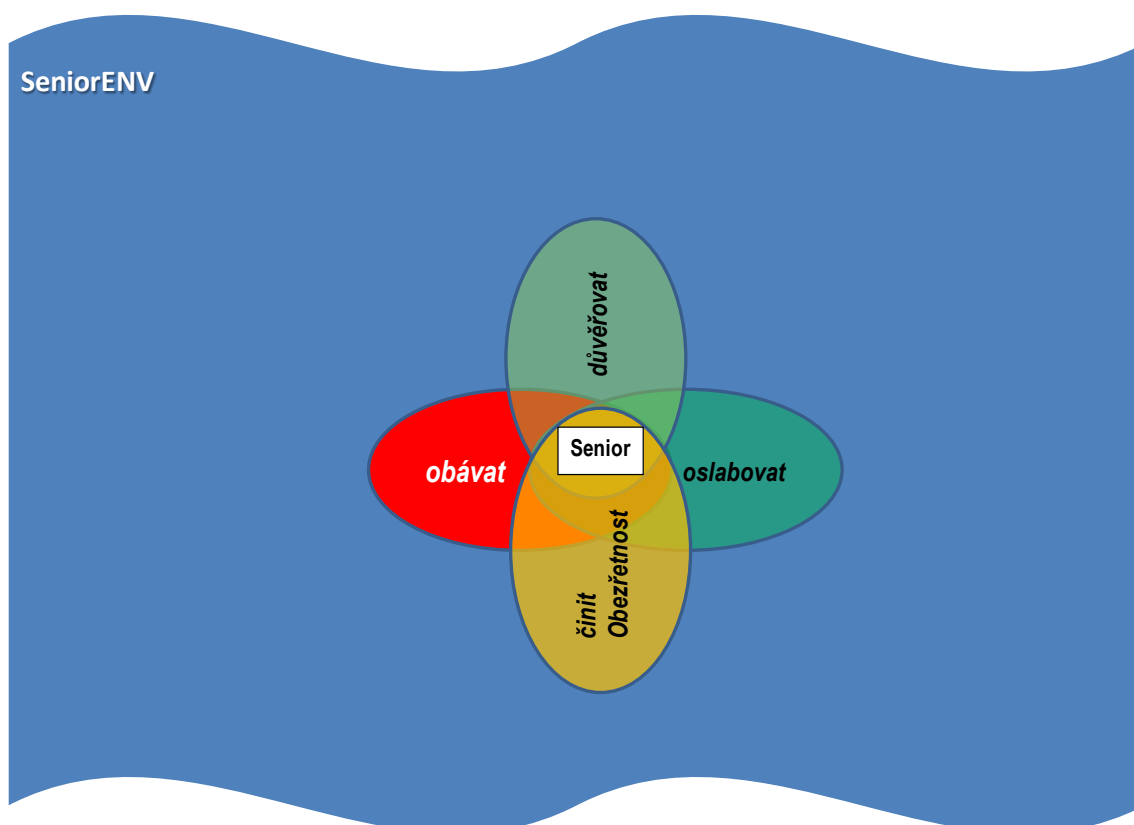
Určitou úlohu v DYVELOP hrají i barvy (zejména semaforové) entit, které v Tabulce i v erbech dokreslují příslušné stavy, vlastnosti, chování a atributy entit na scéně.

Analytická tabulka kauzálních entit ohrožení seniorů		
Název/ symbol	Význam, role	Bližší určení
Senior	Oběť násilí, trestné činnosti a majetkové újmy	osoba seniora - základní účastník UDÁLOSTI , dominantní cíl a objekt,
	Vyskytlý akt fyzického i duševního násilí a majetkové újmy proti seniorovi	kauzální případ, iniciující viktimizaci
	Pachatel násilí, trestné činnosti a majetkové újmy	procesní systém hlavního účastníka UDÁLOSTI
NeformálníOkolí	Prostředí socioENV& ENVhrozby antropoENV&zločinnýENV&neformálníENV minus (bez) Seniora	vztažné okolí seniora bez něho a bez jeho formálního okolí
FormálníOkolí	Prostředí formálníENV& legislativníENV& represivníENV& zločinnýENV minus (bez) Seniora	vztažné okolí seniora bez něho a bez jeho neformálního okolí
ENVformální	Prostředí fungování formálních vztahů, procesů a institucí, dotčené vztahem k Seniorům	úřady a instituce veřejné a státní správy, soudy, justice, všechny složky IZS...plus Senior
ENVneformální	Prostředí fungování neformálních vztahů, vazeb a procesů, vztažné k Seniorům	sousedé, blízcí, lidé,..., zaujímající postoj k obětem + Senior
SeniorENV	Životní prostředí seniorů	hlavní doména kvalitativního výzkumu DP
antropoENV	Společenství neformálních i formálních vztahů seniorENV, založených na soužití a vzájemné pomoci (např. domov důchodců)	prostředí vztažného lidského společenství
ENVhrozby	Zločinné, násilné, vyděračské, vykořisťovatelské, ziskuchtivé a škůdcovské nepřátelské prostředí	signalizuje hrozbu UDÁLOSTI
ENVzločinu	Nepřátelské prostředí zločineckých struktur	zločinci z povolání
ENVblízkých	Prostředí, v němž žijí seniori se svými příbuznými, druhy, sloužícími, asistenty a lidmi ze sousedství	základní vztažné prostředí seniorů
exLegeENV	Prostředí legislativních standardů	Zákony, Vyhlášky, Nařízení, sankce, tresty
ENVkriminogenní	Prostředí vývoje a působení delikventů	z něho pochází většina pachatelů
socioENV	Nejobecnější sociálně-sociologické společenské prostředí	poskytující sociální a zdravotní pojištění
ENVreligio	Náboženské prostředí	má specifické zákony, částečně podpořené exLegeENV a socioENV
represivníENV	Prostředí výkonu represe	policie, soudy, justice, ozbrojené síly

mediálníENV	Prostředí sdělovacích prostředků	noviny, rozhlas, televize, Internet
PrSútok	Proces útoku, poškozujícího a působícího újmu seniorovi	proces iniciace viktimizace
PrSújma	Bezprostřední následky útoku, projevující s poškozením, traumatem a újmou seniorovi	procesy primární viktimizace
PrSreakce	Reakce na újmu formálního/ neformálníhoENV	procesy sekundární viktimizace
PrSfeedBack	Zpětná vazba na psychickém a fyzickém stavu seniora	procesy terciální viktimizace
PrSoportun	Procesní systém působení pachatelů původem z antropoENV, nebo ENVblízkých	narušení, agresivní a příležitostní, před UDÁLOSTÍ nezjevné pachatele
PrS zločStrukt	Procesní systém zločineckých struktur, organizujících psychické a fyzické násilí, zločin, vydírání, týrání, účastných na UDÁLOSTI	zkušené pachatele, zjevný protivník seniora
PrSnásilí	Produkuje psychické a fyzické násilí	antropogenní procesní systém
PrSzáchrany	Procesní systémy záchrany zdraví, životů a majetků	IZS, záchranné služby, Hasiči, Policie,
PrSochrany	Procesní systémy ochrany, pomoci a asistence	poskytuje službu potřebným
PrSedukace	Procesní systémy výuky, vzdělávání a výchovy	poskytuje vzdělávací služby
PrS 1	Tok informací	
PrS 2	Tok materiálu	
<i>pocititÚjmu</i>	Případ reakce oběti na UDÁLOST	operační funkce
<i>činitPozitivníViktimizaci</i>	Operační funkce generující soucit, souručenství, úctu, solidaritu, lítost	vymezuje vztahy oběti s okolím
<i>činitNegativníViktimizaci</i>	Operační funkce generující nenávisť, škodolibost, závist a syndromy (posttraumatický, stockholmský...)	zpětné vazby oběti s hlavním účastníkem, anebo ne/formálnímiENV
<i>důvěřovat</i>	Operační funkce generující důvěřivost, bezstarostnost, lehkomyšlnost a bezelstnost	akční případ – explicitní chování Seniora
<i>činitObezřetnost</i>	Operační funkce generující opatrnost, nedůvěru, odmítání a strohost	akční případ – explicitní vlastnost Seniora
<i>oslabovat</i>	Organismu seniorů inherentní změna stavu	akční případ – implicitní operační funkce Seniora
<i>obávatSe</i>	inherentní operační funkce, působící na oběť – implicitní atribut Seniora	akční případ iluze strachu, vytvořené v mozku Seniora
okrást	Operační funkce, způsobující majetkovou újmu	akční případ okradení
useCaseViktimizace	Případ užití psychické, fyzické a majetkové újmy, následovaný primární,	procesní řetězec naplňující cíle Pachatele na oběti

	sekundárními a terciálními procesními řetězci viktimizace	
useCaseViktologie	Procesní řetězec, realizující, postupy a opatření, navrhovaná společenstvím viktologických aktérů (viktologů)	případ užití viktologie
	Kritické rozhraní	je společné více entitám
ViktologickýINSTITUT	Instituce, jejíž vznik si prosadí viktologové	Budoucí entita

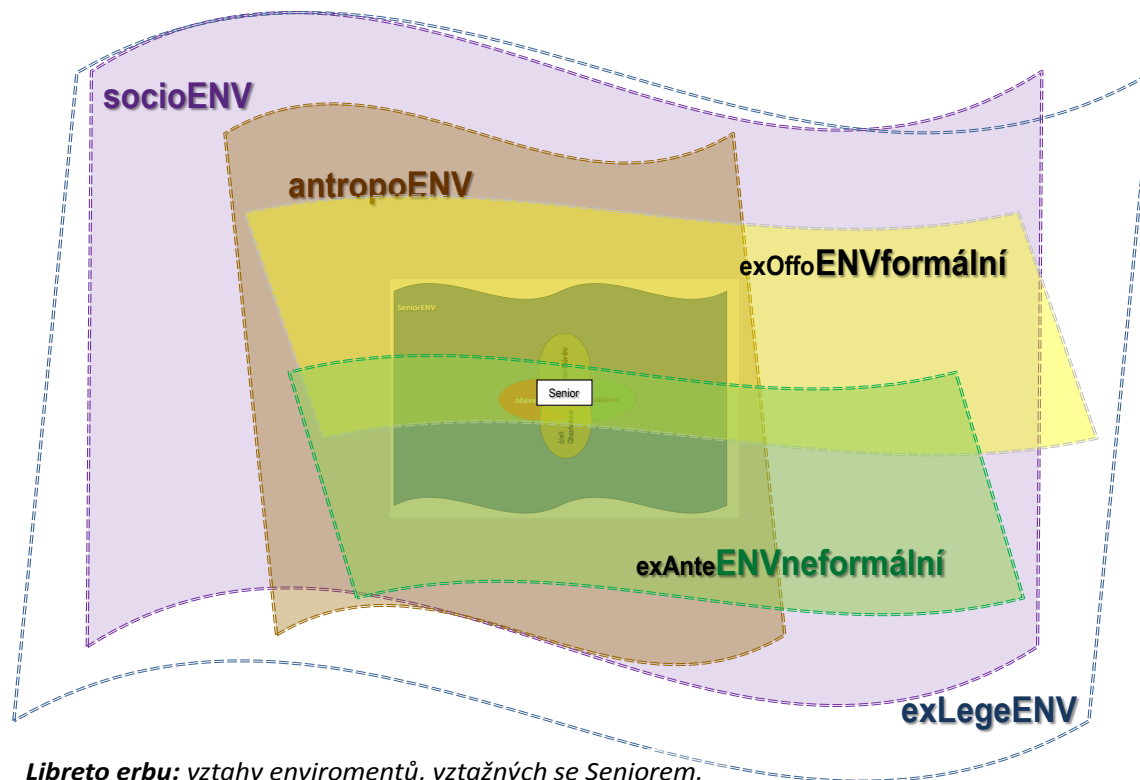
Na následujících erbech jsou modelovány „příběhy ohrožení seniorů“. Na operační scéně Obrázku č. 6 na vztažném prostředí „SeniorENV“ jsou v elipsoidních tvarech (viz též Obrázek č. 4) s příslušnými slovesy akčních případů modelovány čtyři nejvýznačnější funkce Seniora: *důvěřovat*, *činit**Obezřetnost*, *obávat* a *oslabovat*. V dolní části je Obrázek doplněn příslušným verbálním libretem.

Libreto erbu „Senior“: příslušné akční (operační) případy (stavy, vlastnosti, chování a atributy) Seniora působí na relevantním prostředí (SeniorENV).

Obrázek č. 6 Funkce Seniora

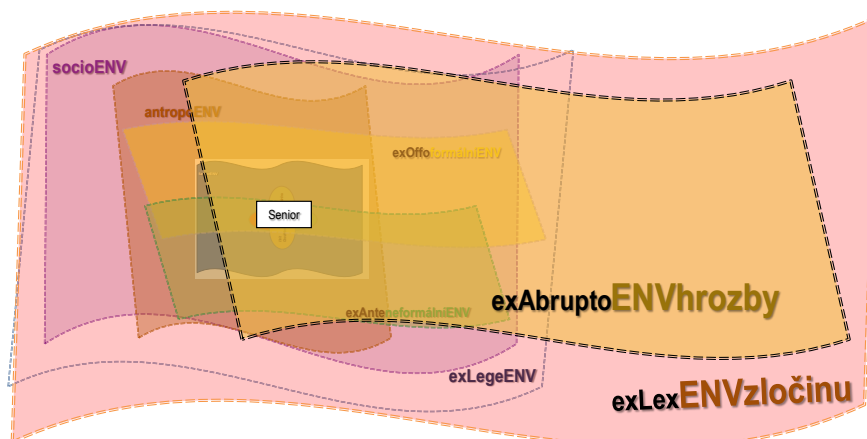
Na environmentální scéně Obrázku č. 7 se vztažnými prostředími je modelován erb vztahů Seniorových nejbližších prostředí (viz též Obrázek č. 2). V dolní části je obrázek doplněn příslušným verbálním libretem.

Libreto erbu: vztahy environmentů, vztahných se Senioreem.

Obrázek č. 7 Environmentální vztahy Seniora

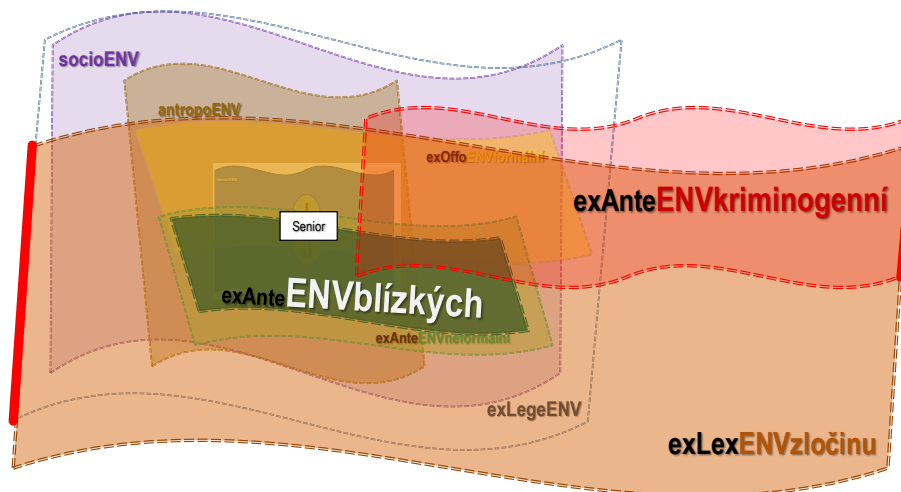
Na environmentální scéně Obrázku č. 8 je modelován erb vztahů Seniorovy nepřátelských prostředí (viz též Tabulku). V dolní části je Obrázek doplněn příslušným verbálním libretem s ad hoc (ex...) černým písmem před příslušnými ENV vyvedenými vysvětlivkami.

Libreto erbu: ex abrupto (improvizovaný) vznik hrozby Seniorovi v rámci ex lex (mimo zákon) ENVzločinu, jež může působit na všech Seniorovi vztahných prostředích.

Obrázek č. 8 Vztahy Seniora s nepřátelskými prostředími

Na scéně Obrázku č. 9 je modelováno prorůstání kriminogenního prostředí do Seniorova ENVblízkých a vznik dvou kritických rozhraní, která se negativně vymezují k zločinnému prostředí, čímž sdělují, že se s ním neztotožňují, respektive že kriminogenní prostředí nemusí pocházet ze zločinného. V dolní části je Obrázek doplněn příslušným verbálním libretem.

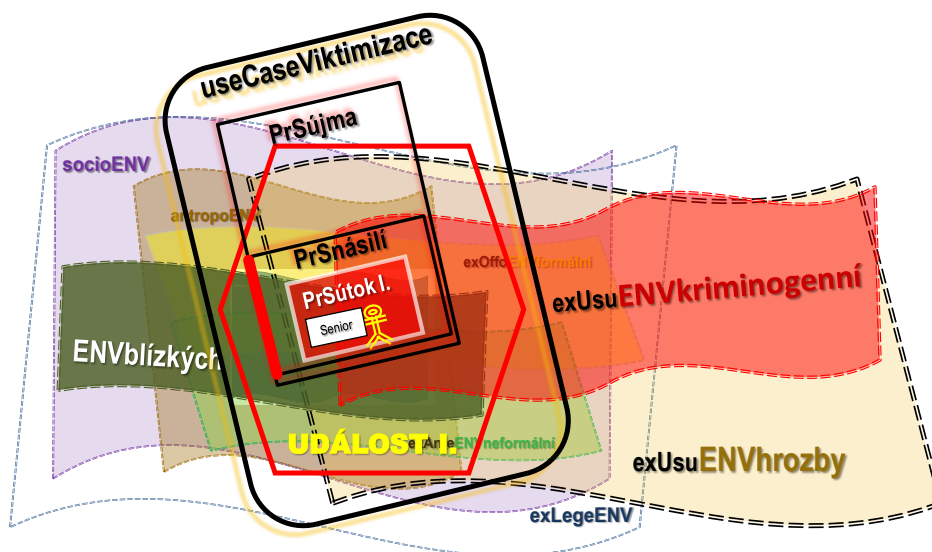
Libreto erbů:

- a) ex ante (plánované, očekávané) prorůstání kriminogenního prostředí do ENVblízkých;**
- b) vznik dvou kritických rozhraní (rudé čáry), 1. exLegeENV (ze zákona) kontra exLexENVzločinu = negativní vymezení těchto dvou nesmiřitelných prostředí, 2. ENVzločinu kontra ENVkriminogenní = obě prostředí jsou vůči sobě částečně negovaná (kriminogenní nepochází výhradně jenom ze zločinného).**

Obrázek č. 9 Vztahy prostředí Seniorovi blízkých osob s ostatními prostředími

Na operační scéně Obrázku č. 10 je modelován vznik trestní události způsobené Pachatelkou, na Seniorce (oběti rodově-příbuzensky blízké) cestou procesních systémů „násilí“ a „újmou“ podle Kauzistiky č. 1, uvedené v Příloze této diplomové práce. Je uzřejmen vznik kritického rozhraní mezi antropologicky „přiměřeným násilím“ a nepřiměřenou „trestní újmou“. Jsou zde také objasněny vztahy všech zobrazených entit k procesnímu řetězci **viktimizace** – „useCaseViktimizace“. Z nich vyplývá **verifikace 1. Hypotézy: Metodu DYVELOP je možno použít na modelování procesů viktimizace.**

Zároveň se však **falzifikuje 2. Hypotéza: Zjištění drobného „antropologicky tolerovaného“ násilí na seniorech je možno viktimologicky zaštitit**, protože procesně (v reálném čase) viktimizace nastupuje až ex post UDÁLOSTI.

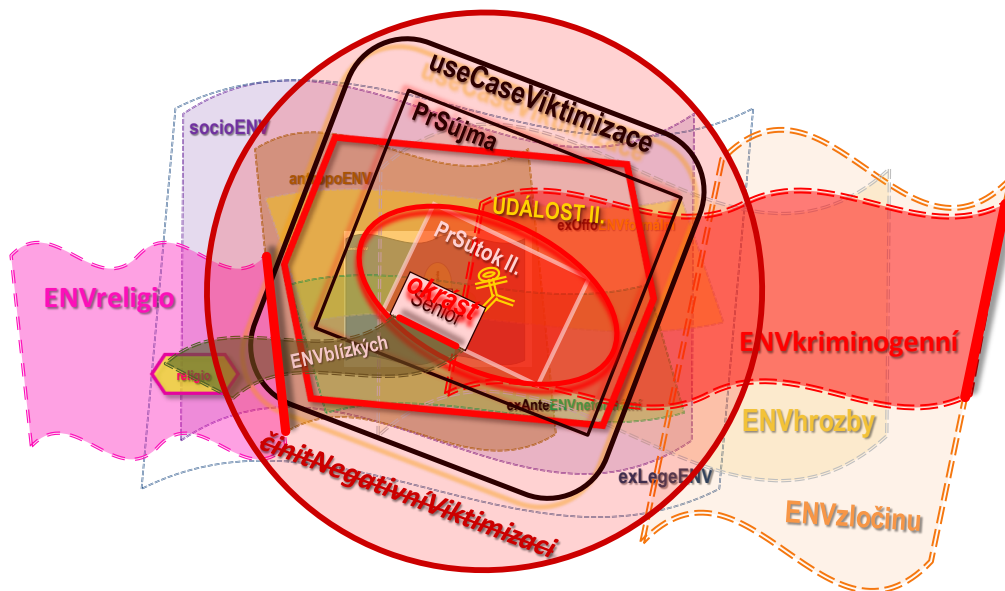
Libreto podle kauzistiky 1: z ex usu (podle vzniku) antropologicky (na antropoENV) přípustného ENVhrozby (drobné tělesné tresty z ENVblízkých) časem vznikl exUsuENVkriminogenní opakovaný PrSútok I., cestou permanentního nepřiměřeného PrSnásilí, následně způsobujícího PrSújmu, z nichž se postupně vyvinula trestní UDÁLOST I., charakterizovaná nepřiměřenými tělesnými tresty od Pachatelky, pocházející z ENVblízkých.

Kritické rozhraní vyznačuje mez, na níž antropologicky ještě přípustné drobné tělesné tresty, přerůstají v nepřipustnou újmu a při dlouhodobé expozici způsobují viktimizaci oběti (Seniora).

Obrázek č. 10 Trestní UDÁLOST I.

Na operační scéně Obrázku č. 11 je modelován vznik trestní události způsobené příležitostným Pachatelem, na Seniorovi, který byl svými blízkými osobami antropologicky „vyčleněn z jejich náboženské slavnosti“ čímž mu byla „okolo slavnosti se potloukajícím a doposud netrestaným pachatelem“ způsobeno „násilí“ a následná „újma okradením“, což se však v podobných okolnostech lze viktimologicky předpokládat. Je uveden i vznik antagonistického kritického rozhraní mezi antropologicky a nábožensky odlišným Seniorovým prostředím a prostředím náboženské slavnosti. Jsou zde též objasněny vztahy zobrazených entit k procesnímu řetězci viktimize – „useCaseViktimize“, z nichž vyplývá určitá spoluzodpovědnost ENVreligio za UDÁLOST II. a zejména **verifikace 3.**

Hypotézy: Účinnost opatření skutečné pomoci a ochrany seniorů je závislá na povědomí o jejich možných ohroženích. Procesní případ užití „UseCaseViktimize“ zde primárně operačně působí rušením negativních dopadů UDÁLOSTi II., což je v erbu vyjádřeno přeškrtnutím příslušné operační funkce „činitNegativníViktimize“.

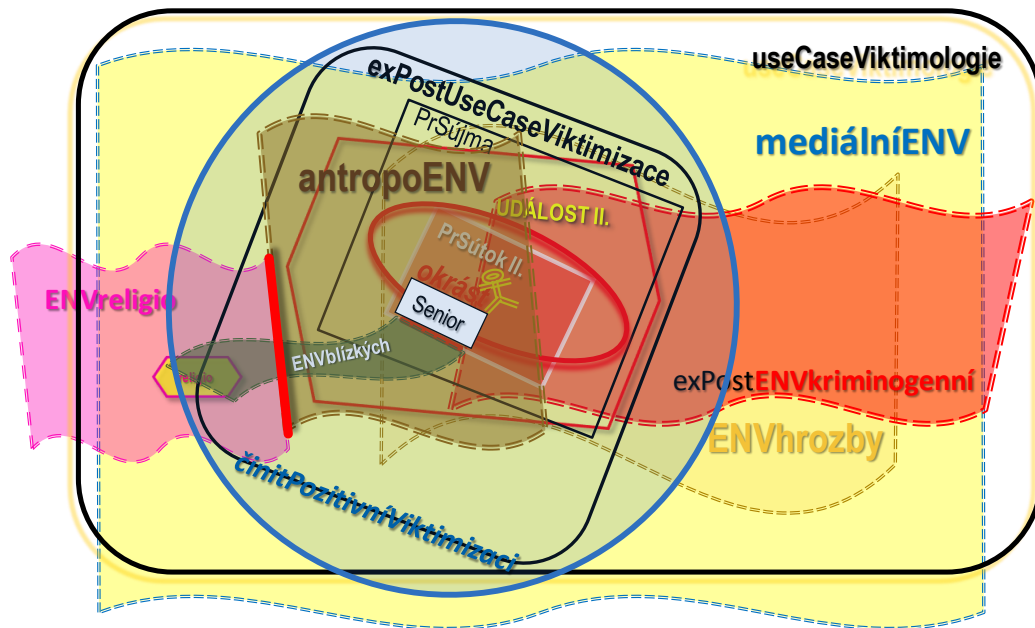
Libreto kauzistiky „okradení příležitostným pachatelem“: část ENVblízkých je pod vlivem ENVreligio, čímž se vytváří negované kritické rozhraní se Seniore, když se všichni „blízcí“ odeberou na náboženskou (religio) událost a všichni načas opustí Seniora. ENVblízkých tak usnadňuje PrSútok II. ex tempore (příležitostného) oportunistického Pachatele z ENVkriminogenního, jež se však negativním rozhraním vymezuje od ENVzločinu. Seniorovi je způsobena majetková PrSújma, když Pachatel koná jeho PrSútok II. prostřednictvím operační funkce „okrást“ v operační UDÁLOSTi II. Negované kritické rozhraní mezi náboženským ENVreligio a Seniorovým antropoENV napovídá, že senior je jiného vyznání, takže možná ani na „religio“ událost jít nechtěl. Je tedy možné, že jádro problémů pochází z tohoto kritického rozhraní. UseCaseViktimizace se zde při svých operačních akcích převážně soustřeďuje na eliminaci (negaci) funkce „činitNegativníViktimizaci“.

Obrázek č. 11 Trestní UDÁLOST II.

Na operační scéně Obrázku č. 12 je modelován vliv vědní disciplíny **Viktimologie**, aplikované po průběhu události v případě užití vrcholného procesního řetězce „**useCaseViktimologie**“, a jsou zde také uvedena z něho vyplývající viktimologická opatření. Procesní případ užití „exPostUseCaseViktimizace“ zde stejně jako na Obrázku č. 11 primárně operačně působí rušením negativních dopadů UDÁLOSTi II. („**činitNegativníViktimizaci**“). Avšak sekundárně musí cyklicky opakovaně působit svoji nezastupitelnou funkcí „**činitPozitivníViktimizaci**“.

Je zde uveden i vznik nového prostředí relevantních sdělovacích prostředků, které vymezuje oblast působnosti „**mediálníhoENV**“ a jeho prostřednictvím působí pozitivní angažování, zklidnění, prevenci a připravenost celého „SeniorENV“. Jsou zde tak objasněny vztahy zobrazených entit k vrcholovému procesnímu řetězci „useCaseViktimologie“, z nichž vyplývá jeho nezastupitelná spoluzodpovědnost za ochranu Seniorů před definovanými ohroženími.

Verifikuje se tak 4. Hypotéza: Nejúčinnější podpora ochrany a úrovně připravenosti seniorů v současných podmínkách spočívá v důsledném zveřejňování kauz a reálných ohrožení, v seniory sledovaných hromadných sdělovacích prostředcích.

Libreto operačního nasazení „useCaseViktimologie“: ExPost působení useCaseViktimizace nadále procesně neguje „činitNegativníViktimizaci“, avšak průběžně též useCase poskytuje funkci „činitPozitivníViktimizaci“, přičemž je věnována patřičná pozornost také kritickému rozhraní problémových systémových prostředí antropoENV **kontra** ENVreligio, pokud má být jejich problém systémově řešen pro budoucnost.

UseCaseViktimologie jako procesní řetězec, realizující, postupy a opatření, navrhovaná společenstvím viktimologických aktérů, má ovlivňovat vztahy následujících entit: Senior, Pachatel, ENVblízkých, ENVhrozby, ENVkriminogenní, antropoENV a UseCaseViktimizace. Tento případ užití plní nezastupitelné role při zklidnění, prevenci a připravenosti a zejména i při pozitivním angažování mediálních prostředků a nástrojů.

Obrázek č. 12 Úloha Viktimologie a sdělovacích prostředků

6 Závěr

Kvalitativní výzkum procesní/systémové scény ohrožení seniorů je v této diplomové práci završen modelovým erbovním vyjádřením prostřednictvím metody DYVELOP. V erbech jsou modelovány „příběhy ohrožení, násilí a újmy seniorů“, doplněné příslušným verbálním libretem. Na erbovní scéně jsou modelovány vztahy Seniorovi nepřátelských prostředí, možné prorůstání kriminogenního prostředí do ENVblízkých, vznik a průběh trestních událostí, procesní systémy „násilí“ a „újmy“, vznik a působení kritických rozhraní, viktimizace a viktimologie, atp.

Je zde uveden i vznik nového prostředí relevantních sdělovacích prostředků, které vymezuje oblast působnosti tzv. „mediálníhoENV“ a jeho prostřednictvím působí pozitivní angažování, zklidnění, prevenci a připravenost celého Seniorského prostředí. Jsou tak objasněny vztahy zobrazených entit k vrcholovému procesnímu řetězci použití viktimologie jako vědy, z nichž vyplývá i její určitá spoluzodpovědnost za ochranu Seniorů před definovanými ohroženími.

V diplomové práci jsou verifikovány dopředu stanovené tři Hypotézy:

1. - Metodu DYVELOP je možno použít na modelování procesů viktimizace.

3. - Účinnost opatření skutečné pomoci a ochrany seniorů je závislá na povědomí o jejich možných ohroženích.

a 4. - Nejúčinnější podpora ochrany a úrovně připravenosti seniorů v současných podmínkách spočívá v důsledném zveřejňování kauz a reálných ohrožení, v seniory sledovaných hromadných sdělovacích prostředcích.

Zároveň je však falzifikována Hypotéza 2. - Zjištění drobného „antropologicky tolerovaného“ násilí na seniorech je možno viktimologicky zaštitit.

Diplomová práce tak přináší nové vhledy a nástiny řešení problematiky násilí páchaného na seniorech. Úplné pochopení zde představených DYVELOP erbů vyžaduje živou on-line Power Point^{MS} prezentaci. Tím bude dosaženo vysoké sdělnosti a přínosů použitého výrazového aparátu této diplomové práce.

Resumé

Diplomová práce přináší nové vhledy a nástiny řešení problematiky násilí páchaného na seniorech. Oběti trestných činů byly dlouhou dobu na okraji zájmu, v porovnání se zájmem o pachatele těchto činů. Teprve v padesátých letech 20. století se začal formovat obor zvaný viktimologie, která zkoumá oběti trestných činů. Konkrétně se snaží porozumět, k jakým změnám dochází v chování a prožívání obětí trestného činu. Významná je i role oběti v motivaci pachatele a jakým způsobem se „spolupodílí“ na interakci v průběhu trestného činu. Prohlubování získaných znalostí z viktimologie směřuje k vypracování poznatků o tom, jak se ochránit a jaká preventivní opatření zaujmout. V diplomové práci je mimo jiné pomocí metody DYVELOP erbovně uvedeno a v rámci její obhajoby bude simulováno následující libreto: z antropologicky přípustné hrozby drobných tělesných trestů vznikla kriminogenním způsobem permanentního nepřiměřeného násilí nepřipustná újma seniorovi, přerůstající při dlouhodobé expozici v jeho viktimizaci, z níž se postupně vyvinula trestní věc. Opatření a role viktimologie jsou odvozeny na této věci.

Anotace

V diplomové práci je uvedena viktimologie jako věda, jež se snaží porozumět, k jakým změnám dochází v chování a prožívání obětí trestného činu. Prohlubování získaných znalostí z viktimologie směřuje v práci k vypracování poznatků o tom, jak se ochránit a jaká preventivní opatření zaujmout. V diplomové práci je mimo jiné pomocí metody DYVELOP erbovně uvedeno a v rámci její obhajoby bude simulováno následující libreto: z antropologicky přípustné hrozby drobných tělesných trestů vznikla kriminogenním způsobem permanentního nepřiměřeného násilí nepřipustná újma seniorovi, přerůstající při dlouhodobé

expozici v jeho viktimizaci, z níž se postupně vyvinula trestní věc.

Annotation

In the thesis a victimology is introduced as a science trying to understand the changes in victim's behaviour and their living through the offence. The deepening of acquired knowledge of victimology leads to development of information about the ways of protection and the essential preventive measures. In the thesis the DYVELOP method is used for stating, defence and simulating following libretto: from the anthropologically acceptable threat of small bodily punishment arose due to criminogenic way of permanent inadequate violence inadmissible senior's harm that grew thanks to long – term display into his victimization, gradually evolving to criminal case.

Klíčová slova

Násilí, újma, ohrožení, senior, viktimologie, metoda DYVELOP.

Keywords

Violence, injury, peril, senior, victimology, DYVELOP method.

Seznam použité literatury

- BAKOŠOVÁ, Z. *Teórie sociálnej pedagogiky*. Bratislava: Slovenská pedagogická spoločnosť, SAV Bratislava, 2011. ISBN 978-80-970675-0-2.
- BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna Pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.
- BARGEL, M., MÜHLPACHR, P. a kol. *Inkluze versus exkluze - dilemma sociální patologie*. Brno:IMS, 2010.
- BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce*. Praha: Grada Publishing, 2005.
- BEDNAŘÍKOVÁ, I. *Sociální komunikace*. Olomouc: UP v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1357-4.
- BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I. a kol. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7261-169-0.
- BUSKOTTE, A. *Z pekla ven, žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, a.s., 2008. ISBN 978-80-251-1786-6.
- CONWEAYOVÁ, H. L. *Domácí násilí*. Praha: Albatros, 2007. ISBN 978-80-00-01550-7
- ČÁP, J., DYTRYCH, Z. *Utváření osobnosti v náročných životních situacích*. Praha: SPN, 1968.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Pelhřimov: vyd. Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-86-4.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Zdůvodnění projektu Policejní stres*. Praha: PA Praha, 1997.
- ČÍRTKOVÁ, L. SPURNÝ, J. 2001. *Péče o policisty po extrémních stresových situacích*. Měsíčník, Policista 12/2001.
- ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál 1, 2000.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Agro, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- GILLERNOVA, I. a kol., *Slovník základních pojmů z psychologie*. Praha: Fortuna, 2000.
- HAMILTON, I. S. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2
- HAŠKOVCOVÁ, H. *Manuálek o násilí*. Brno: Národní centrum ošetrovatelských a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. ISBN 80-7013-397-X.
- HOVORKA, J. *Cesta do stáří*. Praha: Práce, 1986.
- HRADECKA, V., HRADECKY, I. *Bezdomovectví – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-9022-0-4.
- HRONCOVÁ, J. KRAUS, B. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. UMB v Banskej Bystrici: 2006. ISBN 80-8083-223-4.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- JILČÍK, T. a kol. *Sociální patologie*. Brno: IMS, 2005.

- JÜTTNER, A. *O kriminologii a kriminalitě*. Praha: Orbis, 1968.
- KALVACH, Z., ZADÁK, Z., a aj. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada Publishing a.s., 2004. ISBN 80-247-0548-6.
- KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9.
- KOHOUTEK, R. a kol. *Základy sociální psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. 1998. ISBN 80-7204-064-2.
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2006.
- KRÁLOVÁ, J., RÁŽOVÁ, E. *Sociální služby a příspěvek na péči*. Ostrava: ANAG, 2009. ISBN 973-80-7263-559-7.
- KRAUS, B. et al. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*, vyd. Brno: Paido, 2006
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak zvládat stres*. Praha: Grada Avicenum, 1994.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. Praha: Avicenum, 1973.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie zdravý*. Praha: Portál, 2001.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie nemoci*. Praha: Grada Publishing, 2002.
- LAŠEK, J. *Kapitoly ze sociální psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2003. ISBN 80-7041-533-9.
- MAREŠOVÁ, A. *Pachatelé trestných činů – k problematice jejich osobností a vybraných typologií*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1994.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003.
- MATOUŠKOVÁ, I., SPURNÝ, J. *Komunikačně náročné situace v policejní praxi*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2005.
- MÜHPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: IMS, 2009.
- MÜHLPACHR, P. *Kapitoly ze sociální patologie*. Brno: IMS, 2003.
- MÜHLPACHR, P. VAVŘÍK, M. *Sociální patologie*. Brno: IMS, 2010.
- MÜHLPACHR, P. (ed.) *Schola gerontologica*. 1. vyd. Brno: MU, 2005.
- MÜHLPACHR, P. (ed.) *Sociální práce jako životní pomoc*. 1. vyd. Brno: MSD, 2006.
- MÜHLPACHR, P. a kol. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2011.
- NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996.
- NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie, 2*. Praha: Academia, 2003.
- OSMANČÍK, O., ROZUM, J. *K problematice zločinu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993.
- PACOVSKÝ, V. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8.

- PANČOCHA, K. *Speciálně pedagogická dimenze závislostního chování*. Brno: MSD, 2006. ISBN 80-86633-61-6.
- PICHAUD, C., THAREAUOVÁ, I. *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-184-3.
- ŘEHOŘ, A., ŠIGUT, Z. *Základy teorie a praxe řízení*. Brno: IMS, 2009.
- ŘÍČAN, P. *Psychologie*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-923-2.
- SCHEINOST, M. et al. *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010.
- STERNBERG, R. J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-376-5.
- TOŠNEROVÁ, T. *Ageismus*. Průvodce stereotypy a mýty o stáří. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9506-0.
- TOŠNEROVÁ, T. *Jak si vychutnat seniorská léta*. Brno: Computer Press, 2009, ISBN 978-80-251-2104-7.
- TOŠNEROVÁ, T. *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, Ústav lékařské etiky 3. LF UK Praha, 2002. ISBN 80-238-9505-2.
- URBAN, M., LÁTAL, I., SPURNÝ J. *Jak se bránit zločinu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994. ISBN 80-04-26581-2.
- URBAN. L., *Sociologie*, Praha: Eurolex, Bohemia, a.s., 2006, ISBN 80-86861-45-7.
- URBÁNEK, J. F. a kol. *Scénáře adaptivní kamufláže*. Brno: Tribun EU s.r.o., 2012, ISBN 978-80-263-0211-7.
- VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005, ISBN 80-2460841-3.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VÁLKOVÁ, J. NEUMANN, J. *Některé zahraniční zkušenosti s prevencí kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993.
- VANÍČKOVÁ. E., HADJ-MOUSSOVÁ. Z., PROVAZNÍKOVÁ. H. *Násilí v rodině, syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Univerzita Karlova, 1995. ISBN 80-7184-008-4.
- VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Věková diskriminace - ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh*. Praha: VÚPSV, 2005. ISBN: 80-239-4645-5.
- VYKOPALOVÁ, H. *Stáří, jeho rizika a ohrožení*. *Kriminalistika*, 2001, č. 1. ISBN 1210-9150.
- WOLF, J. a kol. *Umění žít a stárnout*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1982.
- ZAPLETAL. J., a kol. *Aktuální problémy kriminologie*, Praha; vyd. Policejní akademie České republiky, 2009. ISBN 978-80-7251-316-1.
- ZAPLETAL. J., a kol. *Prevence kriminality*, Praha: vyd. Policejní akademie České republiky,

Články publikované v časopisech:

HAUSKNECHT, J. *Brutalita a násilí mládeže*. Praha, Kriminologický sborník. 2008, roč. 52, č. 2

MATOUŠEK, V., BLAHÁK, L. *Modus operandi v podání mladé ženy*. Praha, Kriminologický sborník. 2007, roč. 51, č. 5

SOUDEK, P. *Invalidní důchod za obraz nebo „obálku“*. Praha, Kriminologický sborník. 2011, roč. 55, č. 1

ŠIMEK, M. *Bratrovražda*. Praha, Kriminologický sborník. 2010, roč. 50, č. 2

ŠIMEK, M. *Smrt v den narozenin*. Praha, Kriminologický sborník. 2008, roč. 52, č. 2

internetové zdroje:

[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/620053034E/\\$File/41230421.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/620053034E/$File/41230421.pdf) ze dne 28. 2. 2012

<http://granty.vse.cz/dokument/Zaklady%20socialni%20prace.pdf>, ze dne 28.2.2012

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf, ze dne 4.3.2012

<http://www.mpsv.cz/cs/9> ze dne 5.3.2012

Seznam příloh:

Jako přílohy jsem ve své práci zvolil tematické kazuistiky se vztahem k seniorům, kdy prožitky všech aktérů měli na ně negativní účinek. V příbězích jsou záměrně uváděny jen iniciály účastníků z důvodu autentičnosti a jedinečnosti příběhů. Tyto kazuistiky posloužily k prováděnému brainstormingu a zejména k formulaci čtyř Hypotéz.

Příloha č. 1

Kuzistika č. 1 Týrání mezi seniory

Pro lepší pochopení celé situace uvádím několik anamnestických údajů k oběma aktérkám tohoto příběhu. M. K. a R. K., vyrůstaly v jednodušších ekonomických podmínkách. Obě, své dětství hodnotí vcelku pozitivně, kdy M. K. uvedla, že se občas cítila ostrčená na úkor své mladší sestry R.K. Obě neměly mnoho přátel, protože bydlely s rodiči v hájovně na okraji obce. Ve škole a dalších studiích neměly obě výraznějších problémů. Ke svému temperamentu M.K. uvedla, že je cholerik, výbušná a své jednání občas těžko ovládá. R.K. naopak k sobě uvedla, že flegmatik a silný introvert. V minulosti obě nikdy nebyly vyšetřované pro žádnou trestnou činnost. Ze strany psychologického vyjádření odborníků, vyplynulo, že M.K. trpí poruchou emocí a jedná na základě deprivací z dětství. R.K. je uzavřenější, závislá, submisivní. Vychovaná v duchu poslušnosti ke starší sestře, patrný silný vliv rodičů. Obě poměrně brzy ovdověly, a proto žily ve společném domě.

Obviněná M.K. nar. 1935, nejméně od měsíce června roku 2004 do konce ledna 2009 v místě svého bydliště, v rodinném domě a na jeho dvoře slovně a fyzicky napadala svou sestru R.K., nar. 1937, tím způsobem, že zpočátku ji jen vulgárně nadávala, ponižovala ji a vyčítala, že nic nedokáže a neumí. V podstatě ji nutila odevzdávat celý důchod a nechávala ji kapesné ve výši 200,- až 500,- Kč. Postupem času ji začala bít pěstmi do hlavy, obličej a zad. Tahala ji za vlasy, uši, kroutila ji nosem a házela ji na zeď. Několikrát se stalo, že k bití použila i násadu od smetáku či koštěte. Od vánočních svátků roku 2008 ji téměř každý druhý den nechala nedostatečně oblečenou stát za mrazu venku, kdy na ni křičela, bila ji pěstí do různých částí těla. Kromě těchto útoků ji opakovaně vyhrožovala smrtí, bitím ji způsobila mnohačetné hematomy. R.K. lékařskou pomoc nikdy nevyhledala, ačkoli chování své sestry Marie pociťovala jako těžké příkoří. Obviněná byla na počátku šetření vzata do vazby a uznána vinnou trestným činem týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě dle § 215a odst. 1, odst. 2 písm. a), b) trestního zákona a za toto jednání jí byl soudem uložen trest odnětí svobody ve výměře 3 let za současného podmíněného odložení výkonu trestu na zkušební dobu ve výměře 5 let a stanovení dohledu a současně soud rozhodl dne 14. 07. 2009 o propuštění obviněné z vazby (osobní zkušenost z praxe).

Ovšem ihned po odsouzení a po propuštění z vazby v době od 15.07.2009 do 07.10.2009 M.K. opět zle nakládala se svojí sestrou R.K. a to obdobným způsobem jako dosud. Z uvedených důvodů byla podezřelá opět vzata do vazby a byla odsouzena pro tr. čin, týrání osoby žijící ve společném bytě nebo domě dle § 215a odst. 1, 2 písm. a),b) tr. zákona k trestu odnětí svobody v trvání 4 let ve věznici s ostrahou. Na uvedeném případě jsem byl profesně zaangažovaný, kdy jsem byl i osobně přítomen u soudního líčení.

Příloha č. 2

Kauzistika č. 2 Bratrovražda

Dne 6. 5. 2006, v 17:20 hodin, oznámila B. K., na oddělení policie v Chrudimi, že v Heřmanově Městci, došlo k vraždě či pokusu vraždy jejího suseda. Oznamovatelka dovedla hlídku k bytu J. L. (1938) s tím, že je uvnitř muž, který tvrdí, že zabil svého bratra. Při vstupu do bytu hlídka zjistila, že v obývacím pokoji přes okraj křesla leží muž, který má v hrudi zapíchnutý nůž a nejeví známky života. V dalším křesle seděl druhý muž, (později ztotožněn jako J. L. (1947), který na otázku co se stalo, odpověděl: „Zabil jsem ho já, nenechám se mlátit“. V rámci ohledání místa činu, zde bylo zajištěno celkem 15 stop, převážně biologických. U zadrženého byla v čase 18:32 hodin provedena dechová zkouška s naměřenou hodnotou 2,17 promile alkoholu v krvi, kdy dále byl proveden i odběr krve. Na základě opakovaných odběrů byla znalce stanovena hladina alkoholu v krvi v době spáchání skutku na 1,99 g/kg alkoholu v krvi, což byl důležitý podklad pro znalce zkoumající duševní stav J. L. (1947).

U poškozeného byl metodou plynové chromatografie prokázán výskyt alkoholu v hodnotách 2,60 g/kg a 2,55 g/kg. V okamžiku smrti se tedy nacházel v pásmu těžké opilosti.

Soudní znalec z odvětví soudního lékařství provedl téhož dne prohlídku podezřelého, kdy konstatoval krevní výron v dolní části úst, plošné oděrky, škrábance.

V rámci provedeného výslechu J. L. (1947) zcela spontánně doznal účast na usmrcení bratra a popsal vše, co tomu předcházelo.

Jednalo se o nevlastní bratry z matčiny strany. J. L. (1947) jezdil nepravdělně bratra navštěvovat do místa jeho bydliště, kdy z důvodu, že bratr trpěl na bércové vředy se o něj v tu dobu i staral a pomáhal mu. Již v minulosti měli mezi sebou problémy, kdy se jeho bratr na něj vytahoval a považoval jej za jakýsi plevel. Mnohokrát mu dával najevo, že on je středoškolák, zatímco on je bez vzdělání. V minulosti jej i několikrát zmlátil, kdy on se jen bránil. V uvedený den společně popíjeli alkohol, kdy jej opět bratr fyzicky napadal a společně se prali. On poté běžel do kuchyně, odkud vzal kuchyňský nůž. Nevěděl proč, ale bratra ihned nožem napadl, i když ten jej v tu dobu nijak neohrožoval. K provedení bezelstně uvedl: „ On

seděl v křesle, přišel jsem k němu zezadu, levou rukou jsem jej chytil u krku, v pravé ruce jsem držel nůž a ten jsem mu vrazil do srdce.“ Taková přímost u doznání není příliš obvyklá.

O pachateli nebylo tedy pochyb. Ovšem, bylo ještě třeba zjistit co, bylo motivem nenadálého vražedného útoku na bratra, o kterého se v minulosti jinak vcelku dobře staral. Z jednotlivých výslechů svědků žijících v jejich okolí byly získány střípky informací z jejich společného života. Výsledkem provedených výslechů, bylo zjištěno, že zavražděný vždy v době své opilosti svého bratra bil a to i na veřejnosti, kdy jej dále slovně urážel. Obviněný se nikdy nijak nebránil. Dle znaleckých posudků, byla vyloučena chorobná motivace útoku. Jeho motivace vycházela z vnitřních a vnějších faktorů (degradace osobnosti, snížená frustrační tolerance, a pohotovost ve stavu alkoholového ovlivnění k agresivní reaktivitě). Z výpovědí svědků i ze závěrů posudků znalců, vyplynulo, že svého bratra měl rád, kdy se o něj staral i přes jeho časté útoky. Náhle však „přetekl pohár“ jeho trpělivosti, kdy neunesl stálé ponižování, zesměšňování, pohrdání, časté bití ze strany bratra a ve vzteku se rozhodl pro různé řešení, bohužel pro bratra nezvratné. Vzhledem ke svému špatnému zdravotnímu stavu, téměř přesně „do roka a dne“, při svém nepodmíněném desetiletém trestu odnětí svobody ve věznicí také zemřel (Šimek, 2010).

Příloha č. 3

Kuzistika č. 3 Invalidní důchod za obraz nebo „obálku“

Dne 19. 2.2008, Petr M. (1949) oznámil na oddělení policie v Hradci Králové, že ho navštívil muž, který se představil jako František G. (1945) a oznámil mu, že ví o tom, že v blízké době proběhne přezkumné řízení ohledně invalidního důchodu Petra M., kdy hrozí odejmutí jeho plného důchodu a náhrada za částečný. V případě, že by měl zájem o jeho zachování má ho kontaktovat na telefonním čísle, které mu předal.

Uvedené informace byly postoupeny Útvaru pro odhalování korupce a finanční kriminality v Hradci Králové. Po zahájení úkonů trestního řízení byly dne 31. 3. 2008, podány žádosti o vydání příkazu k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu, aby bylo důkazními prostředky zadokumentováno korupční jednání Františka G. Po provedení všech taktických a procesních úkonů, bylo dohodnuto na den 11. 4. 2008, předání finanční hotovosti v domě oznamovatele. Toto předání bylo zaznamenáno jak obrazově tak i zvukově. Za ovlivnění při posuzování důchodu požádal Petra M. o finanční částku ve výši 12000,- Kč, která mu byla následně vydána. Po odchodu z domu byl František G., zadržen jako podezřelý z trestného činu.

V rámci odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu účastnické stanice Františka G.,

byl zjištěn hovor s Karlem P., ze kterého, šlo usoudit, že by se mohlo jednat o další podobný případ převzetí úplatku. Dne 9. 4. 2008 bylo fotograficky zaznamenáno předání nezjištěné finanční hotovosti mezi těmito muži.

Z prováděných úkonů ze dne 11. 4. 2008 vyplynulo jméno posudkové lékařky MUDr. Jany B., která by se mohla dopouštět trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele. Z těchto důvodů byl soudem vydán další příkaz k odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu účastnické stanice MUDr. Jany B. Na základě zjištěných skutečností bylo dne 6. 5.2008 provedeno sledování MUDr. J. B., která vešla do prodejní galerie, kde se spojila s prodávající Radkou N., která ji vyzvala k prohlídnutí vystaveného zboží. Při výběru jednoho z obrazů ji tento Radka N. zabalila a řekla „já vám moc děkuji, opravdu mě to moc pomohlo“, kdy MUDr. J. B. odpověděla: „, no my se uvidíme zase za tři roky“. U tohoto případu bylo prokázáno ovlivnění rozhodnutí o přiznání či odejmutí invalidních důchodů u výše uvedených osob. V případě se objevil nový název pro úplatek a to „vstupenka“.

Rozhodnutím Okresního soudu byla obžalovaná MUDr. Jana B. odsouzena na 2 roky s podmínkou na 3 léta a náhradou škody ve výši 50 000,- Kč, a na 3 léta zákazem činnosti. František G. byl stejným soudem odsouzen, na 2 roky s podmíněným odložením na 3 roky (Soudek, 2011).

Příloha č. 4

Kauzistika č. 4 Smrt v den narození

Dne 5. 7. 2002, v 19:15 hodin oznámila na linku 158 operačního střediska v Pardubicích Věra B. (1956), že se právě nachází v bytě své matky Marty O. (1921), kde zjistila, že matku někdo zavraždil.

Při ohledání na místě činu, byly zjištěny pozotvírané skříňky v ložnici, na manželské posteli byla pohozena šperkownice a pod postelí byla nalezena krabička se zlatým řetízkem, která byla původně ve šperkownici. Z výslechu Věry B., bylo zjištěno, že matka v bytě žila sama, návštěvy příliš nepřijímala jen členy rodiny nebo kamarádky. Během několika let se jí matka svěřovala, že k ní chodí jistý Pavel M. (1970), který si občas půjčí peníze. Jednalo se o syna sousedů, co žijí v bytě nad matkou. Půjčené peníze nevracel a dluhy za něj hradila jeho matka. Věra B., uvedla při výslechu, že mamince byla odcizena finanční částka z peněženky 100 až 200,- Kč. Na stole v kuchyni byly nachystány dva hrnky se sáčky s čajem. Marta O. chtěla zřejmě pachatele nejdříve pohostit.

Na těle Marty O. bylo nalezeno mnoho drobných poranění, kdy nejzávažnější bylo bodné poranění na zádech vpravo nahoře. Délka bodného kanálu byla stanovena na 12-15 cm, které vzniklo působením ostrého hrotnatého jednobřitého nástroje velkou intenzitou.

Po vyloučení několika variant prověřování případu došlo k zúžení na podezření na osobu souseda Pavla M. K jeho osobě zjištěno, že v poslední době má problémy s alkoholem a často hraje na automatech, takže má i velké finanční problémy.

Po rozsáhlém a intenzivním pátrání na území Pardubic, byl téměř do 24 hodin Pavel M. zadržen v jedné z Pardubických heren. Prakticky již při prvním výslechu, se spontánně doznal k vraždě Marty O., kdy na své verzi trval po celou dobu řízení.

Od června 2000, kdy Pavel M. odešel od své manželky a dcery, začal pravidelně požívat alkoholické nápoje. Bylo to zpravidla, když manželce vracel dceru, kterou měl v dané době svěřenou. Dal si nějaké pivo a poté šel hrát automaty a tím začaly vznikat další problémy.

Dne 5. 7. 2002 šel do své oblíbené herny, kde vypil 7 piv, ale na automatech nehrál. Poté se rozhodl, že si půjčí peníze od Marty O., která jej znala již od dětství. Vymyslel si historku o tom, že si musí zatelefonovat a poté čekal na telefon zpět. Když Marta O. odešla z místnosti, vzal si z linky kuchyňský nůž, který si strčil dozadu za kalhoty. Pohyboval se po bytě, a když se k němu Marta O. otočila zády, bodl ji nůž do zad mezi lopatky. Poškozená se na něho otočila a užasle se zeptala: „Proboha co jste mi to udělal?“ Zprvu ho napadlo, že nůž vytáhne a omluví se jí, jako by se nic nestalo, ale pak se svého činu lekl a shodil Martu O. na zem. Zde ji dále poranil nohou a lžící na boty. Potom rychle prohledal byt, kdy si odnesl 110,- Kč.

Příbraný znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie konstatoval, že u Pavla M. nebyla zjištěna přítomnost duševního onemocnění ani jiné chorobné duševní stavy. Zjištěna jen lehká porucha struktury jeho osobnosti., dále zjištěn občasný, sociogenně podmíněný abúzus na alkoholu, nevykazující známky závislosti na alkoholu. Byl však zjištěn syndrom závislosti na hracích automatech, který měl charakter tzv. patologického hráčství.

Krajský soud uložil trest odnětí svobody v délce trvání čtrnáct let, přičemž přihlédl k doznání, lítosti a možnosti resocializace.

Na tomto případě je patrné, jak může v současnosti stále častěji a pro někoho i banální skutečnost – rozpad manželství přivést člověka k požívání alkoholu a později k patologické závislosti na automatech. Tato závislost u něho stále gradovala a dovedla ho až ke spáchání vraždy Marty O. (Šimek, 2008).

Příloha č. 5

Kauzistika č. 5 Brutalita a násilí mládeže

Následující příspěvek reaguje na stále diskutovaný problém stoupající trestné činnosti páchané dětmi a mladistvými, na nárůst agresivity a brutality, s jakou ji páchají.

Kačice je malá vesnička nedaleko Kladna, kde se neděje nic zvláštního. Na konci vesnice směrem k nádraží stojí jako poslední, dům osmdesátileté Vlasty M. Důchodkyně zde žila

sama a i přes svůj věk byla poměrně čiperná a hlavně soběstačná. Sama jezdila dvakrát týdně jen tak do Kladna, aby si zkrátila dlouhou chvíli. Její dcera Anna K. za ní jezdila jednou týdně, spíš aby se zeptala, jestli maminka něco nepotřebuje. Se sousedy vycházela dobře a s každým si ráda povídala, byla lehce nedoslýchavá.

Jako každý čtvrtek přijela Anna K. za svojí matkou na návštěvu, ale dveře na verandu byly uzamčené. Dcera měla nepříjemnou předtuchu, kterou umocnilo rozbité okno vedoucí z kuchyně na dvorek. Hned se jí vybavilo, co se její mamince stalo zhruba před rokem, kdy byla ve svém domku přepadena a surově zbita. Dva mladíci ve věku šestnáct let si ji vyhlédli jako snadnou oběť.

Anna K. jela okamžitě pro svého bratra, který měl náhradní klíče. To co viděli po otevření domu, na to nikdy nezapomenou. Jejich matka ležela v kuchyni na zemi vedle válendy, kde spávala, pod hlavou měla kaluž krve. Na sobě měla naházené matrace a lůžkoviny.

Ohledáním stařenky a její pitvou bylo možno s ohledem na její četná zranění usoudit, že pachatel si počínal obzvlášť brutálně a bezohledně a že musela velmi trpět, než zemřela. Činnost pachatele vypovídala o jednání amatéra, který musel poměry na místě činu a v jeho okolí velmi dobře znát, musel znát i oběť. Operativně pátrací činností kriminalistů byli vytipováni dva mladíci z obce Kačice, kteří se v minulosti dopustili drobné trestné majetkové činnosti. Jednalo o 17 letého Martina L. a 16 letého Zdeňka R.

Z výpovědi mladistvého Martina L. vyplynulo, že se asi tři týdny předem domluvil s kamarádem Zdeňkem R., že půjdou k paní Vlastě M. krást. Zdeněk R. k tomu řekl, že pokud se bude bránit tak ji budou muset zabít, na to mu odpověděl, že se s ní nebude špinit. Zdeněk R. řekl, že to klidně udělá sám.

Dle výpovědi Zdeňka R. vyplivalo, že vše jen sledoval a žádného napadání se přímo neúčastnil, což se následným vyšetřováním a dokazováním ukázalo jako lživé.

Z posudku znalců z odvětví psychiatrie a psychologie bylo zjištěno, že ani jeden netrpí duševní chorobou. U obou byla však shledána smíšená porucha osobnosti s výraznými rasy sociální maladaptace, nezdrženlivosti a agresivity. Byli motivováni touhou zmocnit se hmotných prostředků za jakoukoliv cenu. Léčebné ovlivnění osobních rysů obviněných je nemožné.

Kromě popisovaného trestného činu vraždy se krátce před tímto činem mladiství Zdeněk R. dopustil sám trestného činu loupeže. Jeho obětí byla rovněž přestárlá osoba, důchodce František Č. (1919) z téže obce. V úmyslu starce okrást jej vylákal ven z domu, kde na něj namířil maketu pistole a vyhrožoval mu, že mu ustřelí hlavu, když mu hned nedá peníze.

Vzhledem k věku obou pachatelů byl soudem Zdeňku R. vyměřen trest ve výši 7 let a Martinu L. v trvání 4 let.

Pokusme se odpovědět na otázku, kde se bere v mladých lidech tolik nenávisti, agresivity a neúcty k starým lidem. Podobný případ není bohužel jediný v České republice a takových případů přibývá.

Na upřesněnou uvádím, že oba pachatelé pocházejí z úplných rodin, oba rodiče pracují, kdy nebyly nikdy soudně trestaní. Určitě nepěstovali ve svých dětech sklony k trestné činnosti, brutalitě. Příčina delikventního chování mladých není v nich samotných, nýbrž ve společnosti jako takové, ve společnosti, ve které žijí a která je obklopuje. Mladé lidi musíme vychovávat a působit na ně tak, aby vyhledávali pozitivní, nikoliv negativní vzory (Hausknecht, 2008).

Příloha č. 6

Kauzistika č. 6 Modus operandi v podání mladé ženy

Dne 18. 5. 2006, v 12:30 hodin, telefonicky oznámil na Obvodním oddělení v Kuřimi 63 letý Vlastimil S., že se nemohl dostat do bytu své matky Marty S., na zvonění a klepání nereagovala, proto nechal zámečnickem otevřít dveře. Po otevření dveří zjistil, že jeho matka leží v pokoji na podlaze, s pořezaným krkem a hlavou ponořenou ve vodě napuštěné do lavoru.

Na místo se dostavila policejní hlídka společně s přítomnou lékařkou, která konstatovala jako příčinu úmrtí vykrvácení z hluboké řezné rány na krku. Nevyloučila vraždu ani sebevraždu.

Syn k matce uvedl, že byla psychicky vyrovnaná, na nic si v poslední době neztěžovala. Sama si chodila nakupovat a byla soběstačná. Kamarádky žádné neměla. Navštěvovali ji sestřenice Anna M., dále jeho vlastní dcera Vlasta S. z Kuřimi s druhem a také její dcera Zita R. Matka se mu svěřila, že si od ní Zita půjčila 10000,- Kč na byt.

Při pitvě soudní lékaři zjistili, že Marta S. měla ve vlasové části hlavy dvanáct tržně zhmožděných ran délky od 1,5, cm do 4 cm, s hladkým okrajem. Na krku dvojnásobný hluboký defekt řezného charakteru délky 6 a 12 cm procházející k hrtanu a dalších 10 nářezů při levém okraji. Vzhledem k těmto poraněním bylo vyloučeno, že by si Marta S. tyto způsobila sama.

Provedeným šetření a typováním možných pachatelů se okruh podezřelých zúžil, kdy jednou z podezřelých byla pravnučka Zita R. Z výsledku podezřelé vyplynulo, že navštívila svoji prababičku, kdy se jí během návštěvy rozbil kryt u jejího mobilního telefonu, a proto ji požádala o kladívko, kterým kryt vždy opravila. Marta S. odešla do vedlejšího pokoje a při jejich hovoru ji začala vyčítat, že je nesvědomitá a pořád dokola říkala, že její matka má pravdu, že je nezodpovědná. Zita R. prababičce říkala, že není taková, jak o ní její matka mluví, kdy jí na to prababička odpověděla, že si za všechny své problémy může sama. Poté prababičku udeřila asi třikrát kladivem do hlavy.

Následným pokračováním výslechu doznala a upřesnila všechna výše uvedená poranění.

Odborníci z oboru zdravotnictví odvětví psychologie zjistili, že netrpěla a netrpí žádnou duševní chorobou ani poruchou v pravém slova smyslu. V době činu byla střízlivá a bez vlivu psychotropních látek. V době činu šlo o prudký afekt zlosti, který nebyl charakterizován žádnou patologií. Od 12 let trpěla závažnými poruchami chování, které postupně směřovali k formování poruchy osobnosti. V současné době je její osobnost nezralá a definitivní porucha osobnosti není zformována. V době trestného činu mohla rozpoznat společenskou nebezpečnost svého jednání a své jednání ovládat. Intelekt dle odborníků lehce nadprůměrný (Matoušek, Blahák, 2007).